ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ ΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΟΠΑΛΙΔΟΥ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝ. & ΠΟΛΙΤ. ΕΠΙΣΤ.
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΘΗΝΑ
2003

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

«Η ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΟΥΝΤΩΝ ΑΣΥΛΟ ΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΤΟΥΣ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ»

Α. ΝΟΜΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ

1. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

1.1. Η μετανάστευση ως ιστορικό φαινόμενο- Εισαγωγή.....6

1.2. Τα γεγονότα που οδήγησαν στη Σύμβαση της Γενεύης.....9

1.3. Η Σύμβαση της Γενεύης.....13

1.4. Άλλα Διεθνή Κείμενα.....19

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

2.1. Η ιστορική ανάπτυξη της ιδέας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....23

2.2. Η φύση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....43

2.3. Το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.....46

2.4. Πολιτισμικός σχετικισμός και ανθρώπινα δικαιώματα.....52

3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΥΛΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΈΝΩΣΗΣ

3.1. Ο θεσμός του ασύλου και η εξέλιξη του στην Ευρώπη.....58

3.2.. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι τάσεις στην πολιτική ασύλου.....65

4. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

4.1. Η Ελλάδα: Από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών.....85

4.2. Στατιστικά στοιχεία και τάσεις στην Πολιτική Ασύλου στην Ελλάδα.....92

4.3. Οι Διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας και η μεταναστευτική της πολιτική (Σύμβαση του Δουβλίνου, Συνθήκη Σέγκεν, Σύμβαση του Άμστερνταμ) 107

4.4. Η πρόταση Οδηγίας για τις ελάχιστες προδιαγραφές των διαδικασιών στα Κράτη Μέλη για τη χορήγηση και ανάκληση του προσφυγικού καθεστώτος.....113

4.4.1. Βασικές εγγυήσεις.....113

4.4.2. Εξέταση αιτήσεων ασύλου επί της ουσίας.....115

4.4.3. Απαράδεκτες αιτήσεις.....116

4.4.4. Προδήλως αβάσιμες αιτήσεις ασύλου.....117

Β. ΕΡΕΥΝΑ (Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ)

5. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΣΥΛΟΥ

5.1. Η Ελληνική Πραγματικότητα: Παρουσίαση του Π.Δ. 61/99.....119

5.1.1. Διαδικασία ασύλου: Γενική περιγραφή σύμφωνα με το άρθρ. 2 του Π.Δ. 61/99.....122

5.1.2. Κανονική διαδικασία εξέτασης ασύλου (άρθρ. 3 Π.Δ. 61/99).....125

5.1.3. Ταχύρρυθμη διαδικασία εξέτασης αιτήσεως (άρθρ. 4 Π.Δ. 61/99).....129

5.2. Προβλήματα κατά την εφαρμογή του Π.Δ. 61/99.....130

5.2.1. Δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου

5.2.1.1. Προσκόμματα κατά την υποβολή αίτησης ασύλου.....133

5.2.1.2. Άτυπες επαναπροωθήσεις.....136

5.2.1.3.Αναιτιολόγητες αποφάσεις.....142

5.2.1.4. Ενημέρωση-φυλλάδια.....147

5.2.2. Πρόσβαση δικηγόρων και εκπροσώπων ΜΗ.ΚΥ.Ο σε χώρους κράτησης παρανόμως εισερχομένων στη χώρα αλλοδαπών.....150

5.2.3. Μεγάλα χρονικά διαστήματα παραμονής αλλοδαπών αιτούντων άσυλο σε χώρους κράτησης λιμένων ή αερολιμένων. Παραβίαση χρονικών ορίων και συνθηκών κράτησης που οδηγούν σε παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.....154

5.2.4. Εκπαίδευση προσωπικού που εξετάζει σε αρχικό στάδιο τα αιτήματα ασύλου και μεριμνά για την έναρξη της διαδικασίας ασύλου.....159

6. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

6.1. Παρουσίαση Νομοθεσίας.....165

6.2. Αιτούντες Άσυλο και Ανθρώπινα Δικαιώματα

6.2.1. Συνθήκες υποδοχής αιτούντων άσυλο.....171

6.2.2. Κέντρα υποδοχής αιτούντων άσυλο.....174

6.2.3. Επαναπροώθηση.....178

6.2.4. Χρήση βίας από αστυνομικά όργανα.....182

6.2.5. Συνθήκες κράτησης αλλοδαπών- Καταδίκη της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....186

6.2.6. Χρονικά Όρια Κράτησης.....196

6.2.7. Δικαίωμα πληροφόρησης για τους λόγους κράτησης.....198

6.2.8. Δικαίωμα νομικής συνδρομής σε άπορους αιτούντες άσυλο.....200

6.3. Επίλογος.....201

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....202

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....209

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διπλωματική εργασία «Η διαδικασία αναγνώρισης των αιτούντων άσυλο ως πρόσφυγες στην Ελλάδα και η προστασία των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων» πραγματεύεται το ζήτημα της πολιτικής ασύλου στην Ελλάδα και ειδικότερα επικεντρώνεται στο αρχικό στάδιο, δηλαδή την αντιμετώπιση των αιτούντων άσυλο κατά την είσοδο τους στη χώρα μας και τα προβλήματα που υπάρχουν κατά την έναρξη της σχετικής διαδικασίας αναγνώρισης τους ως πρόσφυγες.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας γίνεται μια ιστορική αναδρομή της προσφυγικής προστασίας και των γεγονότων που οδήγησαν στη σύναψη της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων. Στη συνέχεια επιχειρείται μια προσέγγιση των σημαντικότερων θεωρητικών αναφορών σχετικά με τη φύση, την οικουμενικότητα και το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ζητήματα που είναι άμεσα συνυφασμένα με την προσφυγική προστασία.

Το πρώτο μέρος της εργασίας ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της πολιτικής ασύλου της Ευρωπαϊκής Ενώσεις και τις τάσεις που παρουσιάζονται, οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν και την πολιτική ασύλου στην Ελλάδα για την οποία γίνεται εκτενής αναφορά.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας επικεντρώνεται στην ελληνική πραγματικότητα και πραγματεύεται δύο βασικά θέματα: α) τα προβλήματα που εμφανίζονται κατά την εφαρμογή του Π.Δ. 61/99, το βασικό νομοθετικό κείμενο που ρυθμίζει τις διαδικασίες αναγνώρισης των αιτούντων άσυλο ως πρόσφυγες και β) τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής.

Μέσα από τη μελέτη εκθέσεων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και Ανεξάρτητων Αρχών της πολιτείας και της σχετικής βιβλιογραφίας, επισημαίνονται μια σειρά διοικητικών και οργανωτικών προβλημάτων που παρεμποδίζουν την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία αναγνώρισης τους ως πρόσφυγες. Περαιτέρω, αναδεικνύονται μια σειρά πρακτικές οι οποίες οδηγούν στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που είχε οδηγήσει και στην καταδίκη της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Λέξεις κλειδιά: «Ελλάδα», «πρόσφυγες», «πολιτική ασύλου», «ανθρώπινα δικαιώματα»

ΝΟΜΟΙ, ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ

1. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

1.1. Η μετανάστευση ως ιστορικό φαινόμενο - Εισαγωγή

Η παγκόσμια ιστορία είναι γεμάτη από περιστατικά αναγκαστικών μετακινήσεων πληθυσμιακών ομάδων που υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους αναζητώντας ασφάλεια και προστασία σε άλλες περιοχές του πλανήτη προκειμένου να αποφύγουν διώξεις λόγω φυλής ή φύλου, ένοπλες συρράξεις, πολιτική βία και πολέμους.

Οι ιστορικοί των μεταναστεύσεων ταξινομούν τις αιτίες των μεταναστεύσεων σε δύο πόλους: στις απωθητικές αιτίες και τις θελκτικές αιτίες. Οι απωθητικές αιτίες είναι το σύνολο των λόγων που μπορούν να ωθήσουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν το μέρος στο οποίο διαβιούν. Τέτοιο λόγοι είναι η εξαθλίωση, οι λιμοί, οι πόλεμοι, οι πολιτικές και θρησκευτικές συγκρούσεις και οι διώξεις λόγω φυλής ή φύλου. Οι θελκτικές αιτίες είναι η αναζήτηση νέας γης και ενός καλύτερου, οικονομικά και κοινωνικά, επιπέδου ζωής. Οι μεταναστεύσεις είναι κατ' ουσία και τις περισσότερες φορές συνέπειες ακραίων καταστάσεων από τις οποίες η μοναδική διαφυγή ενός ατόμου είναι η αναχώρηση του για έναν άγνωστο τόπο. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι απωθητικές και θελκτικές αιτίες συνδυάζονται μεταξύ τους, καθώς εύλογα ένα άτομο που εξαναγκάζεται να εγκαταλείψει την εστία του, αναζητά τη μετεγκατάσταση του σε ένα τόπο που εκτός από ασφάλεια θα μπορεί να του δώσει επιπρόσθετα την ευκαιρία να ζήσει σε συνθήκες διαβίωσης καλύτερες από αυτές που εγκαταλείπει[1].

[1] Andreanni Caroline, «Οι μεταναστεύσεις τον 19ο και 20ο αιώνα: Μια συμβολή στην ιστορία του Καπιταλισμού», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, Αθήνα, Εκδ. Λιβάνη 2002 σελ.612

Μια άλλη διάκριση που γίνεται από τους ιστορικούς είναι μεταξύ μεταναστεύσεων αποικιακού, οικονομικού και μεταναστεύσεις πολιτικού χαρακτήρα, κατηγοριοποιήσεις που επίσης σε μερικές περιπτώσεις συνδυάζονται μεταξύ τους καθώς οι λόγοι που ωθούν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τις εστίες τους μπορεί να αποτελούν συνισταμένη τόσο οικονομικής εξαθλίωσης όσο και πολιτικών διώξεων.

Οι μεταναστεύσεις αποικιακού χαρακτήρα συνδέονται κυρίως τον αποικισμό της Αμερικής που ξεκίνησε τον 16ο αιώνα και των Ευρωπαίων τον 19ο αιώνα σε χώρες της Ασίας, της Αφρικής και την Ωκεανία. Βασικό κίνητρο των μεταναστεύσεων αποικιακού χαρακτήρα ήταν τα οικονομικά κίνητρα και η εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών των αποικιοκρατούμενων χωρών. Οι άνθρωποι των μητροπόλεων συχνά μετανάστευαν προς τις αποικίες αναζητώντας τη δυνατότητα μιας καλύτερης ζωής σε χώρες όπου, ακόμα και εάν δεν διέθεταν χρήματα, ως Ευρωπαίοι και λευκοί διέθεταν, εκ των πραγμάτων, πλεονεκτήματα έναντι των αποικιοκρατούμενων[2].

Οι μεταναστεύσεις οικονομικού χαρακτήρα ξεκίνησαν από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα με την πραγματοποίηση της βιομηχανικής επανάστασης, η οποία μετέτρεψε τις οικονομίες μερικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία) θελκτικές για ανθρώπους που κατοικούσαν σε χώρες με φτωχότερες οικονομίες. Από τότε πλήθος μεταναστευτικών ρευμάτων από φτωχότερες χώρες προς χώρες με πιο εύρωστη οικονομία έλαβαν χώρα. Η αντικειμενική έλλειψη προϋποθέσεων επιβίωσης, επιβάλλουν σε πολλές περιπτώσεις, αν και φαινομενικά θεωρείται εκούσια η μετανάστευση, τη μετεγκατάσταση πληθυσμιακών ομάδων σε

---

[2] ό.π. σελ 613-617

άλλες πλουσιότερες οικονομικά χώρες[3]. Η μετατροπή της οικονομίας, ακόμα και αυτών των χωρών, από αγροτική σε βιομηχανική στέρησε από πολλούς κατοίκους τους τη δυνατότητα επιβίωσης καθώς δεν μπορούσαν να απορροφηθούν στις βιομηχανικές μονάδες ως εργατικό δυναμικό, και τους εξανάγκασε να αναζητήσουν την τύχη τους σε νέες πατρίδες κυρίως την Αμερική, την Αυστραλία και τη Λατινική Αμερική, χώρες που προσέφεραν ευκαιρίες και τους έδιναν τη δυνατότητα κοινωνικής ανόδου.

Στην Ελλάδα τα κυριότερα μεταναστευτικά ρεύματα που δημιουργήθηκαν και είχαν οικονομικά κίνητρα ήταν αυτά των αρχών του αιώνα μας προς την Αμερική κυρίως αλλά και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο προς ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως τη Γερμανία, το Βέλγιο και τη Σουηδία.

Η ιστορία είναι διάσπαρτη επίσης από μεταναστεύσεις πολιτικού χαρακτήρα. Έχουν τη μορφή μαζικών μεταναστευτικών πληθυσμών που σε μερικές περιπτώσεις εγκατέλειψαν σχεδόν στο σύνολο τους τα μέρη στα οποία ζούσαν παραδοσιακά. Η γενοκτονία που διέπραξαν οι Τούρκοι έναντι των Αρμενίων μεταξύ του 1915 και 1923 αποτελεί ένα παράδειγμα. Οι διώξεις και ο ξεριζωμός των Ποντίων από την περιοχή του Πόντου την ίδια χρονική περίοδο αποτελεί επίσης παράδειγμα της ελληνικής ιστορίας. Σφαγές και μετακινήσεις πληθυσμών δεν αφήνουν καμία επιλογή στους κατοίκους περιοχών, οι οποίοι εξαναγκάζονται να μετακινηθούν προκειμένου να διαφυλάξουν τις ζωές τους και τις ζωές των οικογενειών τους. Γενοκτονίες, πολιτικά και στρατιωτικά γεγονότα, η ανάπτυξη ιδεολογιών φασιστικού χαρακτήρα ή θρησκευτικού φανατισμού έχουν ως αποτέλεσμα σε πολλές χώρες να επικρατούν εκρηκτικές συνθήκες, οι οποίες οδηγούν σε εμφύλιες συρράξεις και στη μετακίνηση ολόκληρων πληθυσμιακών ομάδων. Καμία ήπειρος δεν εξαιρείται αυτών των

[3] Μουσούρου Λουκία, Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη, Αθήνα, Gutenberg 1991, σελ. 88

φαινομένων που εξακολουθούν ν' αποτελούν εκκρεμή προβλήματα ακόμα και σήμερα: οι Παλαιστίνιοι, οι κάτοικοι της Δυτικής Σαχάρας κ.α αποτελούν τα πιο σύγχρονα παραδείγματα[4].

1.2. Τα γεγονότα που οδήγησαν στη Σύμβαση της Γενεύης: Ιστορική Αναδρομή

Παρότι, οι αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών λόγω βίαιων γεγονότων είναι συχνό φαινόμενο στην ανθρώπινη ιστορία, μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα δεν είχαν οριστεί κάποια παγκόσμια κριτήρια που να ρυθμίζουν και να θέτουν κάποιες ελάχιστες εγγυήσεις για την προστασία τους και την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Μέχρι το 1950 η διεθνής κοινότητα δεν είχε υιοθετήσει κανένα πλέγμα θεσμών, συστημάτων και νόμων για την αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι πρώτες προσπάθειες για τη σφαιρική και με κοινά κριτήρια αντιμετώπιση των προσφυγικών ζητημάτων εντοπίζονται λίγο μετά το τέλος του Α Παγκοσμίου πολέμου, οι οποίες όμως είχαν αποσπασματικό χαρακτήρα και αντιμετώπιζαν τα προβλήματα κατά περίπτωση. Η Κοινωνία των Εθνών μετά το τέλος του πολέμου και την επανάσταση των Μπολσεβίκων το 1917 στη Ρωσία προσπάθησε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα συγκεκριμένων προσφυγικών πληθυσμών (Ρώσων, Αρμενίων, Γερμανών) χωρίς όμως οι προσπάθειες αυτές να εντάσσονται σε ένα κοινό πλαίσιο δράσης πέρα από την ιδεολογική χροιά στην επιλογή των υπό προστασία πληθυσμών[5].

---

[4] Andreanni Caroline, «Οι μεταναστεύσεις τον 19ο και 20ο αιώνα: Μια συμβολή στην ιστορία του Καπιταλισμού», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, Αθήνα, Εκδ. Λιβάνη 2002 σελ.622-623

[5] Holborn L.W., *Refugees: A Problem of our Time: The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees*, 1951-1972, vol 2, Metheuen, Scarecrow Press, New Jersey 1975, p.p.23 στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 15

Ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος και τα γεγονότα που ακολούθησαν αμέσως μετά το τέλος του προκάλεσαν τη μεγαλύτερη μετακίνηση πληθυσμών στη σύγχρονη ιστορία. Το Μάιο του 1945, περισσότεροι από 40.000.000 άνθρωποι μετακινήθηκαν στην Ευρώπη, πέραν των Γερμανών οι οποίοι προσπάθησαν να ξεφύγουν από τα προελαύνοντα σοβιετικά στρατεύματα. Τους επόμενους μήνες από τη Σοβιετική Ένωση, την Πολωνία, την Τσεχοσλοβακία, και άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης απελάθηκαν περίπου 13.000.000 άτομα γερμανικής καταγωγής[6]. Εκτός από αυτούς τους πληθυσμούς, περισσότεροι από 1.000.000 Ρώσοι, Ουκρανοί, Πολωνοί, Εσθονοί, Λιθουανοί διέφυγαν του κομμουνιστικού καθεστώτος. Στο μεταξύ ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα και άλλες συρράξεις που ξέσπασαν στη Νοτιοανατολική Ευρώπη μετά την αποχώρηση των Γερμανών προκάλεσαν κύμα δεκάδων χιλιάδων προσφύγων[7].

Οι συμμαχικές δυνάμεις εκδήλωσαν την ανησυχία τους για τις μετακινήσεις των πληθυσμών στην κατεστραμμένη, από τον πόλεμο, Ευρώπη. Ήδη πριν από το τέλος του πολέμου, αναγνώριζαν ότι η απελευθέρωση της Ευρώπης θα επέβαλε την ανάγκη αντιμετώπισης των πληθυσμιακών αυτών κρίσεων. Έτσι, το 1943, ιδρύθηκε η οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Ανακούφιση και την Αποκατάσταση, την οποία διαδέχτηκε το 1947 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Προσφύγων.

Η οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Ανακούφιση και την Αποκατάσταση ιδρύθηκε τον Νοέμβριο του 1943, πριν τελειώσει ο Β παγκόσμιος Πόλεμος και πριν υιοθετηθεί ο Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (1945). Βασική αποστολή της ήταν η ανακούφιση και η αποκατάσταση των

---

[6] Hosbawm E., *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century*, Michael Joseph, London 1994, p.p.50-52, και Loescher G., *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis*, Oxford University Press, Oxford 1993,p.p.46-54 στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 15

κατεστραμμένων από τον πόλεμο περιοχών. Η οργάνωση βοήθησε όσους μετακινήθηκαν στη διάρκεια του πολέμου και όχι μόνο τους πρόσφυγες που εγκατέλειψαν την πατρίδα τους. Το 1944-45 προσέφερε έκτακτη ανθρωπιστική βοήθεια σε χιλιάδες πρόσφυγες και μετακινηθέντες λόγω του πολέμου, δρώντας σε περιοχές που βρίσκονταν υπό συμμαχικό έλεγχο. Από τον Μάιο έως τον Σεπτέμβριο του 1945 η οργάνωση βοήθησε περίπου 7.000.000 πρόσφυγες να επιστρέψουν στις πατρίδες τους, πολλές φορές επιχειρώντας τον υποχρεωτικό επαναπατρισμό τους, γεγονός που αποτέλεσε και το αδύνατο σημείο της και το σημείο τριβής της με τους ίδιους του πληθυσμούς που κλήθηκε να διευκολύνει και να βοηθήσει. Έτσι, παρά τη θέληση τους περίπου 2.000.000 πρόσφυγες από την Ουκρανία και τις Βαλτικές χώρες, επέστρεψαν στη Σοβιετική Ένωση, όπου και φυλακίστηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης λόγω των διαφωνιών τους με την πολιτική που εφάρμοζε ο Στάλιν[8].

Την οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για την Ανακούφιση και την Αποκατάσταση διαδέχτηκε ως όργανο ο Παγκόσμιος Οργανισμός Προσφύγων που ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 1947 με σκοπό να ολοκληρώσει το έργο του ως τον Ιούνιο του 1950.

Παρόλο που περιορίστηκε στην ανακούφιση των προσφύγων της Ευρώπης, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Προσφύγων ήταν το πρώτο διεθνές όργανο στο οποίο ανατέθηκε η σφαιρική αντιμετώπιση κάθε πτυχής του προσφυγικού ζητήματος. Οι αρμοδιότητες του αφορούσαν τον επαναπατρισμό, την καταγραφή και κατηγοριοποίηση, την παροχή φροντίδας και ανθρωπιστικής βοήθειας, τη νομική και πολιτική προστασία, τη μετακίνηση, τη μετεγκατάσταση και τη μετανάστευση των

---

[7] Βλ. υποσημείωση 5 και 6.

[8] Holborn L.W., *Refugees: A Problem of our Time: The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees*, 1951-1972, vol 2, Metheuen, Scarecrow Press, New Jersey 1975 στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 16

προσφύγων[9] . Πρωταρχικός στόχος της οργάνωσης τέθηκε «η ενθάρρυνση και η με κάθε τρόπο βοήθεια των προσφύγων για τον έγκαιρο επαναπατρισμό τους στη χώρα καταγωγής τους ή στη χώρα της προηγούμενης συνήθους διαμονής τους» (Καταστατικό του Παγκόσμιου Οργανισμού Προσφύγων, άρθρο 2, παρ. 1), διευκολύνοντας έτσι τη μετεγκατάσταση των προσφύγων και σε τρίτες χώρες και εγκαινιάζοντας μια νέα πρακτική, αυτή της μόνιμης εγκατάστασης σε τρίτη χώρα αντί του αναγκαστικού επαναπατρισμού στη χώρα καταγωγής.

Η ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Προσφύγων αποτέλεσε παρά τις διαφωνίες και τις προστριβές μεταξύ των κρατών της Δύσης και των κρατών του Ανατολικού Μπλοκ, το έναυσμα για να εκφραστεί μια γενική συμφωνία μεταξύ των κρατών για την ανάγκη συνέχισης της διεθνούς συνεργασία για την αντιμετώπιση του προσφυγικού ζητήματος[10].

Τον Δεκέμβριο του 1949, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών αποφάσισε – με 36 ψήφους υπέρ, 5 κατά και 11 αποχές) την ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για μια αρχική περίοδο τριών ετών, από την 1η Ιανουαρίου του 1951. Η οργάνωση επρόκειτο να αποτελέσει βοηθητικό όργανο της Γενικής Συνέλευσης, κατ' εφαρμογή του άρθρου 22 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Σύμφωνα με το άρθρο 2 του Καταστατικού της Οργάνωσης το έργο της Ύπατης Αρμοστείας « δεν είναι πολιτικό: είναι ανθρωπιστικό και κοινωνικό, και θα παρέχει κάθε είδους βοήθεια σε όλες τις κατηγορίες προσφύγων». Το βασικό έργο της οργάνωσης ήταν διττό. Αφορούσε τη διεθνή προστασία των προσφύγων με

---

[9] Grahl-Madsen A., *The status of refugees in International Law*, vol 1, Sijthoff, Leyden 1966, στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 19

[10] Νάσκου- Περράκη Π., *Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη: Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1991, σελ 37 επίσης στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 20-21

τη δραστηριοποίηση για τη σύναψη διεθνών συμβάσεων για την προστασία των προσφύγων και την επίβλεψη της εφαρμογής τους και κατά δεύτερο λόγο την αναζήτηση μόνιμων και βιώσιμων λύσεων στο προσφυγικό πρόβλημα, συνδράμοντας τις κυβερνήσεις ούτως ώστε να διευκολύνουν τον επαναπατρισμό των προσφύγων ή την ένταξη τους στις κοινωνίες των χωρών ασύλου[11].

Παράλληλα με τις διαπραγματεύσεις για την ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, ξεκίνησαν και οι διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση της Σύμβασης της Γενεύης από τα κράτη- μέλη του ΟΗΕ. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που αποτυπώνονται στη Σύμβαση του 1951 για το καθεστώς των προσφύγων αποτελούν τον πυρήνα του έργου της Ύπατης Αρμοστείας. Στο άρθρο 35 άλλωστε της Σύμβασης της Γενεύης ορίζεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να συνεργάζονται με το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τους πρόσφυγες και να διευκολύνουν την αποστολή του να επιβλέπει την εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης[12].

1.3. Η Σύμβαση της Γενεύης

Το 1951 αποτελεί έτος ορόσημο καθώς με την ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας, η οποία είχε ως σκοπό τη δημιουργία διεθνών κανόνων προσφυγικού δικαίου και την υιοθέτηση της Σύμβασης του ΟΗΕ για το Καθεστώς των Προσφύγων τέθηκαν οι βάσεις για τη δημιουργία κοινής πολιτικής αντιμετώπισης των προσφυγικών ομάδων που υπήρχαν αρχικά στη μεταπολεμική Ευρώπη και στη συνέχεια με την ενδυνάμωση

---

[11] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 24

[12] ό.π., σελ 25

τόσο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ ως διεθνή οργανισμού όσο και της Σύμβασης της Γενεύης ως διεθνούς νομικού κειμένου και σε άλλες περιοχές του πλανήτη.

Η Σύμβαση του ΟΗΕ του 1951, γνωστή ως Σύμβαση της Γενεύης, για το καθεστώς των προσφύγων υιοθετήθηκε από τη συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το καθεστώς των προσφύγων και των Ανιθαγενών, η οποία πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη από τις 2 έως τις 25 Ιουλίου 1951 και τέθηκε σε ισχύ από την 22 Απριλίου 1954. Αρχικά η Σύμβαση της Γενεύης κάλυπτε τους προσφυγικούς πληθυσμούς που είχαν δημιουργηθεί εξαιτίας γεγονότων που έλαβαν χώρα πριν από την 1η Ιανουαρίου 1951. Αργότερα, με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967, αυτός ο χρονικός περιορισμός καταργήθηκε[13].

Το περιεχόμενο του όρου «πρόσφυγας» κατά τις αρχικές διαπραγματεύσεις προκάλεσε τριβή μεταξύ των κρατών που πρωτοστάτησαν για τη σύναψη της Σύμβασης. Δεδομένου ότι η Σύμβαση δημιουργούσε νέες υποχρεώσεις, οι οποίες σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο ήταν δεσμευτικές, τα κράτη που συμμετείχαν στη σύνταξη του σχεδίου της προσπάθησαν να επιτύχουν τον περιορισμό των κατηγοριών των προσφύγων έναντι των οποίων θα αναλάμβαναν δεσμευτικές υποχρεώσεις. Οι Η..Π.Α υποστήριζαν το συσταλτικό περιεχόμενο του όρου, αρνούμενες νομικές υποχρεώσεις που θα συνεπαγόταν η υιοθέτηση ενός διασταλτικού περιεχομένου. Αντίθετα, τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης υποστήριζαν στην πλειοψηφία τους το διασταλτικό περιεχόμενο του όρου. Τελικά συμφωνήθηκε ένας γενικός και οικουμενικής εφαρμογής ορισμός του πρόσφυγα, ο οποίος επικεντρώνεται στο «βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης». Περαιτέρω, τα κράτη που προσχωρούσαν στη Σύμβαση είχαν το δικαίωμα να διατυπώσουν επιφυλάξεις,

[13] ό.π σελ 27

περιορίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τις συμβατικές τους υποχρεώσεις μόνο στους Ευρωπαίους πρόσφυγες[14].

Η Σύμβαση του 1951 αποτυπώνει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των προσφύγων καθώς και τις υποχρεώσεις των κρατών που έχουν αποδεχτεί τη Σύμβαση έναντι των προσφύγων. Θέτει διεθνή κριτήρια για τη μεταχείριση των προσφύγων και περιλαμβάνει τις αρχές οι οποίες προάγουν και διασφαλίζουν τα δικαιώματα τους στους τομείς της απασχόλησης, της υγείας, της εκπαίδευσης, της στέγης, της ελεύθερης κυκλοφορίας, της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, της πολιτογράφησης και κυρίως το δικαίωμα της μη επαναπροώθησης τους σε χώρα όπου κινδυνεύουν να υποστούν δίωξη[15].

Με τη σύμβαση της Γενεύης το 1951 δίνεται αρχικά ένας γενικός ορισμός του πρόσφυγα (άρθρο 1) ως κάθε ανθρώπου ο οποίος βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του και δεν μπορεί να επιστρέψει σε αυτήν λόγω του βάσιμου και δικαιολογημένου φόβου δίωξης που οφείλεται στη φυλή του, τη θρησκεία του, την εθνικότητα του, τις πολιτικές του πεποιθήσεις ή τη συμμετοχή του σε κάποια κοινωνική ομάδα. Κατά ένα δεύτερο λόγο, η Σύμβαση αναγνωρίζει στους ανθρώπους που πληρούν τα χαρακτηριστικά του πρόσφυγα ορισμένα δικαιώματα και τονίζει ότι η παροχή βοήθειας δεν είναι ζήτημα διεθνούς φιλανθρωπίας, αλλά η υιοθέτηση της συνεπάγεται υποχρεώσεις για τις χώρες που την υιοθετούν. Μια τέτοια βασική υποχρέωση (άρθρο 33) είναι η αρχή της «μη επαναπροώθησης» σύμφωνα με την οποία τα κράτη από τα οποία έχει ζητηθεί η παροχή ασύλου υποχρεούνται να μην εξαναγκάζουν τους ανθρώπους να επιστρέφουν σε εδάφη ή χώρες που διατρέχουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης. Σημαντικό βήμα που επιτεύχθηκε με την υπογραφή της Σύμβασης είναι ότι η υιοθέτηση του ορισμού του πρόσφυγα έτσι όπως

[14] ό.π σελ 27-28
[15] ό.π σελ 29

αποτυπώνεται στο άρθρο 1 σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή πολιτικής: σήμαινε ότι οι πρόσφυγες θα αναγνωρίζονταν όχι μόνο σε ομαδική βάση, όπως συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια αλλά και σε ατομική.

Κατά τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής της Συνθήκης της Γενεύης ήταν διάχυτος ο πολιτικός χαρακτήρας που προσδόθηκε στην ερμηνεία και εφαρμογή της από την Ύπατη Αρμοστεία αλλά και τα κράτη που προσχώρησαν σε αυτή, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθεί ως πολιτικό κείμενο που κατά κανόνα εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Δύσης και προωθούσε τη Δυτική ιδεολογία ως προς το ζήτημα της προστασία συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων. Η άρνηση των πρώην κομμουνιστικών κρατών να προσχωρήσουν στη Σύμβαση της Γενεύης συνδέεται εν μέρει με την πολιτική αυτή επιλογή χρήσης της Σύμβασης του 1951. Έτσι ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει την πρώτη ιδιαίτερα περίοδο σύστασης της, ήταν το έντονο ενδιαφέρον της Ύπατης Αρμοστείας αλλά και των Δυτικών Κρατών που υιοθέτησαν αρχικά τη Σύμβαση της Γενεύης για την παροχή προστασίας και την υπαγωγή στο καθεστώς των προσφύγων, ανθρώπων που προσπαθούσαν να διαφύγουν των κομμουνιστικών καθεστώτων[16]. Η πολιτική αυτή επιλογή της Ύπατης Αρμοστείας και η ερμηνεία και εφαρμογή με αυτό τον τρόπο της Σύμβασης της Γενεύης συμπίπτει χρονικά με την αρχή της περιόδου του ψυχρού πολέμου, καθιστώντας ουσιαστικά την Ύπατη Αρμοστεία ως οργανισμό αλλά και τη Σύμβαση της Γενεύης ως διεθνή κείμενο, όργανο στις επιδιώξεις των ισχυρών Δυτικών κρατών για την προώθηση των πολιτικών τους σκοπιμοτήτων και λειτουργώντας ως ιδεολογικό όπλο για την κυριαρχία των δυτικών αξιών, αντιλήψεων, ιδεολογιών και κοσμοθεώρησης έναντι των κομμουνιστικών. Όπως θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε και παρακάτω, η πολιτική αναγνώρισης προσφύγων εξακολουθεί να

[16] ό.π, σελ 8

διαποτίζεται από πολιτικές σκοπιμότητες, να καθορίζεται από τους πολιτικούς συσχετισμούς που κυριαρχούν στον πλανήτη αλλά και το κυρίαρχο πολιτικό κλίμα που επικρατεί (πολιτική μηδενικής μετανάστευσης, επικουρικές μορφές προστασίας, ασφάλεια εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. κ.α).

Η Ύπατη Αρμοστεία, η οποία ορίστηκε υπεύθυνη για την εφαρμογή του προσφυγικού δικαίου, κατά την πρώτη δεκαετία λειτουργούσε ως μια ευρωκεντρική οργάνωση επικεντρώνοντας το πεδίο δράσης της στα προβλήματα που είχαν ανακύψει μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου πολέμου στους πληθυσμούς που προέρχονταν από χώρες της Ευρώπης. Έτσι ο ρόλος της ήταν περιθωριακός στην προστασία άλλων πληθυσμών σε άλλες περιοχές του πλανήτη όπως στην προστασία των Κινέζων προσφύγων που κατευθύνθηκαν στο Χονγκ-Κονγκ και των Θιβετιανών που κατέφυγαν στην Ινδία μετά την εισβολή των Κινέζων και την εκδίωξη του Δαλάι Λάμα από το Θιβέτ. Το πρώτο μεγάλο προσφυγικό πρόβλημα που αντιμετωπίστηκε ήταν η έξοδος περίπου 200.000 προσφύγων από την Ουγγαρία το 1956 μετά τη σοβιετική καταστολή της ουγγρικής εξέγερσης[17].

Από το 1960 και έπειτα η Σύμβαση της Γενεύης βρίσκει πεδίο εφαρμογής μέσω της Ύπατης Αρμοστείας στην προστασία πληθυσμιακών ομάδων στην Αφρική. Την περίοδο αυτή, οι αφρικανικές χώρες στην πορεία της από-αποικιοποίησης μαστίζονταν από εμφύλιες συρράξεις που είχαν ως επακόλουθο τις αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών προς άλλες χώρες ή στο εσωτερικό της ίδιας χώρας. Έτσι η βοήθεια επικεντρώθηκε στους πρόσφυγες που κατέφυγαν στο Μαρόκο και την Τυνησία εξαιτίας του πολέμου για την ανεξαρτησία της Αλγερίας.

Στη δεκαετία 1970-1980, η προστασία επεκτάθηκε σε περιοχές της Ασίας. Έτσι το 1971, ο πόλεμος που οδήγησε στην ανεξαρτησία του Μπαγκλαντές οδήγησε στο

[17] ό.π σελ 6

δρόμο της προσφυγιάς 10.000.000 ανθρώπων, οι οποίοι κατέφυγαν στην Ινδία, δημιουργώντας το δεύτερο μεγαλύτερο προσφυγικό κύμα του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα. Ανάλογη προστασία δόθηκε και στους πρόσφυγες που δημιούργησαν οι πολιτικές αναταραχές στην περιοχή της Καμπότζης, του Λάος και του Βιετνάμ[18].

Η αναζωπύρωση των πολεμικών συρράξεων στην Ασία, η αύξηση των δικτατορικών καθεστώτων στην Κεντρική και Νότια Αμερική, οι ανακατατάξεις των εθνικών και οι πόλεμοι μετά την κατάρρευση του Ανατολικού Καθεστώτος κατά τις δεκαετίες του 1980 και 1990, είχαν ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι προσέφευγαν κυρίως στις Ευρωπαϊκές χώρες αναζητώντας προστασία. Οι αποσχιστικές τάσεις στο Νότιο Καύκασο, ο διαμελισμός της πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι πόλεμοι στην Αρμενία, τη Γεωργία, στο Τατζικιστάν, στην Τσετσενία, η μαζική έξοδος των κούρδων του βόρειου Ιράκ, η γενοκτονία στη Ρουάντα που οδήγησε 2.000.000 ανθρώπους στο Ζαΐρ, την Τανζανία, το Μπουρούντι και την Ουγκάντα είναι μερικά μόνο από τα γεγονότα που αναζωπύρωσαν τα προσφυγικά κύματα και οδήγησαν εκατομμύρια ανθρώπους στην αναζήτηση προστασίας σε άλλη χώρα[19].

Η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, μαζί με το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967 παραμένουν τα μοναδικά αλλά εξαιρετικά σημαντικά κείμενα του διεθνούς προσφυγικού δικαίου. Στις αρχές του 2000, τα κράτη που είχαν προσχωρήσει στη Σύμβαση του 1951 και στο Πρωτόκολλο του 1967 ήταν 131, ενώ τα κράτη που είχαν κυρώσει το ένα από τα δύο ή και τα δύο κείμενα ήταν 138. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση της Γενεύης το 1959 με το Ν.Δ. 3989/1959 και τέθηκε σε ισχύ από τις 6 Ιουλίου 1960.

[18] ό.π, σελ 6-7
[19] ό.π, σελ 11-13

1.4. Αλλά Διεθνή κείμενα

Οι παραβιάσεις των διεθνώς αναγνωρισμένων δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελούν μια από τις βασικές αιτίες των αναγκαστικών πληθυσμιακών μετακινήσεων. Αυτό ισχύει στις περιπτώσεις που είτε οι άνθρωποι διαφεύγουν μεμονωμένα, είτε κατά ομάδες. Σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις στόχος της σύγκρουσης είναι ο εκτοπισμός συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων. Σε κάποιες άλλες, παράγοντες όπως η μεγάλη φτώχεια και οι κοινωνικές διακρίσεις –συχνά για λόγους εθνοτικής καταγωγής ή φυλής-βρίσκονται στον πυρήνα του προβλήματος. Οι παραβιάσεις των βασικών οικονομικών, κοινωνικών και μορφωτικών δικαιωμάτων συχνά οδηγούν σε πολιτική αστάθεια και βία που με τη σειρά τους προκαλούν αναγκαστικές μετακινήσεις πληθυσμών. Συνεπώς υπάρχει μια λογική σύνδεση μεταξύ των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της προστασίας των προσφύγων. Όπως το έθεσε η Ύπατη Αρμοστής Sadako Ogata «οι ανησυχίες για τα δικαιώματα του ανθρώπου αφορούν την ουσία των αιτιών που οδηγούν στις προσφυγικές μετακινήσεις, όπως αφορούν και την παραίνεση για την προστασία των προσφύγων και την επίλυση των προβλημάτων τους»[20].

Η νομική βάση της σχέσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της προστασίας των προσφύγων αποτυπώνεται μεταξύ άλλων, στο άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Το παραπάνω άρθρο αναφέρεται στο «δικαίωμα κάθε ατόμου που διώκεται να ζητά και να απολαμβάνει άσυλο σε άλλες χώρες». Οι ιδιαίτερες κατηγορίες προσφύγων και εκτοπισμένων, όπως γυναίκες και παιδιά, απολαμβάνουν ιδιαίτερης προστασίας βάση ιδιαίτερων

---

[20] Ogata Sadako, "Prevention, Protection and Solution: Elaborating a Post-Cold War Refugee Strategy" The Brown Journal of World Affairs, Brown University, Vol1, no. 2, 1994 στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000 σελ 170

διεθνών συνθηκών όπως είναι η Σύμβαση του ΟΗΕ για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Διακρίσεων σε Βάρος των Γυναικών (1979) και η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989).

Το δικαίωμα του ανθρώπου να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια και σε σκληρή, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία είναι επίσης θεμελιώδες και προστατεύεται από τη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων (1984) και από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950). Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει και την απαγόρευση της αναγκαστικής επιστροφής των προσφύγων (αρχή της μη επαναπροώθησης) και βρίσκει πεδίο εφαρμογής και στους αιτούντες άσυλο οι οποίοι διαφορετικά θα αντιμετώπιζαν το ενδεχόμενο απέλασης τους σε χώρα όπου κινδυνεύουν να βασανιστούν. Το δικαίωμα αυτό επικαλούνται συχνά οι πρόσφυγες για να προστατευτούν από την επαναπροώθηση όταν οι εθνικές διαδικασίες ασύλου δεν είναι αποτελεσματικές[21].

Βασικά επίσης εργαλεία για τη διεθνή προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι η Διεθνή Συνθήκη για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) και η Διεθνή Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (1966). Αυτές οι συνθήκες δεν καθορίζουν μόνα συγκεκριμένα δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνουν οι πολίτες αλλά προσδιορίζουν και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μια κυβέρνηση μπορεί να περιορίσει συγκεκριμένα δικαιώματα και τους συγκεκριμένους μηχανισμούς που πρέπει να ενεργοποιήσει για την προστασία τους.

Μεταξύ των δικαιωμάτων που προστατεύονται από τη Σύμβαση για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα είναι το δικαίωμα στη ζωή, το δικαίωμα να μην

---

[21] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000 σελ 170

υποβάλλεται κάποιος σε βασανιστήρια, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία, το δικαίωμα να μην εξαναγκαστεί κάποιος σε δουλεία, το δικαίωμα να μη συλληφθεί και φυλακιστεί αδικαιολόγητα, το δικαίωμα στη μετακίνηση και τα δικαιώματα της ελευθερίας της συνείδησης και θρησκείας, του λόγου και της συνάθροισης.

Η Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα μεταξύ άλλων προστατεύει το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα σε μισθό ανάλογο της προσφερόμενης εργασίας, το δικαίωμα σύστασης ενώσεως, το δικαίωμα της μητέρας να πληρώνεται κατά τη διάρκεια της απουσίας της λόγω λοχείας, το δικαίωμα σε επαρκή μέσα διαβίωσης του ατόμου και της οικογένειας του περιλαμβανομένου της επαρκούς τροφής, ρουχισμού και διαμονής (άρθρο 11), το δικαίωμα στην εκπαίδευση και το δικαίωμα όλων των μελών της ανθρώπινης κοινότητας ανεξάρτητα από φυλή, χρώμα, φύλο, γλώσσα, θρησκεία, πολιτικές απόψεις, εθνική ή κοινωνική καταγωγή, περιουσία να λαμβάνουν μέρος στην κοινωνική ζωή και να απολαμβάνουν τα επιτεύγματα της επιστημονικής προόδου.

Η αναγωγή των Συνθηκών αυτών σε νομικά κείμενα διεθνούς προστασίας και ο δεσμευτικός χαρακτήρας που έχουν για τις κυβερνήσεις των κρατών που τα έχουν κυρώσει, επιτρέπει στα άτομα που θεωρούν ότι τα δικαιώματα τους έχουν παραβιαστεί να προσφύγουν απευθείας στους διεθνείς οργανισμούς όπως για παράδειγμα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και να ζητήσουν την αποκατάσταση της αξιοπρέπειας τους και την επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν. Η αποτυχία ορισμένων εθνικών κυβερνήσεων να προστατέψουν αυτά τα δικαιώματα, είτε λόγω της αποτυχίας τους να ενεργοποιήσουν την κατάλληλη νομοθεσία, είτε λόγω της

αποτυχίας τους να αναπτύξουν μηχανισμούς προστασίας τους, τις τοποθετεί στην κατηγορία των χωρών που δεν συμμορφώνονται με τις διεθνείς τους υποχρεώσεις και τις εκθέτει σε διεθνή κριτική και σε ορισμένες περιπτώσεις ενεργοποιεί πολιτικές κυρώσεις εναντίον τους[22].

[22] Henkin L., "International Human Rights as "Rights", in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989 p.p. 129-146, στο Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p.1-42

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

2.1. Η ιστορική ανάπτυξη της ιδέας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η ιδέα των δικαιωμάτων και ειδικότερα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι σχετικά πρόσφατη καθώς άρχισε να γίνεται ευρέως γνωστή και να χρησιμοποιείται μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου και μετά την ίδρυση των Ηνωμένων Εθνών το 1945. Η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί συνέχεια και ήρθε να αντικαταστήσει την έννοια των «φυσικών δικαιωμάτων» όπως αυτή έχει αποτυπωθεί στα έργα των Γάλλων Διαφωτιστών[23].

Η ώθηση της έννοιας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οργάνωση της σκέψης και η επιρροή των βασικών κειμένων που υπάρχουν σήμερα έχουν τις απαρχές τους στην φιλελεύθερη, δημοκρατική δυτική οπτική και ερμηνευτικά σχήματα για τις προτεραιότητες και τα δικαιώματα και πηγάζουν από τη δυτική παράδοση της φιλοσοφίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[24].

Ανατρέχοντας στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης, διαπιστώνεται ότι σαφής αναφορά περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν υπάρχει ούτε στις εργασίες του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, ούτε στη Βίβλο ή στα φιλοσοφικά κείμενα των Κινέζων ή άλλων πολιτισμών που άκμασαν κατά το παρελθόν. Αυτό που σήμερα ονομάζουμε

---

[23] Weston B., *Human Rights, Human Rights Quarterly*, vol. 6, no.3, 1984 p.p. 261 στο O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998, p.p. 22

[24] Robertson A., *Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights*, Manchester University Press, 1982, p.p. 80 στο O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998, p.p. 22, επίσης Βλάχος Γ., Πολιτική, τομ., Α, Αθήνα, 1977, σελ 121

«ανθρώπινα δικαιώματα» εμφανίζεται ως όρος για πρώτη φορά στις εργασίες των Διαφωτιστών φιλοσόφων Locke και Rousseau, οι οποίοι έκαναν λόγο για «φυσικά δικαιώματα». Ωστόσο, τη διαπραγμάτευση των ζητημάτων που συνδέονται με τα δικαιώματα μπορούμε να την ανιχνεύσουμε στην πλατωνική-σωκρατική διδασκαλία, στον Αριστοτέλη στους Έλληνες Στωικούς καθώς επίσης και στη διδασκαλία περί ηθικής του Ιουδαϊσμού και του Χριστιανισμού[25].

Για ορισμένους σύγχρονους θεωρητικούς, όπως τον Leo Strauss[26], τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μέρος του γενικότερου φυσικού δικαίου και κατά συνέπεια έχουν τις ρίζες τους στην θεώρηση για τις πολιτικές υποθέσεις που ανέπτυξαν οι αρχαίοι κλασσικοί συγγραφείς, Πλάτωνας, Αριστοτέλης κ.α.. Παρά το γεγονός ότι η θεώρηση του Strauss, έχει δεχτεί κριτικές[27], εντούτοις, στο βαθμό που τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέονται με γενικότερες πολιτικές αξίες όπως αυτές της δικαιοσύνης, της ορθής και δίκαιης πολιτειακής διακυβέρνησης, της ύπαρξης κανονιστικών νόμων ως ρυθμιστών της κοινωνικής ζωής και με έννοιες όπως η φύση, το δίκαιο, η ελευθερία και ο άνθρωπος, μας βοηθούν στο να κατανοήσουμε καλύτερα τη φιλοσοφική και πολιτική συζήτηση που οδήγησε στην καθιέρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως οικουμενικών ηθικών αξιών που πηγάζουν από το γεγονός και μόνο ότι κάποιος είναι άνθρωπος. Υπό αυτή την οπτική, ο Πλάτωνας, ο Αριστοτέλης, οι

---

[25] Minoque Kenneth., "The History of the Idea of Human Rights", in the *The Human Rights Reader*, Walter La Queur and Barry Rubin (eds), New American Library, 1977, p.p. 3-17, Tuck Richard, *Natural Rights Theories: Their Origin and Development*, Cambridge University Press, 1979, Golding M. P., "The concept of Rights: An Historical Sketch", in *Bioethics and Human Rights*, B. Bandman and E. Bandman (eds), Boston, Brown, 1978 στο Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 3

[26] Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988

[27] Παπαρίζος Α. Η Ελευθερία Ενώπιον του Θανάτου, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ 24 και Δραγώνα-Μονάχου Μ., Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 38

Με την επικράτηση του Χριστιανισμού στις ευρωπαϊκές κοινωνίες, το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επανατοποθετείται στους Μεσαιωνικούς χρόνους. Κύριος φορέας αυτής της νέας θεώρησης είναι το έργο του **Θωμά Ακινάτη**.

Στο θωμιστικό δόγμα του φυσικού δικαίου, κυρίαρχη παραδοχή αποτελεί η θεμελιώδη αρμονία ανάμεσα στο φυσικό δίκαιο και στην πολιτική κοινωνία, αλλά και ο αμετάβλητος χαρακτήρας των θεμελιωδών προτάσεων του φυσικού νόμου. Οι αρχές του ηθικού νόμου, ιδιαίτερα όπως διατυπώθηκαν στη Δεύτερη Πλάκα του Δωδεκάλογου, δεν επιδέχονται εξαίρεση, εκτός εάν αυτή προέρχονταν κατόπιν θείας παρέμβασης. Το δόγμα της συνείδησης που εμφανίζεται στο έργο του Ακινάτη εξηγεί γιατί ο φυσικός νόμος μπορεί κανονικά να κηρύσσετε σε όλους τους ανθρώπους και να είναι καθολικά υποχρεωτικός[37].

Η θεωρία του Ακινάτη για το φυσικό νόμο, ειδώθηκε ως ερμηνεία της φύσης του ανθρώπου, της σχέσης του με το σύμπαν και το Θείο και της κατάκτησης της γνώσης και της αλήθειας. Για τον Θωμά Ακινάτη ο άνθρωπος είναι ζώο πολιτικό επειδή είναι ζώο κοινωνικό. Το κράτος πρέπει να έχει τις ρίζες του στην κοινωνική εμπειρία, δεν είναι δημιούργημα της ανθρώπινης θέλησης αλλά ιστορικό προϊόν. Παρά την πεποίθηση του ότι το άτομο δεν απορροφάται εντελώς από το κράτος, δεν φαίνεται να προσεγγίζει την ιδέα ενός πρωταρχικού ή φυσικού δικαιώματος του λαού. Δίνει έμφαση στα καθήκοντα, όχι τόσο στα δικαιώματα, στο κοινωνικό και όχι στο ατομικό καλό[38].

Για το φυσικό νόμο ο Θωμάς ορίζει τον νόμο ως κανόνα και μέτρο των πράξεων σύμφωνα με τον οποίο οδηγείται ή αποτρέπεται κανείς από διάφορες ενέργειες. Έτσι κανόνας και μέτρο είναι ο Λόγος, πρώτη αρχή της ανθρώπινης

---

[37] ό.π.σελ 198

[38] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 69-70

πράξης, που κατευθύνει στους σωστούς σκοπούς. Γιατί ο νόμος έχει σκοπό του το καλό της κοινότητας. Ο νόμος είναι υπαγόρευση του ορθού Λόγου στον εντεταλμένο με τη διακυβέρνηση της κοινωνίας. Η κοινότητα του σύμπαντος κυβερνιέται από το Θεϊκό Λόγο, τον αιώνιο νόμο. Εφόσον όλα ρυθμίζονται από τον αιώνιο νόμο, οι άνθρωποι μετέχουν ως ένα βαθμό σ' αυτόν και ως ένα βαθμό αντλούν τις σωστές κρίσεις. Οι άνθρωποι ως προνομιούχοι μετέχουν στο θεϊκό Λόγο και από την κλίση τους για τους σωστούς σκοπούς. Αυτή η συμμετοχή στο Θεϊκό αιώνιο νόμο ονομάζεται φυσικός νόμος. Από τα παραγγέλματα του φυσικού νόμου ως αναπόδεικτες αρχές προχωρεί το ανθρώπινο λογικό σε συγκεκριμένες διατάξεις, που ονομάζονται ανθρώπινοι νόμοι. Αναγκαία πηγή όλων είναι ο θεϊκός νόμος. Κάθε νόμος που παραβαίνει το Λόγο είναι άδικος. Γιατί αιώνιος, θεϊκός, φυσικός και ανθρώπινος νόμος, σύμφωνα με τον Ακινάτη, «αλληλεπικοινωνούν»[39].

Η ρήξη με αυτές τις αντιλήψεις, που επιζητούσαν τη νομιμοποίηση της κοινωνίας στη μετοχή της στο έξω-ανθρώπινο Θείο, εισάγεται καθαρά με το έργο του **Machiavelli,** προλειαίνοντας κατ' αυτή την έννοια το έργο των Διαφωτιστών. Ο Machiavelli αιτιολογούσε το αίτημα του για μια «ρεαλιστική» πολιτική φιλοσοφία με στοχασμούς πάνω στα θεμέλια της πολιτικής κοινωνίας, δηλαδή τελικά με στοχασμούς σχετικά με το σύνολο μέσα στο οποίο ζει ο άνθρωπος. Δεν υπάρχει κανένα υπερ-ανθρώπινο, κανένα φυσικό έρεισμα της δικαιοσύνης. Όλες οι ανθρώπινες υποθέσεις είναι τόσο ασταθείς, ώστε δεν επιτρέπουν την υπαγωγή τους σε αναλλοίωτες αρχές δικαιοσύνης. Η αναγκαιότητα μάλλον παρά η ηθική πρόθεση καθορίζει ποια είναι σε κάθε περίπτωση η σωστή πορεία δράσης. Συνεπώς η πολιτική κοινωνία δεν μπορεί ούτε καν να επιδιώξει να είναι απολύτως δίκαιη. Κάθε

---

[39] Connor, D. J., Aquinas and Natural Law, London 1961 και Sabine G.H. *A History of Political Theory*, London 1961 στο Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 71

νομιμότητα έχει την πηγή της στην παρανομία. Όλες οι κοινωνικές ή ηθικές τάξεις πραγμάτων έχουν εδραιωθεί με τη βοήθεια ηθικά αμφισβητήσιμων μέσων, συνεπώς η δικαιοσύνη είναι ατελής και νοητή μόνο στα πλαίσια μιας τάξης δημιούργημα του ανθρώπου[40].

Η ιδέα των «φυσικών δικαιωμάτων» εισάγεται με τον καθαρότερο τρόπο στα έργα των Διαφωτιστών και ειδικά των Hobbes, Locke και Rousseau. Σύμφωνα με το δόγμα του Διαφωτισμού για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Rights of Man), τα ανθρώπινα όντα κατέχουν συγκεκριμένα έμφυτα ή «φυσικά» χαρακτηριστικά τα οποία υπήρχαν πριν από τη δημιουργία του κράτους ή των κυβερνήσεων. Η δύναμη των κυβερνήσεων νομιμοποιείται από την εγγύηση των φυσικών δικαιωμάτων μέσω ενός κοινωνικού συμβολαίου. Η ιδέα ότι ο φυσικός νόμος και τα φυσικά δικαιώματα συνδέονται με τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου του κράτους, καθιστά τα δικαιώματα προϋπόθεση για τη δόμηση του κράτους και καθοριστικά για την ύπαρξη και τα όρια όλων των νομιμοποιημένων αρχών των κυβερνήσεων[41].

Τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, με βάση το δόγμα του Διαφωτισμού αναγνωρίστηκαν ως φυσικά δικαιώματα, τα οποία πηγάζουν από τη φύση και την ουσία του ανθρώπου και για το λόγο αυτό είναι αναπαλλοτρίωτα και απαράγραπτα Με τον τρόπο αυτό η φύση ανακηρύχθηκε άμεσα και αυτονόητα σε πολιτική και ηθικη αρχή, πάνω στην οποία ο άνθρωπος δόμησε την πολιτική κοινωνία και τις ηθικές του αρχές. Κατά το δόγμα του Διαφωτισμού ότι είναι φυσικό είναι αυτομάτως και γνήσιο, άρα ηθικό και αποτελώντας με τον τρόπο αυτό τη βάση του δικαίου και του ορθού, παράγει δίκαιο[42].

---

[40] Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988, σελ. 216

[41] Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 4

[42] Παπαρίζος Α. *Η Ελευθερία Ενώπιον του Θανάτου*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σελ 25

Οι επικρατούσες αντιλήψεις για το φυσικού νόμο προσέγγιζαν την έννοια των δικαιωμάτων κατ' ουσία ως απόρροια των καθηκόντων του ανθρώπου. Το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα δόθηκε στα δικαιώματα πολύ μεγαλύτερη έμφαση από όσο είχε δοθεί ποτέ άλλοτε, προϋπέθετε τη ρήξη με τις παραπάνω αντιλήψεις.

Η κρατούσα παράδοση στην οποία αντιτάχθηκε ο **Hobbes**, δεχόταν ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ολοκληρώσει τη φύση του παρεκτός μέσα και διαμέσου της πολιτικής κοινωνίας και συνεπώς, ότι η πολιτική κοινωνία προηγείται του ατόμου. Αυτή ακριβώς η υπόθεση οδηγούσε στην αντίληψη ότι το πρωταρχικό ηθικό γεγονός είναι το καθήκον και όχι τα δικαιώματα. Αντίθετα σύμφωνα με τη θεώρηση του Hobbes, υπάρχει μια φυσική κατάσταση, η οποία προηγείται της πολιτικής κοινωνίας. Συνεπώς το άτομο ανεξάρτητα από τις ιδιότητες του, συλλαμβάνεται ως καταρχήν ανεξάρτητο από την πολιτική κοινωνία. Όλα τα δικαιώματα της πολιτικής κοινωνίας ή του ανώτατου άρχοντα απορρέουν από δικαιώματα τα οποία ανήκαν αρχικά στο άτομο[43].

Κατά τον Hobbes η ολοκληρωμένη βάση του φυσικού νόμου πρέπει να αναζητηθεί όχι στην τελείωση (το αριστοτελικό τέλεος) του ανθρώπου, αλλά στην πρωταρχική του φύση, στην οποία θεμελιωδέστερη από όλες τις φυσικές επιθυμίες είναι η αρχική επιθυμία, η επιθυμία της αυτοσυντήρησης[44].

Αν λοιπόν ο φυσικός νόμος πηγάζει από την επιθυμία της αυτοσυντήρησης, η επιθυμία αυτή είναι η μοναδική πηγή κάθε δικαιοσύνης και ηθικής, τότε και το θεμελιώδες ηθικό γεγονός δεν είναι καθήκον αλλά δικαίωμα. Στη συνάρθρωση της

---

[43] Hobbes, Leviathan, κεφ.Xviii (113)και XXV111 (202-203) στο Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988, σελ. 221-222

[44] Hobbes, Leviathan, κεφ.XIV (84, 86-87), XXI (142-43), XXV111 (202) και XXXII (243) στο Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988, σελ. 219

ανθρώπινης κοινωνίας και του φυσικού νόμου, παρεμβάλλεται η ύπαρξη ενός κοινωνικού συμβολαίου. Όλες οι ουσιαστικές αρχές της δικαιοσύνης παύουν να έχουν αυτοτελή ισχύ. Οι υλικές υποχρεώσεις απορρέουν από τη συναίνεση των συμβαλλόμενων και συνεπώς στην πράξη από τη βούληση του ηγεμόνα, εφόσον το συμβόλαιο εκείνο που καθιστά δυνατά όλα τα υπόλοιπα συμβόλαια, είναι το κοινωνικό συμβόλαιο ή το συμβόλαιο υπακοής στον ηγεμόνα[45].

Αφού το θεμελιώδες και απόλυτο ηθικό γεγονός είναι δικαίωμα και όχι καθήκον, η λειτουργία καθώς και τα όρια της πολιτικής κοινωνίας πρέπει να ορίζονται με τους όρους του φυσικού δικαιώματος του ανθρώπου και όχι με τους όρους του φυσικού του καθήκοντος. Το κράτος έχει τη λειτουργία όχι να παράγει ή να προάγει τον ενάρετο βίο, αλλά να διασφαλίζει το φυσικό δικαίωμα του καθενός. Και η εξουσία του κράτους συνιστά το απόλυτο όριο της στο φυσικό αυτό δικαίωμα και όχι σε κάποιο άλλο ηθικό γεγονός[46].

Θεμελιωτής των φυσικών δικαιωμάτων και του φυσικού δικαίου στη νεότερη σκέψη, την εποχή του Διαφωτισμού υπήρξε ο **Locke**, ο οποίος υπήρξε ο θεωρητικός των κλασικών Διακηρύξεων[47].

Ξεκινώντας ο Locke από την παραδοχή ότι η φυσική κατάσταση του ανθρώπου είναι μια κατάσταση ειρήνης και φυσικής ελευθερίας κάτω από το νόμο της φύσης που είναι ο νόμος της λογικής δοσμένος από το Θεό, υποστηρίζει ότι κανένας δεν μπορεί να παραβιάζει τα θεμελιώδη δικαιώματα του άλλου. Επειδή

---

[45] Hobbes, Leviathan, κεφ.XIV (92), XV (96,97,98,104), XXV1 (186) στο Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988, σελ. 226-227

[46] Hobbes, Leviathan, κεφ.XIV (84, 86-87), XXI (142-43), XXV111 (202) και XXXII (243) στο Leo Strauss, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988, σελ. 219

[47] Carpnter, W.S., John Locke, *Two Treatises of Government, London*, 1984, επίσης Κυριαζή-Γουβέλη, *Περί Δικαιωμάτων* Tractatus, Αθήνα 1979 στο Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 95

ωστόσο κανένας δεν είναι εντεταλμένος να επιβάλλει την τήρηση του νόμου αυτού, η σύγχυση και η αυθαιρεσία που προκαλείται επιβάλλουν την συγκρότησης της πολιτικής κοινωνίας[48].

Η κοινωνία συνεπώς αποτελεί ανθρώπινη σύμβαση. Μόνο ένα αμοιβαίο συμβόλαιο για τη συγκρότηση μιας «κοινής κοινότητας» αποτελεί τη σωστή λύση και καθιστά επιτακτική την ανάγκη μιας πολιτικής κοινωνίας ως μια αρχή εξουσιοδοτημένη για την επίλυση των διαφορών. Για τον Locke η ελευθερία του ανθρώπου στην κοινωνία συνίσταται στο να μην υπόκειται σε άλλη νομοθετική δύναμη από αυτή που θεμελιώθηκε με τη συναίνεση στα πλαίσια της πολιτείας, ούτε να βρίσκεται κάτω από την κυριαρχία οποιασδήποτε θέλησης ή τον περιορισμό οποιουδήποτε νόμου, αλλά μόνο σε ότι θεσπίσει η νομοθετική αρχή σύμφωνα με την εμπιστοσύνη με την οποία περιβλήθηκε[49].

Η πολιτική κοινωνία δεν είναι τίποτα άλλο από τη συναίνεση μιας πλειοψηφίας ελεύθερων ανθρώπων η οποία πραγματοποιείται μόνο «για την αμοιβαία διατήρηση της ζωής τους, της ελευθερίας τους και των υπαρχόντων τους»[50].

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Locke τα δικαιώματα της ελευθερίας και της ζωής τα θεωρεί ένα είδος ιδιοκτησίας λέγοντας ότι «ο άνθρωπος έχει από τη Φύση την εξουσία όχι μόνο να διατηρεί την ιδιοκτησία του—δηλαδή τη ζωή του, την ελευθερία του και την περιουσία του- ενάντια στις προσβολές και τις επιθέσεις του άλλου αλλά και να δικάζει και να τιμωρεί τις παραβιάσεις αυτού του νόμου από τους άλλους»[51].

Η ιδιοκτησία κατά τον Locke αποτελεί φυσικό δικαίωμα κατακυρωμένο από το μόχθο του ανθρώπου και σύμφωνο με το πνεύμα της θεϊκής εντολής. Η κοινωνία παρά τις διαφορετικές ρυθμίσεις της οφείλει να το αναγνωρίσει γιατί αποτελεί κατά

---

[48] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 103
[49] ό.π. σελ. 105
[50] ό.π. σελ. 108-109

κάποιο τρόπο προέκταση της ανθρώπινης προσωπικότητας.. Ξεκινώντας από τη θέση ότι ο Θεός έδωσε στους ανθρώπους τα μέσα συντήρησης τους από κοινού, συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι στους ανθρώπους δόθηκε και το λογικό για να κάνουν χρήση του κόσμου για μια καλύτερη και ανετότερη ζωή. Έτσι με εντολή του Θεού, ο μόχθος αποτελεί τίτλο ιδιοκτησίας καθώς συντείνει στη βελτίωση της αρχικής δωρεάς και κανείς δεν μπορεί να του αφαιρέσει αυτή την ιδιοκτησία[52].

Αμφισβητώντας, ωστόσο, το ρόλο της Εκκλησίας ως ρυθμιστή της κοινωνικής ζωής, υποστήριξε ότι Κράτος και Εκκλησία έχουν χωριστές αρμοδιότητες, γιατί δεν μπορεί κάποιος να ενδιαφέρεται συγχρόνως για τη σωτηρία της ψυχής και για την πολιτεία. Η πολιτεία είναι μια κοινωνία ανθρώπων συγκροτημένη για τη διατήρηση και προαγωγή των συμφερόντων των πολιτών. Η προστασία των συμφερόντων αυτών αποτελεί καθήκον της εξουσίας που οφείλει να τιμωρεί κάθε παραβίαση και καταπάτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Την πολιτεία δεν την αφορά η σωτηρία της ψυχής, που αποτελεί προσωπική, εσωτερική υπόθεση και δεν έχει να κάνει με την εξωτερική δύναμη που χρησιμοποιεί η πολιτική εξουσία[53].

Σε αντιπαραβολή με την αντίληψη του Locke, ο οποίος θεωρεί την ιδιοκτησία θεμελιώδες δικαίωμα, για το **Rousseau** η φυσική επιταγή επιβάλλει την ισότητα και την ελευθερία. Ο Rousseau θεωρεί την ελευθερία ως την «ευγενέστερη ιδιότητα του ανθρώπου» και την χωρίς όρους παραίτηση από αυτή προσβολή προς το Δημιουργό και υποβάθμιση της ανθρώπινης φύσης. Η ζωή και η ελευθερία είναι ουσιώδη δώρα της φύσης, τα οποία δεν έχει κανείς το δικαίωμα να απεκδυθεί, η δε δουλεία αποτελεί βιασμό της φύσης[54].

---

[51] ό.π. σελ 107
[52] ό.π. σελ 106-109
[53] ό.π. σελ. 95
[54] ό.π. σελ 123

Προσπαθώντας να εντοπίσει την προέλευση της ανισότητας την επικεντρώνει στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Για τον Rousseau, «ο πρώτος που περιέφραξε ένα γήπεδο και τόλμησε να πει αυτό είναι δικό μου, υπήρξε ο αληθινός θεμελιωτής της πολιτικής κοινωνίας. Από πόσα εγκλήματα, πολέμους, δολοφονίες, αθλιότητα και τρόμο δεν θα είχε γλιτώσει το ανθρώπινο γένος εάν κάποιος φώναζε «μην ακούτε αυτόν τον απατεώνα. Είσαστε χαμένοι αν ξεχάσετε ότι οι καρποί ανήκουν σε όλους και η γη δεν είναι κανενός». Για τον Rousseau η ιδέα της ιδιοκτησίας ήρθε σταδιακά μαζί με το τέλος της φυσικής κατάστασης. Μαζί με την αναγνώριση της ιδιοκτησίας εμφανίστηκαν οι πρώτοι κανόνες της δικαιοσύνης[55].

Για τον Rousseau μετά το αναπόφευκτο τέλος της φυσικής κατάστασης, η συνένωση των ανθρώπων αποτελεί τη μόνη δυνατή εναλλακτική κατάσταση. Οι όροι της σύμβασης αυτής είναι αυστηρά καθορισμένοι και προϋποθέτουν την «ολοκληρωτική απαλλοτρίωση του κάθε συμβαλλόμενου μαζί με τα δικαιώματα του σε όλη την κοινότητα καθώς το άτομο καταθέτει τα δικαιώματα του σε ένα «ηθικό συλλογικό σώμα» που έχει ενότητα και «κοινό εγώ», ζωή και θέληση δηλαδή στο κράτος με συμβαλλόμενους το «λαό» και τους «πολίτες» ατομικά[56]. Αυτό που χάνει ο άνθρωπος με το κοινωνικό συμβόλαιο είναι η φυσική του ελευθερία και το απεριόριστο δικαίωμα για κάθετι που του κινεί την όρεξη και που μπορεί να το κατακτήσει[57].

Η απαλλοτρίωση ορισμένων φυσικών δικαιωμάτων στο κοινωνικό καθεστώς δεν συνεπάγεται στέρηση αλλά ανταλλαγή: ανταλλαγή ενός τρόπου αβέβαιης και δύσκολης ζωής με ένα άλλο ελεύθερο και πιο σίγουρο, ανταλλαγή της φυσικής

[55] ό.π.
[56] ό.π. σελ. 125
[57] ό.π. σελ 126

ανεξαρτησίας με την ελευθερία και ανταλλαγή της δύναμης που μπορεί να βλάψει τον άλλον με την προσωπική ασφάλεια[58].

Οι φιλοσοφικές ιδέες των Διαφωτιστών αποτυπώνονται σε μεγάλο βαθμό στη Γαλλική Διακήρυξη των δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Πολιτών (1789). Ο Robertson[59] υποστηρίζει ότι «η Γαλλική Διακήρυξη αποτελεί την πρώτη παγκόσμια διακήρυξη που αφορούσε τα ανθρώπινα δικαιώματα». Αυτό γίνεται σαφές στο δεύτερο άρθρο το οποίο αναφέρει ότι «ο σκοπός όλων των πολιτικών σχηματισμών είναι η προάσπιση όλων των φυσικών και αμεταβίβαστων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αυτά τα δικαιώματα είναι η ελευθερία, η περιουσία, η ασφάλεια και η αντίσταση στην καταπίεση». Η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναφέρει αρκετά δικαιώματα που τώρα γίνονται αποδεκτά ως ατομικά και πολιτικά δικαιώματα όλων των ανθρώπων και στηρίζεται στις βασικές αρχές ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και παραμένουν ελεύθεροι και με ίσα δικαιώματα, ότι όλοι είναι ίσοι μπροστά στο νόμο, ότι απαγορεύεται η σύλληψη κάποιου εκτός εάν έχει παραβιάσει το νόμο, ότι ο κάθε άνθρωπος έχει το τεκμήριο της αθωότητας μέχρι αποδείξεως του αντιθέτου και στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας κάποιου να δρα με όποιο τρόπο θέλει αρκεί να μην ζημιώνει τους άλλους.

Η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Πολιτών (1789), ως συμπύκνωση των φιλοσοφικών και πολιτικών αντιλήψεων του Διαφωτισμού, αποτέλεσε το ιδεολογικό πεδίο αναφοράς των αστικών επαναστάσεων του 18ου αιώνα.

---

[58] ό.π.

[59] Robertson A., *Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights*, Manchester University Press, 1982, p.p. 80 στο O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998, p.p. 4

Επαναστάτες όπως ο Thomas Jefferson, υιοθέτησαν αυτές τις φιλοσοφικές θέσεις και απόψεις και υποστήριξαν ότι η ιδέα των φυσικών δικαιωμάτων είναι «αυταπόδεικτη» και ότι όχι μόνο τα δικαιώματα πρέπει να παρέχονται αλλά αποτελεί υποχρέωση του κάθε ανθρώπου να αγωνίζεται για να ανατρέπει τυραννικά καθεστώτα που καταπατούν τις αρχές «της φυσικής ισότητας και δικαιοσύνης»[60].

Μετά την εδραίωση των αστικών επαναστάσεων, ορισμένοι φιλόσοφοι και διανοητές ήρθαν σε ρήξη με την έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αμφισβητώντας την οικουμενικότητα και τη φύση τους. Η γενική ρήξη με το δόγμα των αυτονόητων και ακατάληπτων ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να αποδοθεί την αποτυχία της γαλλικής επανάστασης να καθιερώσει πλήρως τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η εποχή του Ναπολέοντα και η τυραννία του Ροβεσπιέρου διέψευσαν κάθε αξίωση για την αναπόφευκτη επικράτηση των φυσικών δικαιωμάτων. Τα «φυσικά ατομικά δικαιώματα» έχασαν την προτεραιότητα τους μπροστά σε άλλες χαρακτηριζόμενες «υψηλότερες ηθικές συνθέσεις», ευρύτερες από το άτομο, όπως η «γενική θέληση», το «ηθικό κράτος», το «γενικό καλό», η «κοινή ωφέλεια»[61].

Η πρώτη συνολική ρήξη με τα συμπεράσματα των διαφωτιστών ήρθε με το έργο του **Hegel**. Ο Lowith[62] υποστηρίζει ότι κατά τον Hegel «η γαλλική επανάσταση σωστά κατέστρεψε ένα κράτος που δεν ανταποκρινόταν πλέον στη συνείδηση της ελευθερίας, αλλά δεν έδωσε μια νέα θεμελίωση για το κράτος. Πήρε το κράτος για την αστική κοινωνία και είδε ως αποστολή του μόνο την προστασία της ιδιωτικής περιουσίας και ιδιωτικής ασφάλειας. Έτσι καθόρισε τον έσχατο σκοπό του κράτους από τα επί μέρους συμφέροντα των μελών του ως ατόμων και όχι από το αληθινό

---

[60] ό.π.
[61] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 158-159
[62] Lowith K., "Human Rights in Rousseau, Hegel and Marx", *Le Fondement des Droits de l' homme*, 58- 68 στο Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 145

κοινό συμφέρον της ίδιας της κοινότητας... Για την αστική κοινωνία η εξουσία του κράτους αποτελεί απλή καταπίεση ή αφηρημένη έννοια χωρίς ουσιώδη σημασία καθαυτή. Είναι μόνο μια τυπική ενότητα και γενικότητα που υπόκειται στα επιμέρους συμφέροντα των ατόμων-μελών του».

Ανάγοντας το δίκαιο στην αφετηρία που το έθεσε ο Διαφωτισμός, ο Hegel αμφισβητεί συνολικά την παράδοση του φυσικού νόμου. Θεώρησε το φυσικό δίκαιο είτε γενίκευση από υπάρχοντες θεσμούς για τη δικαίωση τους ή αρνητική στάση απέναντι στην ηθική οξύνοντας το δυϊσμό ανάμεσα στο ιδανικό και το πραγματικό, που ήταν ανίκανος ο φυσικός νόμος να γεφυρώσει. Στη Φιλοσοφία του Δικαίου υποστηρίζει ότι «η φυσιοκρατική άποψη του δικαίου είναι αυθαίρετη και οδηγεί σ' έναν ατομικισμό εχθρικό στην ιδέα του κράτους που αποτελεί θέατρο ανταγωνισμών. Η ιδέα της φύσης και της ανθρώπινης φύσης είναι αντιφατική και τελικά ανατρέχει στη θεϊκή παρέμβαση»[63].

Στο ίδιο έργο, ο Hegel διαφωνεί με τον Rousseau και με τον Hobbes για το συμβόλαιο ως γενεσιουργό αρχή του κράτους διαχωρίζοντας έτσι τη θέση του από την παραδοσιακή έννοια του συμβολαίου που αποτελεί θεμελιακή παράμετρο των φυσικών δικαιωμάτων. Θεωρεί την πολιτική κοινωνία «συνεταιρισμό μελών που είναι ιδιαίτερα και ανεξάρτητα άτομα ενωμένα απλώς σε μια τυπική καθολικότητα χάρη στις ανάγκες τους και τους νομικούς θεσμούς ως μέσα της ασφάλειας των προσώπων και της υπεράσπισης της περιουσίας τους και χάρη σε μια εξωτερική τάξη ταγμένη στα ιδιαίτερα και συλλογικά συμφέροντα τους»[64].

Συνεπώς αξίες όπως η ελευθερία και η δικαιοσύνη αφορούν αποκλειστικά στη σχέση που δομείται ανάμεσα στο κράτος και το εγώ του ατόμου. Όπως και στον Αριστοτέλη, έτσι και στον Hegel, η πολιτική ελευθερία στα πλαίσια της πόλης-

[63] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 149

κράτους ως μορφή δικαιοσύνης, θεμελιώνεται στην ανθρώπινη ελευθερία που επιτρέπει τη συμμετοχή στην πολιτική ζωή και περιέχει το σκοπό της πολιτικής τάξης. Από την άλλη μεριά, η πολιτική ελευθερία κάνει δυνατή την ελευθερία του εγώ του ατόμου[65]. Αναφέρει χαρακτηριστικά πως «Το κράτος έχει την άμεση ύπαρξη του μέσα στο έθος και την έμμεση μέσα στην συνείδηση του εγώ του ατόμου, στη γνώση και δραστηριότητα του. Και αμοιβαία, το άτομο από τη διάθεση του πνεύματος του έχει την ουσιώδη ελευθερία του στο κράτος, το οποίο είναι σκοπός και προϊόν της δραστηριότητας του»[66].

Κατά τον 19ο αιώνα, η κυριότερη κρητική που ασκήθηκε στη θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προέρχεται από τους **Marx** και **Engels**. Ο Marx υποστήριζε ότι οι επαναστάσεις του προηγούμενου αιώνα ήταν ατελείς καθώς παρά το γεγονός ότι κατήργησαν κάποια δικαιώματα της άρχουσας τάξης που ήταν κληρονομικά, διατήρησαν σε μεγάλο βαθμό τα προνόμια της άρχουσας τάξης που βασίζονταν σε οικονομικούς, σεξουαλικούς και φυλετικούς διαχωρισμούς και επιπλέον ότι η εμφάνιση της ιδέας των φυσικών δικαιωμάτων τον 18ο αιώνα στη Γαλλία και την Αμερική ήταν απόρροια των συμφερόντων της ανερχόμενης καπιταλιστικής τάξης. Αυτές οι ανισότητες θεωρούσε ότι μπορούσαν να καταργηθούν στα πλαίσια μιας «αταξικής» κοινωνίας στην οποία όχι μόνο η πολιτική αλλά και η οικονομική δικαιοσύνη και ισότητα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν.

Ασκώντας κριτική ο Marx στη σχεσιακή σύνδεση Φύσης και ανθρώπινων δικαιωμάτων και αντιτιθέμενος σε αυτή, υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος δεν είναι «κάτι που το γενούν υπερφυσικές δυνάμεις, ούτε κενή αφαίρεση», αλλά πραγματική ύπαρξη, μέρος του αντικειμενικού κόσμου και ορίζεται ως «κοινωνικά δρώσα

[64] ό.π., σελ 154
[65] ό.π. σελ. 147

ύπαρξη». Η ιδιοτυπία του έγκειται στο ότι είναι «κοινωνικό όν». Βέβαια δεν απορρίπτει το φυσικό στοιχείο στον άνθρωπο, επισημαίνει ωστόσο ότι το φυσικό και το κοινωνικό στοιχείο στον άνθρωπο δεν χωρίζονται, αλλά στη «διαλεκτική τους ενότητα και αλληλεπίδραση το κοινωνικό στοιχείο είναι επικρατέστερο από το φυσικό που υπάρχει μέσα στη σφαίρα του κοινωνικού». Συντίθεται ως προσωπικότητα, δηλαδή σε κοινωνικό και δραστήριο ον με την κοινωνική του εργασία και την κοινωνική συναλλαγή. Το νόημα της ζωής βρίσκεται «στη δράση για το καλό του λαού, της κοινότητας και της πατρίδας και στον αγώνα για την προσωπική ευτυχία, η οποία όμως συνίσταται στην επίτευξη της ενότητας των δύο αυτών στοιχείων με πρωταρχικό σκοπό το καλό του συνόλου»[67].

Για τα φυσικά και ατομικά δικαιώματα της γαλλικής Διακήρυξης, στα «δικαιώματα του ανθρώπου και του πολίτη» υποστήριξε ότι «χωρίζουν αντί να ενώνουν τους ανθρώπους και ελάχιστα συντείνουν στην ανθρώπινη χειραφέτηση διασπώντας τον άνθρωπο σε πολίτη και μέλος της αστικής κοινωνίας»[68].

Στο βιβλίο του Γερμανική Ιδεολογία, ο Marx χαρακτηρίζει τα δικαιώματα και τα καθήκοντα «ως δύο συμπληρωματικές απόψεις μιας αντίφασης που ανήκει μόνο στην αστική κοινωνία», στο χώρο δηλαδή των αλληλοσυγκρουόμενων ατομικών συμφερόντων, όπου ακόμη δεν έχει επικρατήσει το πνεύμα της κοινότητας και δεν έχουν συγκροτηθεί οι υλικές της βάσεις. Η κοινότητα των σκοπών και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια συνεπάγονται την υπέρβαση των συγκρούσεων, τη φυσική και αυθόρμητη συμφωνία, τη σύμπτωση του ατομικού με το κοινοτικό. Και σημειώνει επίσης το ίδιο έργο εκφράζει ξεκάθαρα τη θέση του απέναντι στο Δίκαιο και τα

---

[66] Lowith K., "Human Rights in Rousseau, Hegel and Marx", *Le Fondement des Droits de l' homme*, 58- 68 στο Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 144

[67] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 161-162

[68] ό.π.σελ. 162

ανθρώπινα δικαιώματα αναφέροντας ότι «Όσον αφορά το Δίκαιο έχουμε τονίσει μαζί με πολλούς άλλους την αντίθεση του κομμουνισμού στο Δίκαιο, πολιτικό και ιδιωτικό, καθώς επίσης και στην πιο γενική μορφή του, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα»[69].

Οι Marx και Engels (1878) επίσης υποστήριζαν ότι η φιλοσοφική ιδέα των «φυσικών δικαιωμάτων» ήταν «ιστορικό προϊόν, η δημιουργία του οποίου απαιτούσε συγκεκριμένες προϋπάρχουσες ιστορικές συνθήκες και οι οποίες με τη σειρά τους καθόρισαν τη μετέπειτα ιστορική πορεία. Με αυτή την έννοια αποτελούν μια «αλήθεια» υποβαλλόμενη από τα έξω»[70].

Τα λεγόμενα δικαιώματα του ανθρώπου, σε διάκριση από τα δικαιώματα του πολίτη, δεν είναι τίποτα άλλο από τα δικαιώματα του μέλους της αστικής κοινωνίας, δηλαδή του εγωιστή ανθρώπου[71].

Ο Marx ασκώντας κριτική στα βασικά άρθρα του ριζοσπαστικού συντάγματος του 1793 και ιδιαίτερα για την ελευθερία ως δικαίωμα «να μπορεί κανείς να κάνει οτιδήποτε δεν βλάπτει τα δικαιώματα του άλλου» δηλώνει «τα όρια που μέσα τους ο καθένας μπορεί να κινείται αζημίωτα για τον άλλον καθορίζονται με νόμο, όπως τα όρια που χωρίζουν δύο χωράφια καθορίζονται με έναν φράχτη. Πρόκειται για την ελευθερία του ανθρώπου ως μονάδας απομονωμένης και αποτραβηγμένης από τον εαυτό της», καθώς «το δικαίωμα του ανθρώπου στην ελευθερία δεν βασίζεται στη διασύνδεση του ανθρώπου με τον άνθρωπο, αλλά αντίθετα στην απομόνωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο[72].

---

[69] ό.π. σελ 163-164

[70] Engels Frederick, Anti-Duhring, in *Reader in Marxist philosophy*, Howard Selsam and Barry Rubin (eds), New York, New American Library, 1979, p.p. 260 στο Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 5

[71] Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986, σελ 167

[72] ό.π.

Αναφερόμενος στο δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας υποστηρίζει ότι το να διαθέτει κανείς περιουσία αποτελεί βάση της αστικής κοινωνίας. Είναι το δικαίωμα του εγωισμού, που βλέπει τον άλλον ως περιορισμό και όχι ως πραγμάτωση της ελευθερίας του[73].

Γενικά επισημαίνει ότι «κανένα από τα λεγόμενα δικαιώματα του ανθρώπου δεν ξεπερνά τον εγωιστή άνθρωπο, τον άνθρωπο ως μέλος της αστικής κοινωνίας, τον αναδιπλωμένο στον εαυτό του και απομονωμένο από την κοινότητα. Ο άνθρωπος δεν θεωρείται καθόλου μέσα στα δικαιώματα αυτά μέλος του ανθρώπινου είδους, αντίθετα η ίδια η ζωή του είδους, η κοινωνία εμφανίζεται σαν ένα πλαίσιο εξωτερικό για τα άτομα, περιορισμός της αρχικής τους αυτοτέλειας. Ο μοναδικός δεσμός που τα ενώνει είναι η φυσική αναγκαιότητα, η ανάγκη και το ατομικό συμφέρον, η διαφύλαξη της ιδιοκτησίας τους και του εγωιστικού τους προσώπου»[74].

Γίνεται σαφές ότι ο Marx δεν δέχεται το προ-κοινωνικό άτομο, φορέα των φυσικών δικαιωμάτων με βάση το φυσικό δίκαιο εφόσον ο άνθρωπος είναι δημιούργημα της ιστορίας και της κοινωνίας. Συνεπώς το ζητούμενο είναι η προώθηση των κοινωνικών – οικονομικών δικαιωμάτων, προτάσσοντας το συλλογικό συμφέρον, όπου οι έννοιες της ελευθερίας και της ισότητας, μπορούν να βρουν γνήσιο νόημα μόνο στην αταξική κοινωνία[75].

Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα η βασική ώθηση για την ανάπτυξη του σύγχρονου δόγματος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπήρξε ο Β Παγκόσμιος Πόλεμος και ειδικότερα η αποκάλυψη των φρικαλεοτήτων που διαπράχθηκαν από τους Ναζί κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Σε αντίδραση αυτών των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας και με σκοπό τη δημιουργία ενός διεθνούς πλαισίου για την προστασία της παγκόσμιας ειρήνης, στις 10 Δεκεμβρίου του 1948,

---

[73] ό.π.
[74] ό.π.

τα Ηνωμένα Έθνη υιοθέτησαν την Παγκόσμια Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Με αυτό το κείμενο, τα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών δεσμεύτηκαν να «προωθούν τον σεβασμό και την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών σε παγκόσμιο επίπεδο». Αναγνωρίζοντας ότι «η κοινή κατανόηση του περιεχομένου αυτών των δικαιωμάτων και ελευθεριών είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την ανάληψη αυτής της δέσμευσης, διακήρυξαν ότι τόσο τα άτομα όσο και οι κυβερνήσεις πρέπει να αγωνίζονται μέσω της διδασκαλίας και της εκπαίδευσης να προωθούν το σεβασμό αυτών των δικαιωμάτων και ελευθεριών και με μέτρα σε εθνικό και διεθνή επίπεδο να διασφαλίζουν την παγκόσμια και αποτελεσματική αναγνώριση και τήρηση τους» (Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 1948)[76].

Στα 50 και πλέον χρόνια που ακολούθησαν τη Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έγιναν σημαντικά βήματα για τη συμπλήρωση και επέκταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα θεωρούνται ότι αποτελούν τις ηθικές βάσεις με τις οποίες κρίνονται οι κυβερνήσεις, αφορούν όλους τους ανθρώπους του κόσμου ενώ η αναγνώριση πολλών δικαιωμάτων μέσω διεθνών διαπραγματεύσεων και συνθηκών τα έχει καταστήσει διεθνές δίκαιο.

Ωστόσο παρά την ευρεία διάδοση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη de facto αναγνώριση τους από τις κυβερνήσεις, πολλά ανθρώπινα δικαιώματα ακόμα και τα θεμελιώδη συχνά παραβιάζονται. Η αποτυχία των πολιτικών κοινωνιών να προστατέψουν επαρκώς τα ανθρώπινα δικαιώματα οφείλεται εν μέρει στην έλλειψη πολιτικής βούλησης, εν μέρει στην απουσία αποτελεσματικών μηχανισμών για τη

---

[75] ό.π. 169

[76] McKeon Richard., "Philosophy and History in the Development of Human Rights, in Ethics and Social Justice", Howard E Kiefer end Milton Minitz (eds), State University of New York Press, New York, 1968, p.p. 300-322 στο Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 6

διασφάλιση τους, την έλλειψη πηγών αλλά και στην αμφισβήτηση τους. Θεμελιώδη φιλοσοφικά ερωτήματα παραμένουν σχετικά με τη φύση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ διαφορετικές αντιλήψεις και ερμηνείες κρατούν τη διεθνή γνώμη διαιρεμένη. Τα ερωτήματα αυτά συνίστανται στο ακριβές περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και πως αυτά διαφοροποιούνται από τα καθήκοντα, τους σκοπούς, τα ενδιαφέροντα και τις απαιτήσεις. Επίσης, κατά πόσο όλα τα δικαιώματα έχουν την ίδια βαρύτητα, εάν θεωρείται ότι όλα είναι απόλυτα δικαιώματα ή είναι αποδεκτό ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορούν να περιοριστούν ή και να ανασταλούν, καθώς επίσης και στις περιπτώσεις που ένα ανθρώπινο δικαίωμα συγκρούεται με ένα άλλο, ποιο είναι πρωταρχικό και ποιο υπερισχύει του άλλου. Μια από τις βασικότερες αμφισβητήσεις ωστόσο που αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα συνδέεται με την εφαρμογή τους και την κατανόηση τους ως δικαιώματα που αντικατοπτρίζουν τη Δυτική φιλοσοφία και πολιτική παράδοση και κατά πόσο μπορούν να κατανοηθούν και να εφαρμοστούν με τον ίδιο τρόπο μέσα στα πλαίσια διαφορετικών πολιτισμών και φιλοσοφιών.

2.2. Η φύση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Σε γενικές γραμμές τα ανθρώπινα δικαιώματα κατανοούνται ως παγκόσμια ηθικά δικαιώματα που ανήκουν εξίσου σε όλους τους ανθρώπους απλά και μόνο επειδή είναι ανθρώπινα όντα.

Αυτό σημαίνει ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ηθικά δικαιώματα τα οποία αντιδιαστέλλονται με τα αστικά δικαιώματα καθώς τα τελευταία είναι δικαιώματα που αναγνωρίζονται και προστατεύονται από νόμους που θεσπίζει μια συγκεκριμένη πολιτική κοινωνία και κυβέρνηση. Το να έχει κάποιος αστικά δικαιώματα σημαίνει

ότι το νομικό σύστημα του κράτους μπορεί να παρέμβει για την προστασία τους σε περίπτωση που ισχυριστεί ότι παραβιάστηκαν. Ωστόσο, άτομα που ζουν σε χώρες χωρίς παρόμοιους αστικούς νόμους, δεν σημαίνει ότι δεν έχουν ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι στις σύγχρονες απόψεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα άτομα έχουν ανθρώπινα δικαιώματα ακόμα και εάν συγκεκριμένοι νόμοι, που έχουν θεσπιστεί από κυβερνήσεις κρατών δεν τα αναγνωρίζουν ή δεν τα προστατεύουν[77].

Με αυτή την έννοια τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν οικουμενικό χαρακτήρα. Όλα τα άτομα είναι φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η παγκοσμιότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι το βασικό χαρακτηριστικό τους και απορρέει από το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι είναι φορείς αυτών των δικαιωμάτων ανεξάρτητα από το εάν αναγνωρίζονται ή προστατεύονται από τους νόμους της χώρας της οποίας είναι πολίτες. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν έχουν σύνορα, σε αντίθεση με τα αστικά που περιορίζονται στους πολίτες μιας χώρας ή σε αυτούς που διαμένουν στην επικράτεια της. Συνακόλουθα αφού όλοι είναι φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ταυτόχρονα είναι όλοι υποχρεωμένοι να σέβονται και να προστατεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων, παρά το γεγονός ότι παραδοσιακά οι κυβερνήσεις θεωρούνται ότι έχουν αυτή την υποχρέωση ή ότι στα πλαίσια της σύναψης του κοινωνικού συμβολαίου μεταξύ των πολιτών και των κυβερνήσεων τους, το κράτος ορίζεται και εξουσιοδοτείται με την υποχρέωση να προστατέψει τα ανθρώπινα δικαιώματα εξ ονόματος τους[78].

Περαιτέρω, το να ισχυριστεί κάποιος ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ίσα για όλους σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα ανεξάρτητα από τα

---

[77] Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 7-8

[78] ό.π. σελ 8

ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ως ατομικές μονάδες όπως φυλή, εθνικότητα, θρήσκευμα, γλώσσα, φύλο, καταγωγή, περιουσία κ.α. Οι διαφορές μεταξύ των ατομικών χαρακτηριστικών δεν επηρεάζουν τον σεβασμό των δικαιωμάτων του κάθε ανθρώπου. Οι άνθρωποι θεωρείται ότι έχουν αυτά τα ίσα, οικουμενικά δικαιώματα απλά και μόνο επειδή έχουν αξιοπρέπεια, η οποία οφείλεται να διασφαλίζεται. Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η ηθική βαρύτητα και αξία που φέρει, είναι το στοιχείο που τους προσδίδει τον οικουμενικό χαρακτήρα που έχουν. Οι ιδέες της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της ισότητας αποτελούν τον πυρήνα της σύγχρονης αντίληψης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Γίνεται λόγος, επίσης, για τη βαρύτητα ενός δικαιώματος ως ένα μέτρο για να προσδιορίσουμε το εύρος της σημαντικότητας του σε σχέση με ένα άλλο δικαίωμα. Έτσι όταν δύο δικαιώματα συγκρούονται, υπερισχύει αυτό με τη μεγαλύτερη βαρύτητα. Ένα δικαίωμα είναι απόλυτο όταν έχει τέτοια βαρύτητα όπου κανένας άλλος συνδυασμός ανταγωνιστικών δικαιωμάτων ή άλλων ηθικών αξιώσεων δεν είναι επαρκή για να το υπερκεράσουν. Για παράδειγμα δεν έχουν την ίδια βαρύτητα τα δικαιώματα που συνδέονται με τον ελεύθερο χρόνο και τις έμμισθες διακοπές (άρθρο 24 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) με το δικαίωμα στην ελευθερία, την ασφάλεια και το δικαίωμα να μην εξαναγκαστεί κάποιος σε δουλεία (άρθρο 4)[79].

Τέλος τα ανθρώπινα δικαιώματα διαφοροποιούνται από τις επιθυμίες, τους σκοπούς ή τις απαιτήσεις. Τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όπως το δικαίωμα να μην περιέλθει κάποιος σε κατάσταση δουλείας, να μην βασανιστεί ή δολοφονηθεί, να μη φυλακιστεί αδικαιολόγητα έχουν έναν προϋπάρχον χαρακτήρα, εκφράζουν έναν ισχυρό ηθικό περιορισμό που είναι ισχυρότερος από οποιουσδήποτε άλλους ηθικούς

[79] ό.π. σελ 6

ή μη λόγους για δράση. Το να ειπωθεί ότι κάτι αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα σημαίνει ότι το αναγνωρίζεις ως εξαιρετικά σημαντικό και η αποτυχία προστασίας ή διασφάλισης του συνιστά τεράστια αδικία ή παραβίαση[80].

2.3. Το περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ένα θεμελιώδες πρόβλημα στη σύγχρονη συζήτηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ο καθορισμός του περιεχομένου τους. Οι άνθρωποι επικαλούνται πολλά και διαφορετικά δικαιώματα: το δικαίωμα στην ιατρική φροντίδα, στην εκπαίδευση, στο καθαρό περιβάλλον, στην έκτρωση, στην ευθανασία κα. Μιλάμε επίσης για τα δικαιώματα των φτωχών έναντι των οικονομικά δυνατών, των γυναικών έναντι των αντρών, των άθεων έναντι των θρησκευόμενων, των πολιτών έναντι της αστυνομίας κ.α. Το ερώτημα που ανακύπτει είναι ποια δικαιώματα περιλαμβάνονται στον κατάλογο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία απολαμβάνουν όλοι οι άνθρωποι.

Το 1947, στο νεοσυσταθέντα οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, την UNESCO, ανατέθηκε η εργασία να συντάξει έναν οικουμενικό Κανονισμό των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ο οποίος να αντικατοπτρίζει τις αντιλήψεις που είχαν σχηματιστεί για τα ανθρώπινα δικαιώματα και ο οποίος να μπορεί να ερμηνευτεί και να εφαρμοστεί από διαφορετικά οικονομικά συστήματα και πολιτισμούς που είχαν οργανώσει την κοινωνική τους ζωή με διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις.

Στο εισαγωγικό σημείωμα της επιτροπής που είχε συσταθεί προτείνεται ότι «η παγκόσμια διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να αποτελεί περισσότερο μια έκφραση της πίστης και της βούλησης για την προστασία τους παρά ένα

[80] ό.π. σελ 11

πρόγραμμα δράσης που πρέπει να εκπληρωθεί». Η επιτροπή για πρακτικούς λόγους πρότεινε, οι ορισμοί συγκεκριμένων όρων-κλειδιών όπως «δικαιώματα», «ελευθερία», «δημοκρατία» να μην αποσαφηνιστούν πλήρως καθώς ο ορισμός και η κατανόηση τους διαφοροποιείται πολιτισμικά. Σκοπός της ήταν να αποτυπώσει τον πυρήνα των όσων από κοινού είχαν συμφωνήσει τα μέλη της Επιτροπής για τη σημαντικότητα της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και να αναπτύξουν μια λίστα από 15 δικαιώματα τα οποία χωρίστηκαν σε 3 κατηγορίες α) τα δικαιώματα που αναφέρονται στη ζωή β) τα δικαιώματα που αναφέρονται στην ποιότητα της ζωής και γ) τα δικαιώματα που συνδέονται με την κοινωνική συμμετοχή και αλληλεγγύη[81].

Ακολουθώντας την υιοθέτηση της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο Επίτροπος των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ξεκίνησε να συνάπτει συμφωνίες και συνθήκες με σκοπό να αποκτήσουν κύρος τα δικαιώματα που αναφέρονταν στη Διακήρυξη και να αναχθούν σε διεθνή νομοθετικά κείμενα. Η επιτροπή συνάντησε δυσκολίες καθώς ένα βασικό πρόβλημα ήταν η διστακτικότητα των εθνικών κρατών, τα οποία φοβόντουσαν μήπως με αυτόν τον τρόπο παραβιαστεί η εθνική τους κυριαρχία. Το πρόβλημα αυτό συνδέεται με το γεγονός ότι τα διάφορα κράτη είχαν υιοθετήσει διαφορετικές πολιτικές ιδεολογίες και έδιναν διαφορετική έμφαση σε διαφορετικές κατηγορίες δικαιωμάτων[82].

Συγκεκριμένα, οι υποστηρικτές των ονομαζόμενων δικαιωμάτων «πρώτης γενιάς» τόνιζαν την προτεραιότητα των προσωπικών ελευθεριών και την ενίσχυση των αυτόνομων επιλογών των ατόμων χωρίς την ανάμιξη των κυβερνήσεων. Έτσι, δικαιώματα όπως η θρησκευτική ελευθερία και η ελευθερία έκφρασης είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα, ενώ τα οικονομικά δικαιώματα θεωρούνταν μικρότερης βαρύτητας ή δεν θεωρούνταν καν δικαιώματα. Αντίθετα, οι υποστηρικτές των δικαιωμάτων «δεύτερης

[81] ό.π. σελ 17-18
[82] ό.π. σελ 18

γενιάς», των οικονομικών δικαιωμάτων, υποστήριζαν τα δικαιώματα που σκοπό είχαν να προστατέψουν τα άτομα από την αποστέρηση των βασικών υλικών αναγκών που είναι απαραίτητα για την επιβίωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι υποστηρικτές αυτής της άποψης έδιναν μεγαλύτερη βαρύτητα σε αυτά τα δικαιώματα παρά στα παραδοσιακά «πρώτης γενιάς» δικαιώματα της ελευθερίας και συχνά πίστευαν ότι οι ατομικές ελευθερίες μπορούν να ανασταλούν όταν συγκρούονται με τη γενικότερη οικονομική ευμάρεια της κοινωνίας. Η πιο πρόσφατη κατηγορία δικαιωμάτων που προστέθηκαν αργότερα είναι τα δικαιώματα «τρίτης γενιάς» τα οποία αναφέρονται στα δικαιώματα κοινωνικών ομάδων και ανθρώπων στον πολιτικό αυτό-προσδιορισμό, στην πολιτισμική ιδιαιτερότητα και την οικονομική ανάπτυξη[83].

Ο διαχωρισμός των δικαιωμάτων σε δικαιώματα πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς αντιστοιχεί στον συμβατικό διαχωρισμό των κρατών-εθνών σε χώρες του ονομαζόμενου πρώτου κόσμου (φιλελεύθερα, δημοκρατικά, ανεπτυγμένα), σε χώρες του δεύτερου κόσμου (σοσιαλιστικά, γραφειοκρατικά, ανεπτυγμένα) και σε χώρες του επονομαζόμενου τρίτου κόσμου (μικτή οικονομία και ιδεολογία αλλά αναπτυσσόμενα)[84].

Η αντίληψη των δικαιωμάτων στον πρώτο κόσμο προέρχεται από το φιλελεύθερο δόγμα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το οποίο θεωρεί το άτομο ως «ένα αυτόνομο υποκείμενο που κατέχει ατομικά δικαιώματα». Στην περιγραφή του Weston (1984) τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα της πρώτης γενιάς προέρχονται από τις μεταρρυθμιστικές θεωρίες του 17ου και 18ου αιώνα σε συνδυασμό με τις ιδέες που επικράτησαν κατά τη Γαλλική, Αγγλική και Αμερικάνικη επανάσταση. Έχουν τα

[83] Claude E and Welch Hr, *"Human Rights as a Problem in Contemporary Africa, in Human Rights and Development in Africa"*, Caude E, Welch and Meltzer (eds), New York University Press, New York, 1984 p.p. 7-31 στο Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 18

σπέρματα της φιλοσοφίας του φιλελεύθερου ατομικισμού και του οικονομικού και κοινωνικού δόγματος του Laissez-faire, και κατανοούν τα ανθρώπινα δικαιώματα περισσότερο ως αρνητικά (ελευθερίες από..) παρά ως θετικά (δικαιώματα σε..) Επίσης ευνοούν την αποχή παρά την παρέμβαση μιας κυβέρνησης στην αναζήτηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και καλύπτουν τα άρθρα 2-21 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών.

Στο σοσιαλιστικό ή δεύτερο κόσμο η κυρίαρχη αντίληψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων βασίζεται στη Μαρξιστική άποψη για την ανθρώπινη φύση και κοινωνία σύμφωνα με την οποία η ιδέα του «αυτόνομου υποκειμένου» είναι ένας μύθος, ενώ αντίθετα η φύση του ανθρώπου είναι αυτή ενός κοινωνικού όντος του οποίου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά σχηματοποιούνται από τις κοινωνικές, οικονομικές και ιστορικές συνθήκες της κοινωνίας του. Σε αυτή την αντίληψη, δεν υπάρχουν «φυσικά» δικαιώματα πριν και ανεξάρτητα από την αστική κοινωνία αλλά το κράτος «εγγυάται» τα δικαιώματα των πολιτών του. Τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα της δεύτερης γενιάς προέρχονται πρωταρχικά από τη σοσιαλιστική θεωρία που επικράτησε στα τέλη του 19ου αιώνα στη Γαλλία και προωθήθηκε μέσω διάφορων επαναστατικών εξεγέρσεων και κινημάτων με αποκορύφωμα τη μαρξιστική θεωρία και την επανάσταση του 1917 στη Ρωσία. Ο Weston[85] υποστηρίζει ότι ήταν βασικά μια αντίδραση στην εκμετάλλευση και τα κακώς κείμενα της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Ιστορικά είναι διαμετρικά αντίθετα με τα δικαιώματα πρώτης γενιάς, δίνοντας έμφαση στα «δικαιώματα σε» παρά στις «ελευθερίες από» και προωθούν την παρέμβαση του κράτους με σκοπό την ισότιμη συμμετοχή στην παραγωγή και διανομή των αξιών που εμπεριέχονται σε αυτά. Τα

[84] Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 18-19

[85] Weston B., *Human Rights, Human Rights Quarterly*, vol. 6, no.3, 1984, p.p. 264

δικαιώματα αυτά καλύπτονται στα άρθρα 22-27 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών.

Στις χώρες του τρίτου κόσμου των οποίων η σύγχρονη ιστορία συνδέεται με την αποικιοκρατία των Ευρωπαίων, η έμφαση δίνεται στα ονομαζόμενα «δικαιώματα των ομάδων» (group rights) και δικαιώματα εθνικού ή φυλετικού «αυτό-προσδιορισμού». Τα δικαιώματα σύμφωνα με αυτή την άποψη, δεν είναι ούτε φυσικά, ούτε αποτέλεσμα ιστορικών συνθηκών, το σεβασμό των οποίων εγγυάται το κράτος, αλλά προέρχονται από τη σχέση μεταξύ των ατόμων και της κουλτούρας μέσα στην οποία μεγαλώνουν και διαβιούν και ως αποτέλεσμα της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης. Επειδή αυτές οι κοινωνίες έχουν παραδοσιακά ορίσει τον εαυτό τους με όρους έθνους, φυλής ή γλώσσας, δίνεται μεγάλη έμφαση στις σχέσεις του ατόμου με τις παραδοσιακές εθνο-φυλετικές υπό-ομάδες και το δικαίωμα αυτών των ομάδων στον πολιτισμικό αυτό-προσδιορισμό.

Τα δικαιώματα αλληλεγγύης της τρίτης γενιάς όχι μόνο βασίζονται αλλά αποτελούν και προϊόν των δύο πρώτων κατηγοριών δικαιωμάτων. Αντιπροσωπεύονται στο άρθρο 28 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Ηνωμένων Εθνών και αντικατοπτρίζουν την εμφάνιση στα αναπτυσσόμενα κράτη και την απαίτηση για την παγκόσμια αναδιανομή της δύναμης, της οικονομικής ευημερίας και άλλων σημαντικών αξιών. Αυτές οι αξίες αναφέρονται στο δικαίωμα στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό αυτό-προσδιορισμό, στο δικαίωμα στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, στο δικαίωμα της συμμετοχής και ωφέλειας από τη διανομή των παγκόσμιων αγαθών, την επιστημονική, τεχνολογική και άλλη πρόοδο και το σεβασμό των πολιτισμικών παραδόσεων. Ο Weston[86] υποστηρίζει ότι τα δικαιώματα τρίτης γενιάς

---

[86] ό.π.

αντιπροσωπεύουν τα ευρύτερα συλλογικά δικαιώματα όπως το δικαίωμα στην ειρήνη, σε ένα καθαρό και ισορροπημένο περιβάλλον και στο δικαίωμα της ανακούφισης από μια καταστροφή με την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.

Το τελικό αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών και φιλοσοφικών αντιγνωμιών είναι ο συμβατικός διαχωρισμός δύο γενικών κατηγοριών δικαιωμάτων: τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα και τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα

Εκτιμώντας την εξέλιξη της ερμηνείας του περιεχομένου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο Weston[87] υποστηρίζει ότι «η ιστορία του περιεχομένου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντικατοπτρίζει την επαναλαμβανόμενη και συνεχή απαίτηση του ανθρώπου για σταθερότητα και συνέχεια».

Ο Louis Henkin[88] υποστηρίζει ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μια δέσμευση η οποία σκοπό έχει να διασφαλίσει ότι όλα τα άτομα θα απολαμβάνουν συγκεκριμένα ατομικά δικαιώματα, τα οποία θα κατοχυρώνονται από το νομικό και συνταγματικό σύστημα της κοινωνίας τους».Σύμφωνα με τους Martin[89] και Henkin[90] "οι εθνικές κυβερνήσεις λειτουργούν ως πρωταρχικοί θεματοφύλακες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αν και είναι ευρέως αποδεκτό ότι όλα τα άτομα έχουν την υποχρέωση να τα σέβονται. Και αυτό όχι μόνο επειδή στις δημοκρατικές κοινωνίες όλοι οι πολίτες φέρουν και οι ίδιοι ευθύνη για τις πράξεις των κυβερνήσεων τους αλλά κυρίως διότι τα αγαθά που προστατεύονται από τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να προστατευτούν αλλά και να παραβιαστούν και από τα ίδια τα άτομα ή από μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η υποβολή σε βασανιστήρια για παράδειγμα είναι

---

[87] ό.π.

[88] Henkin L., "International Human Rights as "Rights", in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 129-146

[89] Martin R., "Human Rights and Civil Rights", in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 75-85

[90] Βλ. υποσημείωση 43

αδιάφορο εάν προέρχεται από τα όργανα μιας κυβέρνησης ή από μια μεμονωμένη κοινωνική ομάδα».

Η ύπαρξη διεθνών Συνθηκών επιτρέπει στα άτομα που θεωρούν ότι τα δικαιώματα τους έχουν παραβιαστεί να προσφύγουν απευθείας σε διεθνείς οργανισμούς που έχουν εξουσιοδοτηθεί να επιτηρούν για την ορθή εφαρμογή των διεθνών νομικών κειμένων και να ζητήσουν την αποκατάσταση της αξιοπρέπειας τους, την επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί διεθνή δίκτυα μη κυβερνητικών οργανώσεων για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως η Διεθνής Αμνηστία, το Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι κ.α., των οποίων ο ρόλος είναι να ενημερώνει τη διεθνή κοινή γνώμη για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έτσι ώστε τα άτομα και οι κυβερνήσεις να μπορούν να δράσουν πιο αποτελεσματικά για τη διασφάλιση της προστασίας τους. Παρά το γεγονός ότι αυτές οι μη κυβερνητικές οργανώσεις δεν μπορούν να επιβάλλουν κυρώσεις κατά των κυβερνήσεων που τα παραβιάζουν, ωστόσο συμβάλλουν στην ηθική καταδίκη τους και παίζουν ένα όλο και πιο σημαντικό ρόλο στην αφύπνιση της κοινής γνώμης και στην ενεργοποίηση της με σκοπό την αποτελεσματική προστασία και εφαρμογή τους.

2.4. Πολιτισμικός σχετικισμός και ανθρώπινα δικαιώματα

Η προβληματική που αναδύεται με αφορμή τα διεθνή κείμενα είναι κατά πόσο αληθινά οικουμενικά είναι και κατά πόσο οι προτεραιότητες που θέτουν προστατεύονται και κατανοούνται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιοχές του κόσμου. Κατά πόσο δηλαδή οι διεθνείς απαιτήσεις και το ελάχιστο επίπεδο προστασίας που

εγγυώνται για κάθε άτομο υπερβαίνουν τις διαφορετικές πολιτισμικές αντιλήψεις που υπάρχουν και αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ο Winston[91] υποστηρίζει ότι παρότι υπάρχει μια ευρεία αποδοχή της αρχής των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» σε τοπικό και διεθνές επίπεδο, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι υπάρχει πλήρη συμφωνία για τη φύση αυτών των δικαιωμάτων, το περιεχόμενο και τον ορισμό τους στα διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια.

Ο σχετικισμός που συνδέεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτέλεσε και το βασικότερο πρόβλημα που αντιμετώπισε η Επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, η οποία κλήθηκε να συντάξει τον κατάλογο και να αποτυπώσει το πνεύμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μπορεί να έχει εφαρμογή σε παγκόσμιο επίπεδο. Ενα βασικό κίνδυνο που προσπάθησε να παρακάμψει η Επιτροπή ήταν να αποφευχθεί να χαρακτηριστεί ως ένα κείμενο που να έχει συνταχθεί με βάση τις κυρίαρχες αξίες των χωρών της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής. Επιχειρήθηκε να αντικατοπτρίζουν τον σχετικισμό, τον πλουραλισμό των αξιών, την πολιτισμική ανοχή και αποδοχή ως παγκόσμια δεδομένα καθώς αναγνωρίστηκε ότι διαφορετικές κοινωνίες εβρισκόμενες σε διαφορετικές ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες επιδιώκουν να προσαρμόσουν το περιεχόμενο των δικαιωμάτων στις δικές τους ανάγκες και δυνατότητες[92].

Το γεγονός ότι υπήρχε ένας συντριπτικός βαθμός αποδοχής από τα κράτη-μέλη των Ηνωμένων Εθνών με 48 ψήφους υπέρ και χωρίς αρνητικές ψήφους αλλά με σημαντικές αποχές, σηματοδότησε την υπογραφή της Διακήρυξης ως ένα κείμενο

---

[91] Winston M., "Introduction: Understanding Human Rights" in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989, p.p. 19

[92] Weston B., *Human Rights, Human Rights Quarterly*, vol. 6, no.3, 1984, p.p. 266

που δεν έγινε πλήρως αποδεκτό ή δεν ήταν απόλυτα «οικουμενικό» όπως επιδιωκόταν.

Οι αποχές από την ψηφοφορία για την αποδοχή της Διακήρυξης προέρχονταν από τη Νότια Αφρική, τη Σαουδική Αραβία και μέλη του κομμουνιστικού κόσμου: την Πολωνία, τη Τσεχοσλοβακία, τη Γιουγκοσλαβία, την Ουκρανία και τη Σοβιετική Ένωση. Ο βασικός λόγος των αποχών αυτών ήταν ότι οι παραπάνω χώρες ένιωθαν ότι η «οικουμενική» διακήρυξη δεν ήταν, είτε εν μέρει είτε εξ ολοκλήρου συμβατή με την εσωτερική κατάσταση των κρατών τους. Η Νότια Αφρική είχε τη μεγαλύτερη δυσκολία να αποδεχτεί τις αρχές του κειμένου μέσα στα πλαίσια της πολιτικής του Απαρτχάιντ που υιοθετούσε ενώ η Σαουδική Αραβία θεωρούσε ότι το πνεύμα της Διακήρυξης ερχόταν σε πλήρη ρήξη με τον Μουσουλμανικό τρόπο ζωής που επικρατούσε στη χώρα τους και ο οποίος στηριζόταν στην ευθύνη που έχει το άτομο έναντι στην κοινότητα και το κράτος και ερχόταν σε ρήξη με τη δυτική, φιλελεύθερη και ατομικιστική προσέγγιση που αντικατόπτριζε η Διακήρυξη. Τέλος τα κράτη του κομμουνιστικού μπλοκ ήταν δύσκολο να κατανοήσουν την προσέγγιση της Διακήρυξης στηριζόμενα στην μαρξιστική προσέγγιση και αντίληψη για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως αυτή παρουσιάστηκε παραπάνω[93].

Αυτές οι αποχές αποτελούν απόδειξη για την προβληματική σχετικά με τις αξίες που αντιπροσωπεύουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη διάσταση απόψεων μεταξύ αυτών που πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οικουμενικά και αυτών που θεωρούν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι πολιτισμικά προσδιορισμένα δεδομένου ότι διαφορετικές κουλτούρες έχουν εκ διαμέτρου διαφορετικά συστήματα προτεραιοτήτων όσον αφορά τα δικαιώματα που θεωρούν ότι είναι σημαντικά. Έτσι,

[93] O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998, p.p. 29

η φιλελεύθερη δυτική οπτική στρέφεται βασικά στην υπεράσπιση των ατομικών δικαιωμάτων έναντι άλλων ατόμων, ομάδων ή του κράτους. Δίνει έμφαση στο κάθε άτομο ως μια οντότητα που έχει ορισμένα έμφυτα δικαιώματα τα οποία του ανήκουν από μόνο το γεγονός ότι είναι άνθρωπος. Άλλες κουλτούρες δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στα καθήκοντα και σε συγκεκριμένες δεσμεύσεις προς την κοινότητα της οποίας είναι μέλη[94].

Είναι ενδιαφέρον και σημαντικό να σημειώσουμε ότι το ζήτημα αυτό πρακτικά επιχειρήθηκε να αντιμετωπιστεί με τον ορισμό τεσσάρων Επιτρόπων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα οι οποίοι είναι αρμόδιοι για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα στα συστήματα προτεραιοτήτων των πολιτισμικών τους πλαισίων και τη διαφορετική υπεροχή ορισμένων δικαιωμάτων τα οποία χρήζουν απόλυτης προστασίας. Αυτοί οι τέσσερις Επίτροποι καλύπτουν τις Αραβικές, Ευρωπαϊκές, Αμερικανικές και Αφρικανικές πολιτισμικές διαφορές.

Η Ευρωπαϊκή και η Αμερικάνικη συνθήκη δίνουν έμφαση, όπως κάνει και η Αφρικανική στην προστασία της ζωής και της ελευθερίας ως τα πιο θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Ο Okere[95] υποστηρίζει ότι η Αμερικάνικη συνθήκη προστατεύει το δικαίωμα στη ζωή με γενικούς όρους και ότι και οι δύο, η Ευρωπαϊκή και η Αμερικάνικη Συνθήκη περιέχουν συγκεκριμένους όρους που αφορούν τη θανατική ποινή. Αντίθετα υποστηρίζει ότι η Αφρικανική Συνθήκη είναι μάλλον

---

[94] ο.π. σελ 28-29

[95] Okere B., "The protection of Human Rights in the African Charter on Human and Peoples Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems", in *Human Rights Quarterly*, vol. 6, no 2, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, May 1984, p.p. 145 στο O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998, p.p. 39

οργανώσεων κινητοποιήθηκαν προκειμένου να μην εκτελεστεί η καταδικαστική απόφαση και να δοθεί άσυλο στη νεαρή γυναίκα με το αιτιολογικό ότι παραβιάζονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα της.

Είναι σαφές από τα παραπάνω ότι οι αξίες μιας κουλτούρας είναι δυνατό να έρχονται σε πλήρη αντίθεση με άλλες αξίες και με ότι θεωρείται ως βασικό δικαίωμα που χρήζει προστασίας. Κάθε κουλτούρα έχει μια συγκεκριμένη παράδοση η οποία δίνει έμφαση και θεωρεί σημαντικές άλλες σφαίρες και όψεις της κοινωνικής ζωής για το τι είναι σημαντικό. Έτσι το ζήτημα που τίθεται είναι κατά πόσο μια κουλτούρα είναι καλύτερη από κάποια άλλη στον τρόπο με τον οποίο προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, κατά πόσο μια κουλτούρα έχει το ηθικό δικαίωμα να επιβάλλει τις απόψεις της σε μια άλλη κουλτούρα και κατά πόσο υπάρχει πιθανότητα προσέγγισης μεταξύ της ιδέας της οικουμενικότητας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προσέγγισης του πολιτισμικού σχετικισμού σχετικά με τα δικαιώματα.

3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΥΛΟΥ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

3.1. Ο Θεσμός του Ασύλου και η εξέλιξη του στην Ευρώπη

Αρχικά μετά το τέλος του Β Παγκοσμίου πολέμου, η Ευρώπη ήρθε αντιμέτωπη με το πρόβλημα 40.000.000 ανθρώπων που είτε έπρεπε να μετεγκατασταθούν είτε να επαναπατριστούν. Η αποτυχημένη εξέγερση στην Ουγγαρία την οποία κατέστειλαν οι Σοβιετικοί και οι πρόσφυγες που δημιουργήθηκαν μετά την «άνοιξη της Πράγας», αποτελούν γεγονότα στα οποία έτυχε ευρείας εφαρμογής η Σύμβαση της Γενεύης. Αν και η Σύμβαση της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων αποτελεί διεθνές νομικό κείμενο, ο θεσμός του ασύλου στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες ανεπτυγμένες χώρες διαπνεόταν από έντονη ιδεολογική χροιά καθώς αντανακλούσε σε μεγάλο βαθμό την πολιτική δέσμευση για την προστασία όσων διαφεύγουν τα κομμουνιστικά καθεστώτα, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια εφαρμογής της[98].

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970 πρόσφυγες από άλλες ηπείρους άρχισαν να φτάνουν στην Ευρώπη κατά χιλιάδες καθώς το πραξικόπημα κατά του Αλιέντε το 1973 στη Χιλή, τα πραξικοπήματα στην Ουρουγουάη και την Αργεντινή, η κρίση στην Ινδοκίνα το 1975, οδήγησαν χιλιάδες ανθρώπους στην αναζήτηση προστασίας σε χώρες της Ευρώπης.

Από τις αρχές τις δεκαετίας του 1980 και εξαιτίας των εμφυλίων πολέμων και των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε χώρες της Αφρικής, της Ασίας, της Λατινικής Αμερικής και της Μέσης Ανατολής, ο αριθμός των προσφύγων που αναζητούσαν διεθνή προστασία στην Ευρώπη αυξήθηκε κατακόρυφα. Έτσι ο αριθμός

[98] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 179

των αιτούντων άσυλο στη Δυτική Ευρώπη από 70.000 περίπου χιλιάδες που ήταν το 1983, ξεπέρασε τις 200.000 χιλιάδες το 1989[99].

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου, το 1989, προκάλεσε τον έντονο φόβο των κυβερνήσεων της Δυτικής Ευρώπης για τον αριθμό των μεταναστών που θα εισέρχονταν στο έδαφος τους[100]. Πράγματι, η σταδιακή κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων στις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ και το τέλος του ψυχρού πολέμου συμβαδίζουν με την ραγδαία αύξηση της μετανάστευσης από την Ανατολική Ευρώπη στη Δυτική. Η υψηλή μεταναστευτική ροή στη Γερμανία οδήγησε σε δυσοίωνες εικασίες μεταξύ και άλλων χωρών και κυβερνήσεων των Δυτικό-ευρωπαϊκών χωρών για μαζική μετανάστευση από τα πρώην ανατολικά κράτη και στις δικές τους χώρες[101].

Όπως προκύπτει από τον Πίνακα 1, η Γερμανία ήταν και σε μεγάλο βαθμό εξακολουθεί να είναι η κυριότερη χώρα προορισμού για τους αιτούντες άσυλο. Οι άλλες κυριότερες χώρες προορισμού στην Ε.Ε είναι το Ηνωμ. Βασίλειο, η Γαλλία, η Ολλανδία και η Σουηδία. Ένα μεγάλο μέρος των αιτούντων άσυλο στη Γερμανία ήταν άνθρωποι που προέρχονταν από τα πρώην ανατολικά κράτη. Υπό το γερμανικό δίκαιο, οι πρώην εγκατεστημένοι στη Γερμανία και οι απόγονοι τους στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και την πρώην ΕΣΣΔ μπορούσαν να αποκτήσουν την Γερμανική υπηκοότητα με την άφιξη τους στη Γερμανία. Η ελαστικοποίηση των μεταναστευτικών περιορισμών αυτών των κατηγοριών πολιτών προκάλεσαν μια σημαντική αύξηση με την άφιξη εκατοντάδων χιλιάδων μεταναστών Γερμανικής καταγωγής, ξεκινώντας από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 που έφτασε τις 400.000

---

[99] ό.π. σελ 18
[100] ό.π. σελ 181
[101] Muus P., «International Migration and the European Union, Trends and Consequences», *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol 9, pp. 31-49, 2001, p.p. 35

ετήσιες αφίξεις το 1990. Οι άνθρωποι αυτοί δεν χαρακτηρίζονται ως αιτούντες άσυλο, ωστόσο προκάλεσαν μια ραγδαία αύξηση της μεταναστευτικής ροής προς τη Γερμανία[102].

Η Πορτογαλία, το Λουξεμβούργο, η Φιλανδία και η Ελλάδα αποτελούν τις χώρες της Ε.Ε. με το χαμηλότερο αριθμό αιτούντων άσυλο. Ιδιαίτερα όσον αφορά την Ελλάδα, ο υποβαλλόμενος αριθμός αιτήσεων μπορεί να χαρακτηριστεί εξαιρετικά χαμηλός λαμβάνοντας υπόψη και τη γεωπολιτική της θέση, που την καθιστά σημείο εισόδου για αλλοδαπούς από τη Μέση Ανατολή και την Ασία που επιχειρούν να εισέλθουν στην επικράτεια της Ε.Ε. Η Ελλάδα σε ένα μεγάλο βαθμό αποτελεί ενδιάμεση χώρα, για τους αιτούντες άσυλο οι οποίοι εισέρχονται στο έδαφος της, διαμένουν για ένα μικρό χρονικό διάστημα αλλά επιθυμούν να κατευθυνθούν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. με πιο εύρωστη οικονομία και καλύτερες παροχές προνοιακού τύπου για τους αιτούντες άσυλο.

Από τις τάσεις στην υποβολή αιτήσεων το χρονικό διάστημα 1990-2002 γίνεται σαφές ότι η υποβολή αιτήσεων ασύλου ακολουθεί πτωτική τάση. Το γεγονός ότι το 1990 οι υποβαλλόμενες αιτήσεις ασύλου ήταν 402.027 χιλιάδες και το 2002 ήταν 381.623, ενώ με εξαίρεση την τριετία 1991-1993 υπάρχει μια σταθερή πτωτική τάση, υποδηλώνει την πολιτική μηδενικής αναγνώρισης που ακολουθεί η Ε.Ε. και τη λήψη σειράς μέτρων προκειμένου να αποτραπεί η είσοδος αλλοδαπών και αιτούντων άσυλο στις επικράτειες τους.

[102] ό.π.

Πίνακας 1. Αιτήσεις ασύλου σε χώρες της Ε.Ε., 1990-2002

Χώρα	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	ΣΥΝΟΛΟ
Αυστρία	22,789	27,306	16,238	4,745	5,082	5,919	6,991	6,719	13,805	20,096	18,284	30,135	37,074	215,183
Βέλγιο	12,963	15,173	17,647	26,882	14,353	11,420	12,433	11,788	21,965	35,780	42,691	24,549	18,805	266,449
Δανία	18,994	12,912	20,071	16473	7,992	10,055	7,391	5,569	6,079	6,950	12,200	12,512	5,947	143,145
Φιλανδία	2,743	2,134	3,634	2,023	839	854	711	973	1,272	3,106	3,170	1,651	3,443	26,553
Γαλλία	54813	47,380	28,872	27,564	25,964	20,170	17,405	21,400	22,375	30,907	38,747	47,291	50,798	433,686
Γερμανία	193,063	256,112	438,191	359,401	127,210	166,951	149,193	151,700	143,429	138,319	78,564	88,287	71,127	2,361,547
Ελλάδα	6,166	2,672	1,850	813	1,303	1,312	1,643	4,376	2,953	1,528	3,083	5,499	5,664	38,862
Ιρλανδία	-	31	39	91	362	424	1,179	3,883	4,626	11,094	11,096	10,325	11,634	54,784
Ιταλία	4,827	26,472	6,042	1,647	1,786	1,732	675	1,858	11,122	33,364	15,564	9,620	7,281	121,990
Λουξεμβ	114	-	-	-	-	394	240	427	1,709	2,912	628	686	1,043	8,153
Ολλανδία	21,208	21,615	20,346	35,399	52,573	29,258	22,170	34,443	45,217	39,300	43,895	32,579	18,667	416,670
Πορτογαλ	75	255	686	2,090	767	450	269	297	365	307	224	234	245	6,264
Ισπανία	8,647	8,138	11,708	12,615	11,992	5,678	4,730	4,975	6,654	8,405	7,926	9,489	6,179	107,136
Σουηδία	29,420	27,351	84,018	37,583	18,640	9,047	5,753	9,662	12,844	11,231	16,303	23,515	33,016	318,383
Ηνωμένο Βασίλειο	26,205	44,840	24,605	22,370	32,830	43,965	29,640	32,500	46,015	71,145	98,900	92,000	110,700	675,715
Συνολο	402,027	492,391	673,947	549,696	301,693	304,629	260,423	290,570	340,430	414,444	391,275	388,375	381,623	5,194,520

Πηγή: UNHCR, Geneva, March 2003

Πίνακας 2. Αιτήσεις ασύλου ανά χώρα ασύλου και χώρα καταγωγής, 2002

Χώρα καταγωγής	Αυστρ.	Βελγιο	Δανία	Φιλανδ.	Γαλλία	Ην. Β.	Γερμαν.	Ελλάδα	Ιρλανδ.	Ιταλία	Λουξ.	Ολλαν.	Πορτ.	Ισπαν.	Σουηδία	ΣΥΝΟΛΟ
Ιράκ	4,570	461	1,032	107	242	14,945	10,367	2,567	148	1,170	34	1,022		82	5,447	42,194
Γιουγκοσλαβ.	4,683	1,523	1,015	240	1,613	2,270	6,682		115	1,104	495	516	-	24	5,850	26,130
Τουρκία	3,520	970	110	188	6,516	2,890	9,569	211	19	519	8	638	-	54	696	25,908
Κίνα	802	197	50	9	2,716	3,745	1,732	70	85	-	-	542	-	11	64	10,023
Αφγανιστάν	4,329	326	1,132	25	259	7,375	2,779	1,238	7	28	-	1,077	7	16	527	19,125
Ρωσία	2,234	1,156	197	255	1,728	295	4,077	36	206	59	68	420	13	167	1,496	12,407
Ινδία	3,389	212	95	12	576	1,885	2,237	84	42	63	-	176	-	-	63	8,834
Νιγηρία	1,420	113	62	25	876	1,125	938	184	4,049	281	6	556	-	1,440	164	11,239
Κογκό	48	1,789	11	50	5,244	2,305	1,008	65	270	64	26	522	6	169	108	11,685
Σομαλία	220	125	373	52	115	6,680	205	69	77	162	-	538	-	41	1,108	9,765
Κολομβία	11	91	5	-	156	440	92	-	-	35	-	26	-	1,056	81	1,993
Ιράν	713	743	179	39	118	2,685	2,643	411	17	37	13	665	-	17	762	9,042
Πακιστάν	380	177	62	-	441	2,445	1,082	250	120	305	-	77	-	20	62	5,421
Σρι Λανκα	66	103	38	9	1,988	3,170	434	8	8	1,354	-	298	8	11	23	7,518
Αλγερία	241	936	97	37	2,839	1,055	1,733	13	106	-	30	220	-	344	325	7,976
Ζιμπάμπουε	-	-	-	-	-	7,690	37	-	357	-	-	11	-	-	7	8,102
Γεωργία	1,936	313	44	11	1,538	-	1,494	8	103	9	7	219	-	71	439	6,192
Αρμενία	2,034	340	37	-	971	-	900	8	7	14	8	427	-	92	335	5,173
Βοσνία	217	226	182	226	507	-	990	-	9	35	77	221	-	11	2,884	5,585
Αγκόλα	27	406	11	36	10587	1,440	568	-	117	22	-	1,891	46	102	55	15,308
Ρουμανία	88	631	22	592	130	1,230	112	-	1,676	304	7	60	10	131	534	5,527
Ουκρανία	412	211	41	103	719	365	602	5	351	59	19	156	-	67	785	3,900
Σιέρα Λεόνε	114	171	10	-	542	1,155	546	70	78	91	8	1,620	34	274	41	4,754
Μπαγκλαντές	1,111	45	12	81	661	720	151	34	16	171	-	36	-	17	154	3,209
Αιτη	-	-	-	-	1,901	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,901
Αλβανία	113	539	71	20	435	1,200	366	9	165	36	54	108	6	24	240	3,386
Καμερούν	71	435	17	5	639	-	1,222	-	187	25	7	272	-	24	25	2,929
Μολδαβία	822	141	7	18	879	-	227	-	537	35	12	31	-	25	381	3,115
Μαυριτανία	11	222	-	-	2,989	-	35	-	-	11	-	40	-	16	5	3,329

Πηγή: UNHCR, Geneva, March 2003

Στον πίνακα 2 φαίνονται οι κυριότερες χώρες καταγωγής των αιτούντων άσυλο που έχουν υποβάλλει αιτήσεις ασύλου σε χώρες της Ε.Ε. Διαπιστώνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός αιτούντων άσυλο προέρχονται από το Ιράκ (42.194 αιτήσεις ασύλου), τη Γιουγκοσλαβία, την Τουρκία, το Αφγανιστάν και την Αγκόλα. Το μεγαλύτερο αριθμό Ιρακινών αιτούντων άσυλο έχει δεχτεί η Μεγάλη Βρετανία, η Γερμανία, η Σουηδία και η Αυστρία. Η Γαλλία, όπως προκύπτει από τα στοιχεία έχει δεχτεί μεγάλο αριθμό αιτούντων άσυλο από τις πρώην αποικίες της, Αγκόλα, Μαυριτανία, Κογκό, Αλγερία αλλά και από την Τουρκία και Γιουγκοσλαβία. Στην Ελλάδα, η μεγάλη πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο είναι Ιρακινής καταγωγής, από το Αφγανιστάν, το Ιράν και το Πακιστάν.

Μπροστά στο οικονομικό κόστος της αυξανόμενης μεταναστευτικής ροής, τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη έθεσαν αυστηρούς όρους εισόδου των μεταναστών στην επικράτεια τους αλλά και αναγνώρισης των αιτούντων άσυλο ως πρόσφυγες. Κατά τη διάρκεια του πολέμου στην πρώην Γιουγκοσλαβία και υπό τον φόβο της μαζικής εξόδου και εισροής προσφύγων και παράνομων μεταναστών που θα διέμεναν μόνιμα στις ευρωπαϊκές χώρες, η Ε.Ε. εισήγαγε μια νέα μορφή προστασίας, αυτή της προσωρινής προστασίας σε όσους διέφευγαν τον πόλεμο. Έτσι, από το 1992 και έπειτα πολλά κράτη επιτρέπουν την παραμονή στο έδαφος τους σε άτομα που δεν έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες και τα οποία για σοβαρούς λόγους (εμφύλιοι πόλεμοι, βασανιστήρια) δεν μπορούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, προσφέροντας τους προσωρινή προστασία για ανθρωπιστικούς λόγους.

Ωστόσο το νομικό πλαίσιο των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζεται με αυτόν τον τρόπο είναι ιδιαίτερα περιορισμένο σε σχέση με αυτό που απορρέει από τη Σύμβαση του 1951. Έτσι αναγνωρίζεται μεν η ανάγκη για προστασία, αλλά οι υποχρεώσεις της χώρας ασύλου –ειδικά όσον αφορά το μέτρο της οικογενειακής

επανένωσης και της έκδοσης ταξιδιωτικών εγγράφων προς τους πρόσφυγες- είναι ελάχιστες, ο χρόνος δε παραμονής τους είναι περιορισμένος. Αυτό σημαίνει ότι το ανθρωπιστικό καθεστώς χορηγείται για χρονικό διάστημα ενός έτους με δυνατότητα ανανέωσης εφόσον τα γεγονότα που ανάγκασαν τον αλλοδαπό να εγκαταλείψει τη χώρα του και να ζητήσει προστασία σε άλλη χώρα εξακολουθούν να υφίστανται. Σε διαφορετική περίπτωση, εφόσον δηλαδή εκλείψει ο λόγος δίωξης ή φόβου, είναι υποχρεωμένος να επιστρέψει στην πατρίδα του.

3.2. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι τάσεις στην πολιτική ασύλου

Η κατακόρυφη αύξηση των αιτήσεων ασύλου από το 1990 και έπειτα στην Ευρώπη είχε ως αποτέλεσμα οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις να λάβουν μια σειρά μέτρων προκειμένου να αποτρέψουν την είσοδο αιτούντων άσυλο στην επικράτεια τους.

Μετά την υπογραφή της συνθήκης του Μάαστριχ η οποία προέβλεπε την ελεύθερη κυκλοφορία των ατόμων στην επικράτεια της Ε.Ε. και την κατάργηση των εσωτερικών συνόρων των κρατών μελών της Ε.Ε., η εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών και πολιτικών απέναντι στο άσυλο, τη μετανάστευση και τον έλεγχο των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε αναδείχθηκε σε πρωταρχικό στόχο των κρατών μελών της.

Η επιδίωξη δημιουργίας Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου συνοδεύτηκε από τη σκλήρυνση των πολιτικών υποδοχής των αιτούντων άσυλο και των παράνομων μεταναστών, εντείνοντας τον έλεγχο των συνόρων και επιδιώκοντας την, υπό έλεγχο, είσοδο αλλοδαπών στην Επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Έτσι τα κράτη μέλη προκειμένου να περιορίσουν τον αριθμό των εισερχομένων στην επικράτεια τους αλλοδαπών, με τη Σύμβαση Σέγκεν το 1990 θέσπισαν διατάξεις που αφορούν την

πολιτική της βίζας και των κυρώσεων κατά των παράνομων μεταφορέων. Με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ τέθηκαν οι βάσεις για μια κοινή αντιμετώπιση των μεθοριακών ελέγχων, της παράνομης μετανάστευσης και του επαναπατρισμού παρανόμως διαμενόντων στην Ένωση[103]. Περαιτέρω, με τη Σύμβαση του Δουβλίνου το 1990 τα κράτη-μέλη έθεσαν τα κριτήρια για τον καθορισμό του κράτους που είναι υπεύθυνο να εξετάσει ένα αίτημα ασύλου ενώ παράλληλα επιδιώχθηκε να εμποδιστεί η μετακίνηση των αιτούντων άσυλο από χώρα σε χώρα και η υποβολή αιτήσεων σε περισσότερες της μίας έως ότου εγκατασταθούν στη χώρα που τους παρέχει τις ευνοϊκότερες παροχές.

Τον Οκτώβριο του 1999 οι αρχηγοί των κρατών μελών της Ε.Ε., στο πλαίσιο της Διάσκεψης του Ταμπερέ, που πραγματοποιήθηκε στη Φιλανδία για θέματα ασύλου, επαναβεβαίωσαν «τον απόλυτο σεβασμό του δικαιώματος κάθε ατόμου να αναζητά άσυλο», δήλωσαν την ανάγκη για κοινή πολιτική η οποία θα πρέπει να «προσφέρει εγγυήσεις σε όσους αναζητούν προστασία ή πρόσβαση στην Ευρωπαϊκή Ένωση», καθώς και τη δική τους δέσμευση να σχεδιάσουν και να υιοθετήσουν ένα κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου «βασισμένο στην πλήρη και αποκλειστική εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης» και την προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους κατ' εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του 1950 για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Παράλληλα ωστόσο τόνισαν την πρόθεση τους να λάβουν δραστικά μέτρα για τον περιορισμό της παράνομης μετανάστευσης και την καταχρηστική υποβολή αιτημάτων ασύλου, ενώ έθεσαν τις βάσεις για τη λήψη μιας σειράς μέτρων που αφορούν τα κοινά κριτήρια μεταχείρισης των αιτούντων άσυλο κατά την υποδοχή τους στις χώρες

---

[103] Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Είσοδος στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο: Παράνομη Μετανάστευση και ασυλο: Παρουσίαση και Σχολιασμός*, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002, σελ 1-2

ασύλου, τις επικουρικές μορφές προστασίας και την προσωρινή προστασία αλλά και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε[104].

Ωστόσο παρά τις διακηρύξεις των κρατών μελών στη Διάσκεψη του Ταμπερέ «περί απολύτου σεβασμού του δικαιώματος ασύλου», και τις εγγυήσεις για «πλήρη και αποκλειστική εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης» με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, η κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική σε ζητήματα ασύλου στρέφεται στην υιοθέτηση κοινών πολιτικών με βάση ελάχιστους κοινούς παρανομαστές διαδικασιών ασύλου. Οι νομοθετικές αλλαγές και η εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών-μελών της Ε.Ε. έχουν περιστείλει σε σημαντικό βαθμό την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα και την προστασία τους. Περαιτέρω, ζητήματα όπως το δουλεμπόριο ανθρώπων (trafficking), η λαθροδιακίνηση, η παραμονή των αιτούντων άσυλο, συμπεριλαμβανομένων παιδιών και γυναικών, για παρατεταμένες περιόδους σε κέντρα κράτησης, τα προσκόμματα που προβάλλονται και παρεμποδίζουν την οικογενειακή επανένωση, θέτουν σοβαρά ερωτηματικά και αμφιβολίες ως προς την προστασία των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων και ως προς την ορθή εφαρμογή της Σύμβασης του 1951. Πρακτικές όπως η χορήγηση άδειας παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους αντί της προσφυγικής ιδιότητας, πολιτικές επιλογές που καθορίζουν ποιοι αιτούντες και από ποιες χώρες αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες και από ποιες όχι, αποτελούν τάσεις που διευρύνονται στα πλαίσια της Ε.Ε. και συνδέονται με την περιστολή της έννοιας του πρόσφυγα όπως αυτή καθορίζεται από τη Σύμβαση της Γενεύης.

Ιδιαίτερα αναφορά είναι σκόπιμο να γίνει στην υποκατάσταση σε πρακτικό επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης με το

---

[104] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 183

χορηγούμενο ανθρωπιστικό καθεστώς ή άλλες μορφές επικουρικής προστασίας που έχουν θεσπίσει τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η θέσπιση της επικουρικής προστασίας προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προσφυγικά κύματα που είχαν προκύψει κατά τη διάρκεια του πολέμου στη Γιουγκοσλαβία, έχει γενικευτεί, αποτελώντας πλέον τον κανόνα της παρεχόμενης προστασίας από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι διαφοροποιήσεις ωστόσο όσον αφορά τα παρεχόμενα δικαιώματα (διάρκεια προστασίας, οικογενειακή επανένωση, ταξιδιωτικά έγγραφα) οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί την ταχύτερη δυνατή απομάκρυνση των ανθρώπων που αναζητούν προστασία, από την επικράτεια της. Επιπλέον έχει υποστηριχθεί ότι με τον διαχωρισμό και την τμηματοποίηση των διαφόρων νομικών κατηγοριών των προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας, ο παγκόσμιος χαρακτήρας που περιέκλειε η κατηγορία «πρόσφυγας», κατακερματίζεται, χάνει τη βαρύτητα του και με ένα έμμεσο τρόπο συντελεί στην υποβάθμιση και ακύρωση κατά κάποιο τρόπο και ως ένα βαθμό της προστασίας που παρέχει η Σύμβαση της Γενεύης στους πρόσφυγες. Πλέον αναφερόμαστε σε διαφορετικές κατηγορίες ατόμων όπως τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο, τους παράνομα εισερχόμενους αιτούντες άσυλο, τους προσωρινά διαμένοντες, τους εκτοπισμένους πληθυσμούς, τους υπό ανθρωπιστικό καθεστώς κ.α.. Οι ποικίλες αυτές κατηγορίες διαφοροποιούνται ως προς τα παρεχόμενα, ολοένα και λιγότερα, δικαιώματα, καθώς η νέα φιλοσοφία στην προσέγγιση των προσφυγικών προβλημάτων συνοψίζεται στην αντίληψη ότι οι πρόσφυγες αποτελούν κίνδυνο για την ασφάλεια των κρατών και ότι βασική επιδίωξη είναι η επιστροφή τους στις πατρίδες τους. Οι διαφορετικές κατηγορίες θεσμοποιούν όχι μόνο μια διαφορετική νομική κατάσταση, αλλά σηματοδοτούν και διαφοροποιήσεις ως προς τις συλλογικές

παραδοχές και απαιτήσεις για ανθρωπιστική μεταχείριση και αντιμετώπιση ανθρώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας[105].

Για παράδειγμα, σε χώρες όπως ο Καναδάς και η Αμερική όπου στις εθνικές τους νομοθεσίες δεν προβλέπονται άλλες μορφές επικουρικής προστασίας τα ποσοστά αναγνώρισης του καθεστώτος του πρόσφυγα είναι ιδιαίτερα υψηλά για κάποιες κατηγορίες προσώπων όπως για παράδειγμα τους Αφγανούς (97,6% και 100% στον πρώτο βαθμό εξέτασης του αιτήματος ασύλου αντίστοιχα) και τους Ιρακινούς (84,6% και 92,3% στον Καναδά και την Αμερική αντίστοιχα). Αντίθετα στις ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες έχουν σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό υιοθετήσει επικουρικές μορφές προστασίας, οι ίδιες ομάδες σπάνια αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης. Έτσι, στις Κάτω Χώρες μόνο το 6,3% των Αφγανών έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες αλλά έχει επιτραπεί η παραμονή στη χώρα στο 47,6% με βάση το ανθρωπιστικό καθεστώς ενώ στη Γερμανία μόνο το 1,7% είναι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες αλλά έχει επιτραπεί η παραμονή στο 26,5% των Αφγανών αιτούντων άσυλο. Περαιτέρω, η Δανία έχει αναγνωρίσει το καθεστώς του πρόσφυγα σε 4,2% Ιρακινούς ενώ επιτρέπει την παραμονή στο 83,2% των αιτούντων άσυλο Ιρακινής υπηκοότητας, η Νορβηγία μόλις σε 0,7% και επιτρέπει την παραμονή σε ποσοστό 66,9% και η Σουηδία μόνο σε 2,4% αλλά επιτρέπει την παραμονή για ανθρωπιστικούς λόγους σε ποσοστό 63,9% των Ιρακινών αιτούντων άσυλο[106]. (Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, 2002).

---

[105] Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 254

[106] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συμπληρωματικές μορφές προστασίας», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 64

Η σκλήρυνση των πολιτικών ασύλου στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνοδεύεται από ένα κυρίαρχο λόγο περί ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης που καταλήγει στη διαμόρφωση της «Ευρώπης-φρούριο», όπως άλλωστε την έχουν χαρακτηρίσει. Όπως αναφέρθηκε χαρακτηριστικά, σε πρόσφατο συνέδριο που διεξήχθη εν όψει της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από αρμόδιο αστυνομικό διευθυντή για ζητήματα ασύλου και μετανάστευσης «οι νέες προκλήσεις στην εσωτερική ασφάλεια των κρατών, η αντιμετώπιση της παράνομης μετανάστευσης και των παράνομων μεταναστευτικών κυκλωμάτων, του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας, επιβάλλουν την ανάγκη θωράκισης των εξωτερικών συνόρων της Ένωσης», «η ασφάλεια των εξωτερικών συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί ουσιώδες θέμα για τους ευρωπαίους πολίτες..». Και αναφορικά με τη συνεργασία των κρατών-μελών σε θέματα μεθοριακών ελέγχων διαβεβαιώνεται ότι «τα κράτη μέλη έχουν όλα επιδείξει ένα πραγματικό πνεύμα συνεργασίας και κατανόησαν πόσο σημαντική είναι η ενίσχυση των εξωτερικών συνόρων για την εξασφάλιση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης....Οι πολλές επιχειρήσεις που θα αναληφθούν τους επόμενους μήνες θα δείξουν στον κόσμο πόσο αποφασισμένα είναι τα κράτη μέλη να ασφαλίσουν τα σύνορα τους και ως εκ τούτου το χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης»[107]. Οι αναφορές στην ανάγκη θωράκισης των εξωτερικών συνόρων και της σχετικής απαίτησης των πολιτών των κρατών μελών αποτελούν αντανάκλαση των επιδιώξεων και στόχων που έχει θέσει η Ευρωπαϊκή Ένωση στα πλαίσια της διαμόρφωσης του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χώρου και της αυτό-εικόνας που έχει

[107] Γιαννούλας Παναγιώτης, «Ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων και της λαθρομετανάστευσης και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Εισήγηση στα πλαίσια συνεδρίου με θέμα *«Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του ασύλου και της Μετανάστευσης,* Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 1,2,6

διαμορφώσει ως χώρος «ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» ο οποίος θα πρέπει με κάθε τρόπο και μέτρο να προστατευτεί και να περιφρουρηθεί.

Αυτό που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια είναι μια μετατόπιση στη συζήτηση γύρω από τους πρόσφυγες. Οι πρόσφυγες σήμερα θεωρούνται απειλή για την ασφάλεια της χώρας που τους παρέχει φιλοξενία καθώς αυξάνει τις απαιτήσεις τους για πρόσβαση σε περιορισμένους ούτως ή άλλως πόρους ή η παρουσία τους και μόνο αποτελεί απειλή για την ασφάλεια της χώρας φιλοξενίας[108]. Η καλλιέργεια του αισθήματος απειλής συνεισφέρει στην προώθηση περιοριστικών πολιτικών ή πολιτικών αποκλεισμού από τους διαθέσιμους πόρους και καλύπτεται συχνά από τη ρητορική περί ασφάλειας. Οι πολιτικές αυτές επιλογές οδηγούν στην παραβίαση βασικών αρχών του προσφυγικού δικαίου όπως την αρχή της μη-επαναπροώθησης καθώς τα κράτη αισθάνονται ότι νομιμοποιούνται να κλείσουν τα σύνορα τους ή να προωθήσουν τους πρόσφυγες στις χώρες καταγωγής τους στις οποίες υπάρχει ο κίνδυνος να υποστούν δίωξη, προκειμένου να εξασφαλίσουν την «ασφάλεια» των πολιτών των δικών τους χωρών[109].

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι μια σειρά μέτρων που έχει λάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την αντιμετώπιση και τον έλεγχο του αριθμού των, εισερχόμενων στην επικράτεια της, αλλοδαπών, είτε πρόκειται για παράνομους μετανάστες είτε για αιτούντες άσυλο, γίνεται υπό το πρόσχημα της διασφάλισης της εσωτερικής ασφαλείας των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της προστασίας του κεκτημένου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως χώρο «ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης». Μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, η

---

[108] Chimni B.S., "The Global Refugee Problem in the 21st Century and the Emerging Security Paradigm", in A. Anghie and G. Sturgess eds, *Legal Visions of the 21st Century: Essays in Honor of Judge Christopher Weeramantry*, The Hague: Kluwer Law International., 1998, p.p. 289

[109] Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 252

καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης και ο έλεγχος των συνόρων της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνδέθηκε με την καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας. Με τον τρόπο αυτό, η Ευρώπη αυτοπροσδιορίζει την ταυτότητα της ως χώρο ελευθερίας, σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δημοκρατίας και πολιτισμού και περιχαρακώνεται, αντιδιαστέλλοντας τον εαυτό της με τους επικίνδυνους «άλλους» ενώ ενισχύει παράλληλα το φόβο απέναντι σε πολίτες που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια και τους οποίους αντιμετωπίζει ως δυνάμει τρομοκράτες. Οι συλλογικές αναπαραστάσεις που καλλιεργούνται από τον κυρίαρχο αυτό λόγο, με τις σειρά τους οδηγούν σε φαινόμενα ξενοφοβίας και ρατσισμού που οδηγούν σε πρακτικές κοινωνικού αποκλεισμού των αλλοδαπών.

Κατά τον Chimni[110] η ιδεολογία του ανθρωπισμού και ο λόγος περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνδέεται με τον ηγεμονικό ρόλο των δυτικών κρατών στην υπό εξέλιξη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Συντελεί στη διατήρηση των διαιρετικών σχημάτων Δύση/Ανατολή, πλούσιες/φτωχές χώρες, ανεπτυγμένες/υπανάπτυκτες, πολιτισμένη Ευρώπη/απολίτιστοι αλλοδαποί, διαμορφώνοντας κοινές συλλογικές ταυτότητες. Κατά τους Bhabha[111] και Ward[112] υπάρχουν «ουσιαστικές ενδείξεις ότι η υπό διαμόρφωση ταυτότητα των ευρωπαίων πολιτών συνοδεύεται από ένα αυξανόμενο φυλετικό αίσθημα ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ωστόσο όπως ο Thompson[113] εξηγεί «σχέσεις εξουσίας μπορούν να

---

[110] ο.π. σελ 244

[111] Bhabha J, "Enforcing the Human Rights of Citizens and Non-Citizens in the Era of Maastricht: Some Reflections on the Importance of States", *Development and Change*, 29, p.p. 697-724, 1998, στο Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 250-251

[112] Ward, I., Law and the Other Europeans, *Journal of Common Market Studies*, 35, p.p. 79-95, 1997 στο Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 250-251

[113] Thompson, J.B., *Ideology and Modern Culture*, Cambridge: Polity Press, 1990, p.p. 64

εγκαθιδρυθούν και να παραμείνουν, δομώντας, σε ένα συμβολικό επίπεδο, ένα τύπο ενότητας που δίνει στα άτομα την αίσθηση της συλλογικής ταυτότητας, συσκοτίζοντας τις εσωτερικές διαφορές και διαιρέσεις που μπορεί να τους διαφοροποιούν». Με τον τρόπο αυτό, οι ευρωπαίοι πολίτες αποπροσανατολίζονται από τις εσωτερικές διαιρέσεις των κοινωνιών τους και συσπειρώνονται γύρω από τον κοινό εχθρό, τον «ξένο» που ευθύνεται για την ανεργία, την απορύθμιση της αγοράς εργασίας, την υποχώρηση του κράτους πρόνοιας και την αύξηση της φτώχιας, λειτουργώντας ως αποδιοπομπαίοι τράγοι και ενισχύοντας τα ξενοφοβικά αισθήματα των πολιτών. Σε μια υποτιθέμενη σύγχρονη και ανοικτή κοινωνία, σε μια ιστορικά μεταβατική περίοδο που σηματοδοτείται από την υπέρβαση του έθνους - κράτους και την σταδιακή διαμόρφωση μιας πολύ - πολιτισμικής κοινωνίας το νέο πνεύμα της εποχής βιώνεται δύσκολα από όλους εκείνους που δεν θέλουν ή δεν μπορούν να ζήσουν μέσα στην οικονομία της αγοράς, του ανταγωνισμού, της προσωπικής ευθύνης και της μοναξιάς.

Οι ευρωπαϊκές χώρες στην προσπάθεια τους να περιορίσουν τον αριθμό των αιτούντων άσυλο θέσπισαν μια σειρά κατασταλτικών και διοικητικών μέτρων για να αναχαιτίσουν τα κύματα προσφύγων και παράνομων μεταναστών που περνούν τα σύνορα τους.

Έτσι, υιοθέτησαν την πολιτική «των μη αφίξεων» αδιακρίτως, καθιερώνοντας τη υποχρέωση κατοχής βίζας σε κάθε εισερχόμενο άτομο με στόχο να αποτρέψουν την είσοδο παράνομων μεταναστών, στους οποίους ωστόσο συγκαταλέγονται και αιτούντες άσυλο[114]. Έτσι με την έκδοση του Κανονισμού ΕΟΚ 539/2001 «για τις τρίτες χώρες οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται σε θεώρηση εισόδου» συντάχθηκαν κατάλογοι τρίτων χωρών που θεωρούνται ασφαλείς. Ωστόσο όπως επισημαίνει το

---

[114] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 185

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες[115], η υλοποίηση της πολιτικής θεωρήσεων που εφαρμόζει η Ε.Ε. είναι προβληματική καθώς στον κατάλογο των 130 χωρών για τους υπηκόους των οποίων απαιτείται θεώρηση περιλαμβάνονται και χώρες που σύμφωνα με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες παραβιάζονται μαζικά τα ανθρώπινα δικαιώματα ή ασκούνται εκτεταμένες διώξεις για πολιτικούς, θρησκευτικούς ή εθνοτικούς λόγους. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον Κανονισμό δεν υπάρχει διάταξη με την οποία να προβλέπεται η κατ' εξαίρεση είσοδος ανθρώπων που επικαλούνται βάσιμο και δικαιολογημένο λόγο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους. Πέραν αυτών των κινδύνων, η καθιέρωση πολιτικών θεωρήσεων, ενισχύουν την παράνομη μετανάστευση, καθώς οι αλλοδαποί μη έχοντας άλλη διέξοδο διαφυγής από τη χώρα καταγωγής τους καταφεύγουν σε δίκτυα παράνομης διακίνησης και μεταφοράς.

Για τους αιτούντες άσυλο, οι οποίοι, παρά τα εμπόδια, κατάφερναν να φθάσουν στα σύνορα των χωρών ασύλου, σχεδιάστηκαν πολιτικές «εκτροπής» τους, μεταθέτοντας έτσι σε άλλες χώρες, την ευθύνη εξέτασης των αιτημάτων ασύλου και παροχής προστασίας. Συχνά στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής πολιτικής ως «τρίτη ασφαλή χώρα» λειτούργησαν οι χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, στις οποίες όλο και περισσότεροι πρόσφυγες που δεν ήταν δυνατό να εισέλθουν σε κράτη της Ένωσης κατέφυγαν και εξακολουθούν να καταφεύγουν προκειμένου να τύχουν προστασίας. Μετά την κατάρρευση του Ανατολικού Μπλοκ το 1989 και την προσχώρηση των κρατών της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης στη Σύμβαση της Γενεύης, τα κράτη αυτά ενισχύθηκαν οικονομικά προκειμένου να είναι σε θέση να δεχτούν και να επιμεριστούν τα βάρη από τα κύματα των προσφύγων που κατέφευγαν

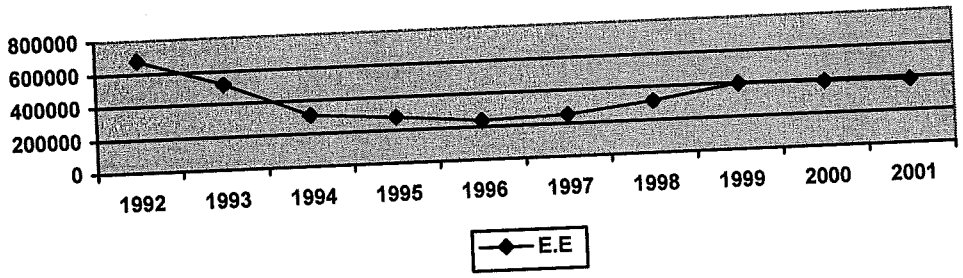
[115] Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Είσοδος στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο: Παράνομη Μετανάστευση και άσυλο: Παρουσίαση και Σχολιασμός*, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002, σελ. 4

στην Ευρώπη. Όπως προκύπτει από τα γραφήματα 1 και 2 χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Βουλγαρία, η Τσεχία, η Ουγγαρία, η Πολωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Σλοβενία, απορρόφησαν ένα σημαντικό αριθμό αιτούντων άσυλο που προηγούμενα θα αναζητούσαν προστασία σε χώρες της Ε.Ε. Σύμφωνα με τα ετήσια στατιστικά στοιχεία του έτους 2001 της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, οι χώρες αυτές χαρακτηρίζονται ως «χώρες ασύλου», στις οποίες υπήρξε σημαντική αύξηση των αιτήσεων ασύλου που υποβλήθηκαν από αλλοδαπούς που αναζητούσαν διεθνή προστασία, ιδιαίτερα το χρονικό διάστημα 1997-2001[116]. Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέταξαν καταλόγους «τρίτων ασφαλών χωρών» και προχώρησαν στην υπογραφή συμφωνιών επανεισδοχής με τις κυβερνήσεις γειτονικών χωρών της Ένωσης προκειμένου να επαναπροωθηθούν οι παράνομοι μετανάστες και αιτούντες άσυλο στις χώρες από τις οποίες είχαν διέλθει. Ωστόσο, αυτό δημιουργεί αλυσιδωτές απελάσεις καθώς οι αιτούντες άσυλο στέλνονται από το ένα κράτος στο άλλο χωρίς καμία εγγύηση ότι το αίτημα τους θα εξεταστεί ή ακόμα χειρότερα ότι δεν θα επαναπροωθηθούν από τις χώρες από τις οποίες προσπάθησαν να διαφύγουν λόγω φόβου δίωξης. Παρά τις αντιδράσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ, η οποία επεσήμανε τον κίνδυνο να παραβιαστούν θεμελιώδεις αρχές της προστασίας των προσφύγων, όπως αυτή της μη επαναπροώθησης, η πολιτική της «τρίτης ασφαλούς χώρας» έχει υιοθετηθεί και ασκείται σε μεγάλο βαθμό[117].

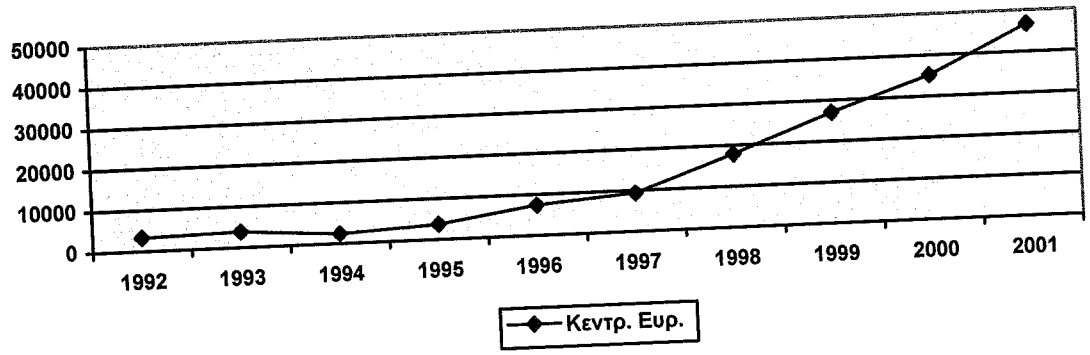
---

[116] UNHCR Statistical Yearbook 2001, "Asylum and Refugee Admission in industrialized countries", Chapter IV, Geneva, 2002, p.p. 60

[117] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 186

Γράφημα 1: Τάση υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου στην Ε.Ε.

Γράφημα 2. Τάση υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου σε χώρες της Κεντρικής Ευρώπης

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας πολιτική επανεισδοχής αποτελεί και το πρωτόκολλο για την εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για την «Καταπολέμηση του εγκλήματος, ιδιαίτερα της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, της παράνομης διακίνησης ναρκωτικών και της λαθρομετανάστευσης». Με αφορμή το άρθρο 8 του παραπάνω πρωτοκόλλου συμφωνίας, η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου διατύπωσε την έντονη ανησυχία της για την παραβίαση των δικαιωμάτων όσων επιδιώκουν να εισέλθουν στην Ελληνική επικράτεια και να ζητήσουν άσυλο. Η ανησυχία απορρέει

από το γεγονός ότι στο κείμενο του πρωτοκόλλου δεν γίνεται καμία αναφορά για τα πρόσωπα που αναζητούν διεθνή προστασία και έτσι οποιοδήποτε άτομο προσπαθεί να εισέλθει στη χώρα θεωρείται ως παράνομα εισερχόμενος χωρίς να του δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης στις διαδικασίες αίτησης και χορήγησης ασύλου. Διατυπώνεται μάλιστα ότι «η πράξη της επαναπροώθησης με αφορμή αυτό το πρωτόκολλο γίνεται με συνοπτικές διαδικασίες και χωρίς τη διασφάλιση του δικαιώματος υποβολής αίτησης ασύλου. Στην πράξη, οι επιβαίνοντες στα σκάφη που έχουν απωθηθεί προς τα Τουρκικά χωρικά ύδατα δεν είχαν καμία δυνατότητα να εκθέσουν τους λόγους για τους οποίους θα μπορούσαν να ζητήσουν και να τύχουν ασύλου στην Ελλάδα»[118]. Με τον τρόπο αυτό ωστόσο είναι ορατός ο κίνδυνος παραβίασης της ρήτρας της «μη-επαναπροώθησης», η οποία είναι θεμελιώδης κανόνας στο προσφυγικό δίκαιο ενώ η ασφάλεια και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της κατηγορίας εκείνης των προσώπων που είναι Τούρκοι Κουρδικής καταγωγής τίθεται σε αυξημένο κίνδυνο καθώς επαναπροωθούνται στη χώρα από την οποία προσπάθησαν να διαφύγουν.

Ένα τρίτο μέτρο που έχουν λάβει οι χώρες της Ε.Ε. είναι αυτό της πολιτικής επιλογής για τη συσταλτική ερμηνεία της Σύμβασης της Γενεύης προσπαθώντας να αποκλείσουν κάποιες κατηγορίες αιτούντων άσυλο από το πεδίο εφαρμογής του ορισμού του πρόσφυγα.

Ορισμένα κράτη εξακολουθούν να μην αναγνωρίζουν το καθεστώς του πρόσφυγα σε όσους υποφέρουν ή φοβούνται διώξεις από «μη κρατικά όργανα» και παρέχουν στους δικαιούχους κατωτέρου επιπέδου προστασία με λιγότερα

---

[118] Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εθνική επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: «Πρωτόκολλο για την Εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, για την Καταπολέμηση του Εγκλήματος, ιδιαίτερα της Τρομοκρατίας, του οργανωμένου Εγκλήματος, της παράνομης Διακίνησης Ναρκωτικών και της Λαθρομετανάστευσης», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 217-218

δικαιώματα. Ένας από τους κύριους στόχους της Σύμβασης του 1951 είναι η αποτροπή της επαναπροώθησης των ανθρώπων σε χώρες που πιθανώς κινδυνεύουν από σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή από διώξεις. Πουθενά όμως δεν ορίζεται ότι η δίωξη θα πρέπει να προέρχεται αποκλειστικά από εκπροσώπους της κρατικής εξουσίας. Οποιαδήποτε ομάδα που ασκεί ουσιαστική εξουσία σε μια χώρα μπορεί να καταδιώξει. Η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες υποστηρίζει βάσιμα ότι πρόσφυγας είναι κάθε άτομο που εκφράζει βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης, ανεξάρτητα από το όργανο που τον καταδιώκει. Τη θέση αυτή στηρίζει και η πλειοψηφία των συμβαλλόμενων στη Σύμβαση κρατών. Εν τούτοις, σε κάποιες χώρες το αίτημα ασύλου απορρίπτεται εάν ο ενδιαφερόμενος επικαλείται φόβο που προέρχεται από τη συμπεριφορά μη κρατικών οργάνων και η κυβέρνηση της πατρίδας του δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να του προσφέρει την κατάλληλη προστασία. Την άποψη αυτή υποστηρίζουν η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Ελβετία. Ωστόσο πολλές φορές η εξουσία της αστυνομίας και των ενόπλων δυνάμεων δεν υπάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών. Στη Σομαλία, για παράδειγμα, δεν υπάρχει κυβέρνηση αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα, ούτε κρατικός φορέας για να ελέγξει την επικράτεια της χώρας και τις δραστηριότητες των κατοίκων της. Στην Αγκόλα και τη Σρι Λάνκα ολόκληρες περιοχές ελέγχονται από ομάδες μη κυβερνητικών. Γίνεται σαφές από τα παραπάνω ότι η δίωξη δεν είναι πάντα απότοκος της συμπεριφοράς του κράτους, καθώς μπορεί να προέρχεται από μια θρησκευτική αίρεση, μια φυλή ή από το εθιμικό δίκαιο που υπάρχει. Τα έθιμα και οι παραδόσεις μπορούν να συνιστούν αιτία για δίωξη, ιδιαίτερα στις χώρες εκείνες που η κυβέρνηση δεν επιθυμεί ή δεν μπορεί να τα καταργήσει, αδυναμία που εξαναγκάζει τα άτομα να φύγουν από την πατρίδα τους για να

διασφαλίσουν την ελευθερία τους ή τη σωματική τους ακεραιότητα[119]. Το πρόσφατο παράδειγμα της Σομαλής η οποία έμεινε έγκυος κατόπιν βιασμού της και η απόφαση της κοινότητας στην οποία διέμενε να την καταδικάσει σε λιθοβολισμό καθώς το παιδί που κυοφορούσε ήταν εκτός γάμου, αποτελεί παράδειγμα δίωξης που βασίζεται στην ύπαρξη εθίμου και πολιτισμικών αντιλήψεων τα οποία η κυβέρνηση της χώρας της δεν επιθυμούσε να καταργήσει.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες έχει εκφράσει επίσης τον προβληματισμό της για την Οδηγία που προωθείται στα πλαίσια της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής σε ζητήματα ασύλου ως προς τον ορισμό του πρόσφυγα, εκφράζοντας την ανησυχία της για την περιστολή της έννοιας του πρόσφυγα σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης και το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης του 1967. Συγκεκριμένα το γεγονός ότι το κείμενο της Οδηγίας αναφέρεται αποκλειστικά για το καθεστώς του πρόσφυγα που είναι υπήκοος τρίτης, εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης, χώρας ή ανιθαγενής, οδηγεί με έμμεσο τρόπο στον γεωγραφικό περιορισμό της έννοιας του πρόσφυγα εκτός Ευρωπαϊκού Χώρου[120]. Έτσι προωθείται η ιδέα ότι στα πλαίσια των έννομων τάξεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι πολίτες απολαμβάνουν πλήρως το σεβασμό των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων και δεν υφίσταται διώξεις λόγω πολιτικών πεποιθήσεων, θρησκείας κ.α. Με την προσέγγιση αυτή ωστόσο παραβλέπεται το γεγονός ότι στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχουν εκδικαστεί πλήθος υποθέσεων που αφορούν σε παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και έχουν καταδικαστεί κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για παραβιάσεις Διεθνών

---

[119] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 187

[120] Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Για τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των προσώπων που ζητούν άσυλο στα*

Συμβάσεων, θέτοντας υπό αμφισβήτηση της εικόνα της Ευρώπης ως θεματοφύλακα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επιπλέον η πρόταση Οδηγίας μειώνει την εμβέλεια και τον οικουμενικό χαρακτήρα του ορισμού της Σύμβασης, αποκλείοντας από το πεδίο εφαρμογής της ένα γεωγραφικό χώρο, ανεξάρτητα από το εάν αυτός είναι η Ευρώπη ή όχι[121].

Τέλος, τα κράτη έχουν εισάγει και άλλες αποτρεπτικές πολιτικές, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται η παρατεταμένη κράτηση των αιτούντων άσυλο σε χώρους κράτησης, η άρνηση παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και ο περιορισμός της πρόσβασης τους στην απασχόληση. Με αυτά τα μέτρα το ποσοστό των αναγνωρισμένων προσφύγων έχει μειωθεί δραματικά.

Με τα μέτρα και τις πολιτικές που προωθεί η Ευρωπαϊκή Ένωση εγείρονται σοβαρά ζητήματα σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου όπως αυτά αποτυπώνονται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (1950), τη Διεθνή Συνθήκη για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966) και στη Διεθνή Συνθήκη για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα (1966).

Συμπερασματικά διαπιστώνεται ότι αυτό που χαρακτηρίζει την πολιτική ασύλου στην Ευρώπη την τελευταία κυρίως δεκαετία θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν είναι η μέριμνα για το πώς θα προστατευθούν οι πρόσφυγες και πως θα εφαρμοστούν με τον καλύτερο τρόπο οι διεθνείς κανόνες που καθορίζουν το προσφυγικό ζήτημα, αλλά πως θα προστατέψει συλλογικά η Ευρωπαϊκή Ένωση και ξεχωριστά η κάθε χώρα τα σύνορα της, έτσι ώστε να αποτραπεί η είσοδος τους στις επικράτειες τους. Ταυτόχρονα, διαπιστώνεται ότι δεν λαμβάνεται καμία προληπτική

κράτη μέλη: Παρουσίαση και Σχολιασμός, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002, σελ. 2

[121] ό.π.

μέριμνα για να αποφευχθούν οι συγκρούσεις στις χώρες που υπάρχει ένταση έτσι ώστε να αποτραπεί η αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών. Αντιθέτως, είναι σαφές ότι η πολιτική των Δυτικών κρατών ευθύνεται για τις πολιτικές αναταραχές που υπάρχουν σε πολλά μέρη του πλανήτη, όπως για παράδειγμα στον πρόσφατο πόλεμο κατά του Ιράκ.

Τα δυτικά κράτη έχουν αναλάβει ένα ηγεμονικό ρόλο στην υπεράσπιση, σε παγκόσμιο επίπεδο, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με τον τρόπο αυτό ωστόσο στην ουσία νομιμοποιούνται παρεμβάσεις και πόλεμοι υπό το πρόσχημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της πάταξης της διεθνούς τρομοκρατίας και της εξασφάλισης της ασφάλειας των πολιτών του κόσμου, χωρίς μάλιστα να παρέχεται η νομιμοποίηση αυτή από τη διεθνή νομοθεσία. Η γλώσσα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιείται, όλο και περισσότερο, για να νομιμοποιήσει ένα εύρος αμφίβολων πρακτικών που στοχεύει προς δύο κατευθύνσεις: τη δικαιολόγηση της χρήσης βίας, σε συγκεκριμένες επεμβάσεις και πολέμους, και τις «ανθρωπιστικές παρεμβάσεις ανοικοδόμησης» για τη βελτίωση της εσωτερικής εθνικής κατάστασης που προκλήθηκε μετά το τέλος της σύγκρουσης στις τοπικές κοινωνίες και που στοχεύουν στην προώθηση νέο-φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών επεκτείνοντας την παντοδυναμία του υπερεθνικού καπιταλισμού[122].

Η τελευταία επέμβαση κατά του Ιράκ, που παρότι στερούνταν νομιμότητας σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες δικαίου, επιχειρήθηκε να νομιμοποιηθεί στη συνείδηση της κοινής γνώμης ως αναγκαία για την πάταξη της τρομοκρατίας, την παγκόσμια ασφάλεια και την προστασία των δικαιωμάτων των Ιρακινών και Κούρδων που παραβιάζονταν από το καθεστώς του Σαντάμ, αποτελεί το πιο πρόσφατο παράδειγμα ότι η χρήση βίας και οι ένοπλες επεμβάσεις νομιμοποιούνται

[122] Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 244

στο όνομα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ένα άλλο παράδειγμα αποτελεί η επέμβαση στο Κόσοβο η οποία ήταν επίσης εκτός των πλαισίων της διεθνούς νομοθεσίας. Ωστόσο, αυτοί που υποστήριζαν την επέμβαση συχνά το έκαναν τονίζοντας την ηθική βάση και παραδεχόμενοι ότι δεν υπάρχει έρεισμα για τις πράξεις τους στη διεθνή νομοθεσία[123]. Η απουσία νομιμότητας, με άλλα λόγια, επισκιάστηκε από την ιδέα του ανθρωπισμού και της προστασίας των δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά, μεταξύ των πρώτων ενεργειών για την ανοικοδόμηση που προτάθηκαν από τα ισχυρά κράτη στην περίπτωση του Κόσοβου ήταν «η δημιουργία ενός υγιούς και προβλέψιμου περιβάλλοντος για ιδιωτικές επενδύσεις και μια ταχεία διαδικασία μετάβασης στην ελεύθερη οικονομία, την ιδιωτικοποίηση της κρατικής βιομηχανίας και την πρόσκληση επενδυτικών οργανισμών που αναζητούν ευκαιρίες για επενδύσεις»[124].

Τόσο στην περίπτωση του Ιράκ, όσο και στην περίπτωση του Κόσοβου είναι σαφές ότι υπήρχαν εναλλακτικές λύσεις πέραν της στρατιωτικής επέμβασης. Η ρητορική γύρω από τα δικαιωμάτων των πολιτών, δικαιολόγησε τις στρατιωτικές επεμβάσεις ενώ από την άλλη σκόπιμα αποσιωπάται το γεγονός ότι αυτή ακριβώς η χρήση βίας προκαλεί και επιταχύνει τη μαζική έξοδο προσφύγων από τις χώρες

---

[123] Cassesse, A. *"Ex iniura ius oritur*: Are we Moving Towards International Legitimation of Forcible Countemeasures in the World Community?" http://www.ejil.org.journal/vol. 10/no. 1/Com.html, 1999 στο Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 248

[124] UN, 30 September, "UN Tells Donors of Plans for Economic Renewal in Kosovo", *http: www. Reliefweb,int,* 1999 και World Bank, 29 September, "Chairmen's Conclusions: Statement of the High Level Steering Group (HLSG)", Meeting, http://www.reliefweb.int *στο* Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 247-248

καταγωγής τους[125]. Αποδεικνύεται δε, ότι η ασφάλεια και η προστασία των προσφύγων λίγο ενδιαφέρει τα ευρωπαϊκά κράτη όπως προκύπτει από τη στάση τους απέναντι στους Κοσοβάρους Αλβανούς πρόσφυγες λίγους μήνες πριν τους βομβαρδισμούς. Σύμφωνα με το Παρατηρητήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στο πρώτο μισό του 1998, «παρά τις εκκλήσεις της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες να σταματήσουν προσωρινά τις απελάσεις, η Γερμανία και η Ελβετία απέλασαν στο Κόσοβο περισσότερους από 100 αιτούντες άσυλο των οποίων η αίτηση είχε απορριφθεί[126]. Το Παρατηρητήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων πήρε συνεντεύξεις από μερικούς από αυτούς τους ανθρώπους, οι οποίοι περιέγραψαν βίαιη παράδοση στη σέρβικη αστυνομία από τους Γερμανούς και Ελβετούς, ότι κρατήθηκαν, ανακρίθηκαν και ξυλοκοπήθηκαν κατά την επιστροφή τους στο Κόσοβο. Παραβλέπεται επίσης το γεγονός ότι οι βομβαρδισμοί του NATO προκάλεσαν «το δεύτερο μεγαλύτερο καταυλισμό προσφύγων στην Ευρώπη» καθώς ως συνέπεια των βομβαρδισμών περίπου 500.000 Σέρβοι από την Κροατία και τη Βοσνία έγιναν πρόσφυγες[127].

Μισό αιώνα αργότερα από την υπογραφή της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 στην Ευρώπη αλλά και σε άλλες ανεπτυγμένες χώρες, ο θεσμός του ασύλου βρίσκεται σε κρίση. Τα κράτη μέλη στην προσπάθεια τους να περιορίσουν τον αριθμό των μεταναστών και προσφύγων που εισέρχονται στην επικράτεια τους, αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη καχυποψία τα κίνητρα των αιτούντων άσυλο και

---

[125] Erlanger, S., "NATO Bombing Sparked Butchery, Survivors Say", *International Herald Tribune* 21 June, 1999 και Hayden R., *Humanitarian Hypocrisy*, http://jurist.law.pitt. edu/hayden. Html, 1999 στο *στο* Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 252

[126] Human Rights Watch, *Annual Report 1999 στο* Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 252

[127] Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000, p.p. 252

λαμβάνουν αυστηρά μέτρα για τον έλεγχο και περιορισμό της εισόδου στην επικράτεια τους. Αυτά τα μέτρα συνακόλουθα πλήττουν πολλούς πρόσφυγες, αφού είναι πλέον εξαιρετικά δύσκολη η πρόσβαση τους στη διαδικασία εξέτασης των ισχυρισμών τους για το φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους, ακυρώνοντας ωστόσο την οικουμενικότητα και τη σπουδαιότητα της Σύμβασης της Γενεύης[128].

[128] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 183-185

4. Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

4.1. Η Ελλάδα: Από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών

Η Ελλάδα όπως και όλες οι Μεσογειακές χώρες παραδοσιακά ανήκε στις χώρες αποστολής μεταναστών. Το πρώτο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα ήταν αυτό των αρχών του 20ου αιώνα προς την Αμερική και άλλες υπερπόντιες χώρες όπου υπολογίζεται ότι 400.000 Έλληνες μετανάστευσαν. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η οικονομική υπανάπτυξη κυρίως αλλά και ο εμφύλιος πόλεμος, οδήγησαν χιλιάδες Έλληνες στην αναζήτηση εργασίας στις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως τη Γερμανία, το Βέλγιο, τη Σουηδία κ.α. Με τον τρόπο αυτό δινόταν λύση στο πρόβλημα της ανεργίας και της υποαπασχόλησης, καθώς η ελληνική οικονομία, αγροτική κατά βάση, δεν ήταν σε θέση να απορροφήσει το εργατικό δυναμικό που διέθετε και το οποίο εγκαταλείποντας τον αγροτικό χώρο και την ενασχόληση με την αγροτική οικονομία αναζητούσε εργασία στα μεγάλα αστικά κέντρα[129]. Η μετανάστευση λοιπόν λειτούργησε ως μέσο για την αποφυγή πιέσεων και εκρηκτικών καταστάσεων στην εσωτερική οικονομία της Ελλάδας[130]. Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 1961, το 6% του οικονομικά ενεργού δυναμικού της χώρας ήταν άνεργο. Έτσι ανάμεσα στα έτη 1955-1977 υπολογίζεται, ότι μετανάστευσαν 1.200.000 άτομα, τα οποία μετακινήθηκαν προς τις Ευρωπαϊκές

---

[129] Κασιμάτη Κ., *Μετανάστευση- Παλιννόστηση, Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 1984, σελ 37 στο [129] Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 104

[130] Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 176

Δυτικές χώρες, εκ των οποίων το 85% υποστηρίζεται ότι εγκαταστάθηκε στη Γερμανία[131].

Η Ελλάδα στα πλαίσια της μεταναστευτικής της πολιτικής, επιδίωξε την υπογραφή διμερών συμβάσεων με τις χώρες υποδοχής των Ελλήνων μεταναστών με σκοπό να διευκολυνθεί η διακίνηση των εργαζομένων προς τις χώρες αυτές, να εξασφαλιστεί η κοινωνικο-ασφαλιστική τους προστασία και γενικότερα η εγκατάσταση τους στις χώρες υποδοχής. Έτσι υπογράφηκαν διμερείς συμβάσεις με τη Γερμανία, τη Γαλλία, το Βέλγιο, την Ολλανδία κ.α.

Αντίστοιχα τη δεκαετία του 1970, οι αλλοδαποί εργάτες που εργάζονταν στην Ελλάδα προέρχονταν κυρίως από χώρες της Ασίας και της Αφρικής (Φιλιππίνες, Πακιστάν, Ινδίες, Λίβανο, Σουδάν, Αιθιοπία κ.α.) και δεν αντιπροσώπευαν πάνω από το 1-3% του εργατικού δυναμικού της χώρας[132]. Απορροφήθηκαν σε εργασίες που δεν καταλάμβαναν Έλληνες και συγκεκριμένα εργάστηκαν σε ναυπηγεία, ορυχεία, βιομηχανικές μονάδες, στην κτηνοτροφία ή ως υπηρετικό προσωπικό[133].

Οι ανακατατάξεις της τελευταίας δεκαετίας του 20ου αιώνα δεν άφησαν ανεπηρέαστη και την Ελλάδα, η οποία από χώρα αποστολής μεταναστών κυρίως κατά τη δεκαετία '70, μετατράπηκε σε χώρα υποδοχής μεταναστών από το 1990 και έπειτα από την ευρύτερη ζώνη των Βαλκανίων μετά την κατάρρευση των κρατών του πρώην ανατολικού μπλοκ. Παράλληλα υπάρχει εντεινόμενο μεταναστευτικό ρεύμα από χώρες της Ασίας λόγω των συνθηκών

---

[131] Μαράτου-Αλιμπραντή Λ., "Ξένο Εργατικό Δυναμικό: τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης", *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, τ. Α, ΕΚΚΕ, 1996, σελ 278

[132] Σούλης Σ., "Το ξένο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα: Η δημογραφική άποψη», *Ευρωπαϊκή Δημογραφική Κοινότητα. Η θέση της Ελλάδας*, Αθήνα, 1988, σελ 84 στο Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 104

[133] Εκμε-Πουλοπούλου Η, Προβλήματα μετανάστευσης-παλιννόστησης, Αθήνα, ΙΜΕΟ/ΕΔΗΜ, 1986, σελ 261 στο Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 104

ένδειας, πολιτικής καταπίεσης και καταστολής αλλά και τις πολεμικές επιχειρήσεις και την αστάθεια που επικρατεί σε αρκετές από αυτές τις χώρες με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να αναζητήσουν προστασία και ένα καλύτερο επίπεδο ζωής πέρα από την πατρίδα τους. Οι αλλοδαποί αυτοί άλλοτε εισέρχονται στη χώρα ως οικονομικοί μετανάστες και άλλοτε επικαλούμενοι την προσφυγική τους ιδιότητα.

Οι εισερχόμενοι στην Ελλάδα αλλοδαποί μπορούν να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες[134]:

√ Α. Τους υπηκόους των κρατών-μελών της Ε.Ε. που μετά την κατάργηση των περιορισμών διακίνησης και εργασίας με τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) και την Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά (1993) μπορούν να εγκατασταθούν και να εργαστούν ελεύθερα καλυπτόμενοι από τις κοινοτικές οδηγίες και συμφωνίες. Ο αριθμός των αλλοδαπών αυτής της κατηγορίας είναι εξαιρετικά μικρός σε σχέση με τον υπόλοιπο αλλοδαπό πληθυσμό. Έτσι από τις 27.000 περίπου χιλιάδες που ήταν το 1980, έφτασαν τις 45.000 περίπου χιλιάδες το 1997.

√ Β. Τους υπηκόους τρίτων κρατών που δεν ανήκουν στην Ε.Ε., οι οποίοι μπορούν να εγκατασταθούν και να εργαστούν νόμιμα στη χώρα εφόσον τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις. Η πολιτική που εφαρμόζεται ως προς αυτή την κατηγορία αλλοδαπών είναι αυτή της διαδικασίας χορήγησης άδειας παραμονής και εργασίας.

√ Γ. Τους υπηκόους τρίτων κρατών που δεν ανήκουν στην Ε.Ε. και οι οποίοι εισέρχονται παράνομα στη χώρα και συνήθως διαμένουν και εργάζονται παράνομα. Η πολιτική που εφαρμόζεται ως προς αυτή την κατηγορία αλλοδαπών είναι αυτή της

---

134 ό.π. Μουσούρου Λ., σελ 167-172 και Φακιολάς Ρ., «Η νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών», περιοδ. Τάσεις, Ετήσια Οικονομική επισκόπηση, Φεβρουάριος 1998, Αθήνα, σελ. 231. Επίσης Muus P., «International Migration and the European Union, Trends and Consequences», *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol 9, 2001 pp. 40-42

νομιμοποίησης των ήδη παράνομα ευρισκόμενων και εργαζομένων στη χώρα ή στην απέλαση αυτών που συλλαμβάνονται χωρίς άδεια παραμονής.

Δ. Τους πρόσφυγες, οι οποίοι εισέρχονται στη χώρα είτε επικαλούμενοι την προσφυγική τους ιδιότητα, είτε λαθραία και αιτούνται την προστασία τους εφόσον εισέλθουν στη χώρα μας. Η Ελλάδα λειτουργεί περισσότερο ως ενδιάμεση χώρα λειτουργώντας ως προσωρινός σταθμός για τους πρόσφυγες οι οποίοι επιδιώκουν να εγκατασταθούν σε χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης δεδομένου ότι η κοινωνική πολιτική τους απέναντι στους πρόσφυγες είναι πιο οργανωμένη και οι παροχές ποιοτικά και ποσοτικά καλύτερες. Ο αλλοδαπός που εισέρχεται στη χώρα μας και επιθυμεί να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας πρέπει να υποβάλλει σχετικό αίτημα σε μια δημόσια αρχή, συνήθως την αστυνομία. Η αίτηση για την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας και τη χορήγηση ασύλου εξετάζεται από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης, το οποίο αποφαίνεται θετικά ή αρνητικά, σε χρονικά όρια που δεν είναι συγκεκριμένα λόγω οργανωτικών και γραφειοκρατικών δυσλειτουργιών των αρμόδιων υπηρεσιών[135].

Αν και η Ελλάδα τα τελευταία 25 χρόνια όπως και οι υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. έχουν εφαρμόσει περιοριστικές πολιτικές «μηδενικής μετανάστευσης», αυτές οι πολιτικές μπορεί να μείωσαν τη νόμιμη μετανάστευση στην Ευρώπη, ταυτόχρονα όμως αύξησαν τον αριθμό των αιτούντων άσυλο και των παράνομων μεταναστών, ενώ αύξησαν κατακόρυφα τα περιστατικά λαθραίας διακίνησης ανθρώπων κυρίως από χώρες της Ασίας και της Αφρικής.

Η σημαντική αύξηση των παράνομων μεταναστών την περίοδο αυτή συνδέεται με τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς εργασίας, οι οποίες δεν καλύπτονταν από το

---

[135] Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 172

υπάρχον εργατικό δυναμικό[136]. Κατά την τελευταία δεκαετία η μετανάστευση συνέβαλε ένα ποσοστό που μπορεί να φτάνει το 35% με 40% στην αύξηση του δυναμικού των μισθωτών στην Ελλάδα διαμορφώνοντας μια κατάσταση που επηρέασε προφανώς με θετικό τρόπο της γενικότερες μακρο - οικονομικές εξελίξεις αποδεικνύοντας αλλά και καθιστώντας τη χώρα ως οικονομική δύναμη στην περιοχή των Βαλκανίων. Η εργασία παραμένει σήμερα ο κύριος άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η μετανάστευση στην Ελλάδα καθώς οι ξένοι εργάτες καλούνται να καλύψουν τις ελλείψεις στους τομείς όπου αρνούνται οι Έλληνες να στελεχώσουν, δηλαδή σε εργασίες που είτε απαιτούν μεγάλη μυϊκή δύναμη και φυσική αντοχή, είτε είναι ανθυγιεινές, επικίνδυνες και χαμηλού γοήτρου, είτε τέλος στις παράνομες και προσωρινές δουλειές της παραοικονομίας[137].

Η γεωπολιτική θέση της Ελλάδας, την καθιστά πύλη εισόδου για τους παράνομους μετανάστες και πρόσφυγες που επιθυμούν να εισέλθουν στον Ευρωπαϊκό χώρο και να παραμείνουν είτε στην Ελλάδα είτε να κατευθυνθούν προς άλλη Ευρωπαϊκή χώρα. Η γειτνίαση της με τα κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ (Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία) αποτελεί σημαντικό παράγοντα στη ραγδαία αύξηση των οικονομικών μεταναστών που έχουν εισέλθει στη χώρα μας και προέρχονται από αυτές τις χώρες.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που διαθέτει το Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης, που προέρχονται από την επεξεργασία 352.632 αιτήσεων επί

---

[136] Κατσορίδας Δ., "Οι ξένοι εργάτες στην Ελλάδα", *Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝΕ*, τ. 4-5 Ιούνιος- Ιούλιος 1991 στο Μαράτου-Αλιμπραντή Λ., "Ξένο Εργατικό Δυναμικό: τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης", *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, τ. Α, ΕΚΚΕ, 1996, σελ 284

[137] Πετράκου Ηλ., «Η κατασκευή της μετανάστευσης στην Ελληνική Κοινωνία» στο συλλογικό τόμο *Μετανάστες στην Ελλάδα*, (επιμ) Αφ. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, Μ. Παύλου, Εκδ, σ.σ. 35-40, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001, σελ. 38-39

συνόλου 590.000 περίπου που υποβλήθηκαν, η πλειονότητα των μεταναστών στην χώρα μας προέρχεται από την Αλβανία (64,91%) και τη Βουλγαρία (6,53%). Οι περισσότεροι είναι συγκεντρωμένοι σε μεγάλα αστικά κέντρα, στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και της συμπρωτεύουσας. Παρά την μεγάλη ποικιλία χωρών προέλευσης η συντριπτική πλειονότητα προέρχεται από περιορισμένο αριθμό χωρών. Ειδικότερα το 91% των μεταναστών προέρχεται από δέκα συγκεκριμένες χώρες : Αλβανία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Πακιστάν, Ουκρανία, Πολωνία, Γεωργία, Ινδία, Αίγυπτος και Φιλιππίνες[138]. Από το 1990 και έπειτα με την κατάρρευση των πρώην ανατολικών κρατών, ο αριθμός των ξένων υπηκόων στην Ελλάδα αυξήθηκε κατακόρυφα με αποτέλεσμα να εκτιμάται πλέον ότι το 10% του συνολικού πληθυσμού της χώρας είναι αλλοδαποί, ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ωστόσο ούτε η κοινωνία, ούτε το κράτος είχαν προετοιμαστεί επαρκώς για αυτές τις εξελίξεις, γεγονός που είχε ως συνέπεια την έλλειψη σαφούς πολιτικού σχεδιασμού για τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και η άφιξη ανθρώπων διαφορετικής φυλής, θρησκείας και κουλτούρας προκάλεσαν το φόβο, τη δυσαρέσκεια ενώ πολλές φορές οι αλλοδαποί λειτουργούν ως αποδιοπομπαίοι τράγοι για την αύξηση της εγκληματικότητας. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποίησε το Ευρωβαρόμετρο τον Απρίλιο και Μάιο του 2000 για το Ελληνικό Παρατηρητήριο για τον Ρατσισμό και την Ξενοφοβία, το 38% των

[138] Αρχείο Διεύθυνσης Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, 2001 στο Σώτου Μ., *Η εργασία ως μια διαδικασία ένταξης των αιτούντων άσυλο. «Κέντρο υποδοχής και προσωρινής φιλοξενίας αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, Ε.Ε.Σ. - Ν. Μάκρη.* (αδημοσίευτη εργασία), Σεπτέμβριος 2002, σελ. 17

Ελλήνων ήταν «ενοχλημένοι από την παρουσία των ξένων στη χώρα μας, ποσοστό που είναι το υψηλότερο στην Ε.Ε. καθώς ο μέσος όρος της Ε.Ε. ήταν 15%[139].

Η πολιτική του ελληνικού κράτους έναντι των αλλοδαπών που βρίσκονται είτε νόμιμα, είτε παράνομα στην ελληνική επικράτεια καθορίζεται από τις διατάξεις του ν. 2910/2001. Με τις διατάξεις του θεσπίζονται κανόνες για την είσοδο και την παραμονή των αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια για λόγους εργασίας, σπουδών και επαγγελματικής κατάρτισης, συνένωσης οικογενειών κλπ. Επίσης κατοχυρώνει δικαιώματα και καθορίζει υποχρεώσεις των αλλοδαπών που διαμένουν στη χώρα μας, αλλά και τις υποχρεώσεις των εργοδοτών, των υπαλλήλων, των ιδιωτών, των «μεταφορέων» και των λοιπών εμπλεκόμενων στα θέματα μετανάστευσης.

Το μεταναστευτικό νομοθετικό πλαίσιο (ν. 2910/2001) χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα διαδικασιών, έλλειψη ορθολογικής οργάνωσης και θεσμοθέτηση πολλών περιττών ελέγχων, οι οποίοι έχουν οδηγήσει στην υπέρμετρη επιβάρυνση των αρμοδίων υπηρεσιών, στις οποίες ανατέθηκαν οι σχετικές αρμοδιότητες[140]. Οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και οι διοικητικές αγκυλώσεις και δυσλειτουργίες, οι οποίες ουσιαστικά ακυρώνουν τη σχετική διαδικασία έχουν ως αποτέλεσμα μεγάλος αριθμός μεταναστών παρά το γεγονός ότι μπορεί να διαθέτουν τις προϋποθέσεις για τη νομιμοποίηση τους να παραμένουν υπό καθεστώς παρανομίας στερούμενοι βασικών εργασιακών, κοινωνικο-ασφαλιστικών και άλλων δικαιωμάτων τους.

Δεδομένου των περιοριστικών μέτρων ως προς τη νομιμοποίηση των μεταναστών και της αυστηρής φύλαξης των συνόρων είναι πολλοί που με

---

[139] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 5

[140] Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του*

μαζικές ή μεμονωμένες αφίξεις εφόσον καταφέρουν να περάσουν με δίκτυα λαθραίας μετακίνησης τα σύνορα της Ελλάδας, επικαλούνται προφορικά ή γραπτά την ιδιότητα του πρόσφυγα και αυτεπαγγέλτως ασκούν το δικαίωμα να υποβάλλουν αίτηση ασύλου είτε στο μεθοριακό σημείο ελέγχου είτε στην πλησιέστερη δημόσια αρχή, μαζί με ταξιδιωτικά έγγραφα και στοιχεία που πιστοποιούν την ταυτότητα του ίδιου και των μελών της οικογένειάς του, τη χώρα προέλευσης και τον τόπο καταγωγής του[141].

4.2. Στατιστικά στοιχεία και τάσεις στην Πολιτική Ασύλου στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα υπήρξε σημαντική καθυστέρηση ως προς τη θέσπιση και ενεργοποίηση ενός ανεπτυγμένου και σύγχρονου πλαισίου που αφορά στην προστασία των προσφύγων. Ο πρώτος νόμος που αναφερόταν σε ζητήματα μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα, ο ν. 1975/91 περιείχε μόνο δύο άρθρα από τα τριάντα έξι με σαφή αναφορά στην προστασία των προσφύγων[142]. Σε ένα από αυτά, το άρθρο 24, καθοριζόταν η υποχρέωση της Πολιτείας να εξασφαλίσει Κέντρα Υποδοχής Προσφύγων. Παρόλα αυτά 12 χρόνια μετά υπάρχει μόνο ένα Κέντρο Υποδοχής Προσφύγων, αυτό του Λαυρίου, χωρητικότητας 300 περίπου ατόμων στο

Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης», Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ. 3-4

[141] Σώτου Μ., *Η εργασία ως μια διαδικασία ένταξης των αιτούντων άσυλο. «Κέντρο υποδοχής και προσωρινής φιλοξενίας αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, Ε.Ε.Σ. - Ν. Μάκρη.* (αδημοσίευτη εργασία), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σεπτέμβριος 2002, σελ. 24

[142] Sitaropoulos N., "The New Legal Framework of Alien Immigration in Greece: A Draconian Contribution to Europe's Unification", *Immigration and Nationality Law and Practice*, 6: 89-96, 1992, του ίδιου "Greek Immigration and Refugee Law- An Update", *Immigration and Nationality Law and Practice*, 8:57-60, 1994. Επίσης Skordas A., *La Protection de Etrangers Vulnerables en Droit International et Hellenique,* Athenes, (eds) Sakkoulas, 1996 και επίσης Papassiopi-Passia Z., "The Legal Protection of Refugees in Greece", *Revue Hellenique de Droit International*, 47:341-376, 1994 στο Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 107

οποίο φιλοξενούνται ευπαθείς ομάδες του προσφυγικού πληθυσμού[143]. Τα βασικά ζητήματα της εργασίας και της οικογενειακής επανένωσης ρυθμίστηκαν εξαιρετικά πρόσφατα με το π.δ. 189/98 και π.δ. 61/99 αντίστοιχα[144].

Το νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει σήμερα τα ζητήματα πολιτικής ασύλου στην Ελλάδα είναι το Π.Δ. 61/99, «Διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπού ως πρόσφυγα, ανάκληση της αναγνώρισης και απέλαση αυτού, έγκριση εισόδου των μελών της οικογένειας του και τρόπος συνεργασίας με τον εκπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα».

Παρά το γεγονός ότι το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει πλέον στην Ελλάδα και επιχειρεί να ρυθμίσει τα ζητήματα των προσφύγων εναρμονίζεται με τις πολιτικές και πρακτικές ασύλου της Ε.Ε., το καθεστώς προστασίας των προσφύγων στην Ελλάδα παραμένει σε νηπιακή φάση, ενώ χαρακτηρίζεται, ιδιαίτερα σε πρακτικό επίπεδο από σημαντικές ελλείψεις πόρων, πηγών, υποδομών και έμψυχου ανθρώπινου δυναμικού κατάλληλου να χειριστεί τα προσφυγικά ζητήματα, αλλά και την ουσιαστική έλλειψη βούλησης να σχεδιάσει ένας μακροπρόθεσμος πολιτικός σχεδιασμός με σκοπό την ενσωμάτωση των προσφύγων και τη ριζική αναδιοργάνωση των διοικητικών μηχανισμών που συνδέονται με την πολιτική ασύλου[145].

Ο αναγνωρισμένος προσφυγικός πληθυσμός στην Ελλάδα μέχρι το τέλος του 2002 ανερχόταν σε 7841 άτομα[146]. Σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες η τάση αποδοχής των αιτημάτων ασύλου στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται από τις πιο χαμηλές μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε.[147] Ο αριθμός των αναγνωρισμένων

---

[143] Αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τα Κέντρα Υποδοχής Αιτούντων Άσυλο στην Ελλάδα υπάρχουν στο Κεφάλαιο 6.2.2.

[144] Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 108

[145] ό.π.

[146] ό.π. σελ 106

[147] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Greece: Updated Country Profile, 24 September 1999, http://www.unhcr.ch/world/euro/greece.htm, 1999 στο Sitaropoulos N., "Modern

προσφύγων στην Ελλάδα παραμένει από τους χαμηλότερους στην Ε.Ε. σε αντίθεση με το μεγάλο αριθμό παράνομων μεταναστών που υπάρχουν στη χώρα[148]. Η μεγάλη πλειοψηφία των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα προέρχονται από το Ιράκ, το Ιράκ, την Τουρκία και άλλες χώρες της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, όπως προκύπτει από τους πίνακες 3 και 4, ενώ οι Κούρδοι αποτελούν τη μεγαλύτερη εθνική ομάδα μεταξύ των αιτούντων άσυλο.

Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 106

[148] Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 114

Πίνακας 3. Υποβαλλόμενες αιτήσεις ασύλου στην Ελλάδα 1975-1989, ανά χώρα προέλευσης

Ετος	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	συνολο
Χωρα Προελευσης																
Ιρακ	-	-	-	-	-	1214	1545	549		13	9	62	323	585	348	4648
Ρουμανία	-	-	-	-	-	90	199	181	137	131	74	264	146	520	184	1926
Τουρκία	-	-	-	-	-	-	122	180	172	210	74	372	390	464	721	2705
Πολωνία	-	-	-	-	-	37	114	119	53	312	640	1673	2236	3487	157	8828
Ιραν	-	-	-	-	-	313	56			20	264	1090	1652	964	345	4704
Τσεχία	-	-	-	-	-	57	38	70	32	40	12	12	25	34	36	345
Αιθιοπία	-	-	-	-	-	36	56	56	7	8	283	540	1190	1123	460	3759
Βουλγαρία	-	-	-	-	-	10	23	9	14	8	-	14	18	29	51	176
Αλβανία	-	-	-	-	-	-	10	-	16	11	-	11	7	9	18	82
Ουγγαρία	-	-	-	-	-	6	16	5	7	-	-	15	-	39	19	107
ΕΣΣΔ	-	-	--	-	-	11	5	10	-	-	-	6	8	12	12	64
Αφγανιστάν	-	-	-	-	-	9	16	-	-	-	-	13	9	6	5	58
Βιετνάμ	-	-	-	-	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Γιουγκοσλαβία	-	-	-	-	-	-		5	-	-	-	-	-	11	-	16
Λιβύη	-	-	-	-	-	-	2	5	-	-	-	-	-	-	-	42
Καμπότζη	-	-	-	-	-	-	7		-	-	-	10	162	121	108	407
Συρία	-	-	-	-	-	-	2	4	-	-	-	63	154	162	201	580
Λιβανος-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	327	-	327
Ινδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	36	152	47	250
Πακιστάν	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	128	78	44	250
Παλαιστίνη	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	151	36	9	201
Αιγυπτο	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	11	27
Κογκό	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	20	6	27
Μπαγκλαντες	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	11	-	11
Σουδαν	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	9
Κίνα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	9
Γκάνα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8
Χιλή	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7	7
Σομαλία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20	129	100	89	338
Σρι Λάνκα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4170	6805	8300	2904	39179
ΣΥΝΟΛΟ	-	2850	2614		3765	1783	2235	1190	438	753	1372					

Πηγή: United Nations High Commissioner for Refugees, Asylum Applications in Industrialized Countries, 1980-2002, Geneva, http://www.unhcr.ch

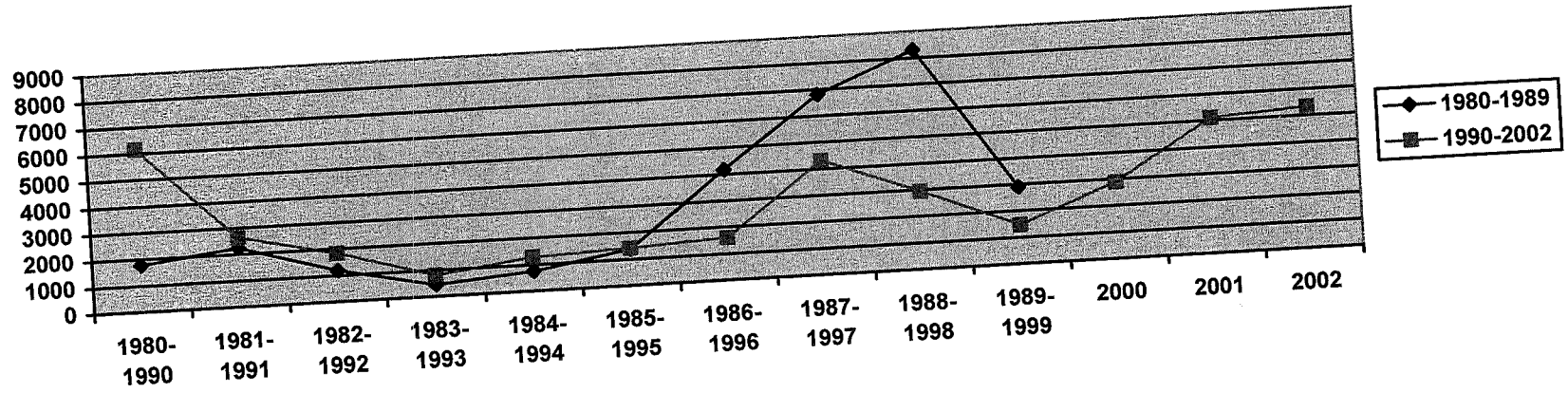
Πίνακας 4. Υποβαλλόμενες αιτήσεις ασύλου στην Ελλάδα 1990-2002, ανά χώρα προέλευσης

Ετος	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	ΣΥΝΟΛΟ
Χωρα Προελευσης														
Ιρακ	2114	871	1387	359	433	621	1033	3808	2166	906	1334	1972	2567	19571
Ρουμανία	196	38	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	234
Τουρκία	1179	562	93	276	591	424	284	172	308	195	591	800	211	5686
Πολωνία	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Ιραν	400	153	48	25	101	127	185	139	94	74	135	212	411	2104
Αζερμπαιτζαν	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	-	-	-	13
Αιθιοπία	281	117	38	10	7	-	-	-	-	7	-	-	-	460
Βουλγαρία	111	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	111
Αλβανία	937	499	20	-	-	-	--	9	6	8	-	10	9	1498
Σιερα Λεονε	-	-	-	-	-	-	-	-	5	14	52	163	70	304
ΕΣΣΔ	49	-	15	11	-	13	-	-	-	-	12	21	36	157
Αφγανιστάν	8	9	7	5	10	6	17	24	202	116	446	1459	1238	3547
Μαρόκο	-	-	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	10
Γιουγκοσλαβία	-	5	32	45	84	63	51	6	9	8	10	10	-	323
Μπουρουντι	-	-	-	-	-	140	10	9	7	-	-	-	-	166
Ιορδανία	1	1	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Συρία	7	8	9	-	-	-	-	5	11	8	7	-	-	55
Λιβανος-	30	31	7	-	-	-	-	7	-	-	-	-	-	75
Ινδία	144	29	9	-	-	5	-	-	20	-	-	-	-	207
Πακιστάν	361	185	11	15	-	-	-	5	-	21	141	252	250	1241
Παλαιστίνη	6	-	15	-	-	5	-	5	-	-	-	-	-	31
Αιγυπτο	-	-	5	6	-	-	-	-	5	-	-	-	-	16
Κογκό	-	-	-	7	-	-	6	11	18	-	13	32	65	152
Μπαγκλαντες	120	12	-	-	12	-	-	-	16	28	49	33	34	304
Σουδαν	-	-	48	15	5	-	-	6	20	17	-	-	-	111
Κίνα	3	4	4	2	2	-	-	-	-	-	-	-	70	85
Γκάνα	-	8	-	-	--	-	-	-	-	-	-	-	-	8
Ρουάντα	-	-	-	-	5	-	-	56	7	11	-	-	-	79
Σομαλία	22	10	9	8	11	-	-	6	18	-	5	14	69	172
Νοτια Αφρική	11	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32
Λιβερία	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	7

Ετος	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	
Τυνησία	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6
Νιγηρία	-	2	2	2	2	-	-	-	8	11	14	33	184	258
Ινδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	41	84	152
Αλγερία	-	1	-	2	3	9	-	12	16	13	24	17	13	110
Σρι Λάνκα	148	79	68	6	5	5	16	29	-	18	19	28	8	429
Ουκρανία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	5	11
Γεωργια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8
Αρμενία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	8
ΣΥΝΟΛΟ	6154	2645	1828	802	1272	1418	1602	4317	2936	1468	2879	5103	5340	37764

Πηγή: United Nations High Commisioner for Refugees, Asulum Applications in Industrialized Countries, 1980- 2002, Geneva, http://www.unhcr.ch

Γράφημα (3): Τάση υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου στην Ελλάδα 1980-1989 και 1990-2002

Τη δεκαετία 1980-1989 το μεγαλύτερο αριθμό αιτήσεων ασύλου υπέβαλλαν αλλοδαποί από την Πολωνία (8828 αιτήσεις). Ένας μεγάλος αριθμός αιτούντων άσυλο προέρχονται και από άλλες πρώην ανατολικές χώρες (από τη Ρουμανία 1926, από την Τσεχία 345 κα.) γεγονός που καταδεικνύει την πρόθεση της Ελλάδας ως χώρα που ανήκει στη Δύση να θεωρεί αυτούς που διαφεύγουν των κομμουνιστικών καθεστώτων ως αιτούντες άσυλο. Έτσι ενώ συνολικά ο αριθμός των αιτούντων άσυλο που προέρχονται από τα κράτη του πρώην ανατολικού μπλοκ τη δεκαετία 1980-1989 ήταν 11.544 άτομα, τη δωδεκαετία 1990-2002, ο αριθμός των αλλοδαπών που προέρχονταν από αυτές τις χώρες, μειώθηκε σημαντικά σε 2.047 άτομα, η μεγάλη πλειοψηφία των οποίων Αλβανοί υπήκοοι (1498 άτομα), παρά τις έντονες ανακατατάξεις στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων (Γιουγκοσλαβία, Αλβανία, Βουλγαρία κ.α.). Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει από τους πίνακες 3 και 4 είναι ο τετραπλασιασμός των υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου από αλλοδαπούς Ιρακινής καταγωγής, γεγονός που οφείλεται στην σκλήρυνση της πολιτικής του Σαντάμ, απέναντι στους πολιτικά διαφωνούντες και τις μειονοτικές ομάδες της χώρας. Έτσι ενώ τη δεκαετία 1980-1989, ο αριθμός των αιτήσεων ασύλου από Ιρακινούς ήταν 4.648, το χρονικό διάστημα 1990-2002 ο αριθμός αυτός έφτασε τις 19.571.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών όπως φαίνεται από τον πίνακα 5 που έχουν αναγνωριστεί ως πρόσφυγες ή τελούν υπό ανθρωπιστική προστασία τα έτη 1999 και 2000 προέρχεται από το Ιράκ, το Αφγανιστάν, το Ιράν και την Τουρκία. Συγκεκριμένα, 271 άτομα που τους έχει αναγνωριστεί είτε το ανθρωπιστικό είτε το τυπικό καθεστώς προέρχονται από το Ιράκ, 114 από το Ιράν, 107 από την Τουρκία και 71 από το Αφγανιστάν. Οι υπόλοιποι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες ή υπό το ανθρωπιστικό καθεστώς προέρχονται στη μεγάλη τους πλειοψηφία από χώρες της Αφρικής (Λίβανος, Σουδάν, Σιέρρα Λεόνε, Ρουάντα κ.α.)

Πίνακας 5. Χορηγήσεις ασύλου και ανθρωπιστικού καθεστώτος[149] 1999-2000 ανά χώρα καταγωγής.

Χώρα	ΤΥΠΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ		ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ		ΣΥΝΟΛΟ
	1999	2000	1999	2000	
Ιράκ	30	32	199	10	271
Αφγανιστάν	28	41	2		71
Ιράν	17	17	78	2	114
Τουρκία	35	13	49	10	107
Αιθιοπία	3	1	4		8
Αλγερία	2				2
Γιουγκοσλαβία	1		-	3	4
Καμερούν	2				2
Κογκό	4	4	-		8
Λίβανος	1		23		24
Μπαγκλαντές	2	1	-		3
Νιγηρία	3	2	2		7
Ρουάντα	4	1	4	1	10
Σιέρρα Λεόνε	2	8	-	1	11
Σομαλία	1				1
Σουδάν	11	2	3		16
Τσαντ	1		1		2

Πηγή : Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στο UNHCR 2002 http://www.unhcr.ch

[149] Σχετικά με τις διαφοροποιήσεις μεταξύ του τυπικού καθεστώτος και του ανθρωπιστικού, αναφορές υπάρχουν στα κεφάλαια 3.1 και στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου.

Οι αιτήσεις ασύλου και τα ποσοστά αναγνωρίσεων των αιτούντων άσυλο με το τυπικό ή ανθρωπιστικό καθεστώς τη χρονική περίοδο 1990-2002, φαίνονται στον πίνακα 6.

Πίνακας 6. Αριθμός Υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου και Αναγνώρισης τους στην Ελλάδα, 1990-2002

ΕΤΟΣ	ΑΙΤΗΣΕΙΣ	ΤΥΠΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΥΠΙΚΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤ. ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ %
1990	6,170	1,140	-	18.47	-	18.47
1991	2,670	330	-	12.35	-	12.35
1992	1,850	200	-	10.81	-	10.81
1993	810	40	-	4.93	-	4.93
1994	1,300	90	-	6.92	-	6.92
1995	1,310	200	-	15.26	-	15.26
1996	1,640	160	70	9.75	4.27	14.02
1997	4,380	130	90	2.96	2.06	5.02
1998	2,950	160	290	5.42	9.83	15.25
1999	1,530	150	420	9.80	27.45	37.25
2000	3,063	222	160	7.24	5.23	12.47
2001	6499	147	148	2.26	2.27	4.53
2002	5,664	36	58	0.63	1.02	1.65

Πηγή: Υπουργείο Δημόσιας Τάξης στο UNHCR 2002 http://www.unhcr.ch

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του πίνακα ένα εξαιρετικά μικρό ποσοστό των αιτήσεων ασύλου που κατατίθενται ετησίως γίνεται αποδεκτό και τους αναγνωρίζεται το τυπικό καθεστώς, γεγονός που αποδεικνύει την πολιτική της μηδενικής αναγνώρισης που ακολουθεί η Ελλάδα στα πλαίσια της κοινής Ευρωπαϊκής πολιτικής σε ζητήματα ασύλου, παρά μάλιστα το γεγονός ότι τα πρόσφατα γεγονότα στο Αφγανιστάν και το Ιράκ αλλά και άλλες χώρες της Ασίας και της Αφρικής κατά την τελευταία δεκαετία προκάλεσαν μεγάλα κύματα προσφύγων. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο που προκύπτει από τον πίνακα 3 είναι ο διπλασιασμός της αύξησης των αιτήσεων ασύλου για τα έτη 2001 και 2002 σε σχέση με τα προηγούμενα έτη που όμως δεν συνοδεύεται από αύξηση στις περιπτώσεις χορήγησης ασύλου. Αντίθετα, το ποσοστό αναγνώρισης με το τυπικό ή ανθρωπιστικό καθεστώς για το έτος 2002 είναι της τάξης του 1,65% επί των υποβαλλόμενων αιτήσεων!

Ένας πιθανός λόγος για τη ραγδαία αύξηση των υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου για τα έτη 2001 και 2002, εκτός από την έξαρση των πολεμικών συγκρούσεων σε χώρες της Ασίας και της Αφρικής, ενδεχόμενα να είναι τα εντεινόμενα μέτρα φύλαξης των συνόρων που οδηγούν τους παράνομα εισερχόμενους, στην Ελλάδα, αλλοδαπούς στην πρακτική να υποβάλλουν αίτημα ασύλου προκειμένου υπαχθούν στις προστατευτικές διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης και να αποφύγουν την απέλαση τους. Είναι γεγονός ότι οι αλλοδαποί που αναζητούν διεθνή προστασία δεν επιθυμούν την παραμονή τους στην Ελλάδα την οποία θεωρούν ενδιάμεσο σταθμό στο ταξίδι τους προς τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης, στις οποίες οι παροχές προς τους αιτούντες άσυλο και τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες είναι σαφώς καλύτερες τόσο ποιοτικά όσο και

ποσοτικά[150]. Τα εντεινόμενα ωστόσο μέτρα ασφαλείας που έχουν ληφθεί στη χώρα μας καθώς αποτελεί τα εξωτερικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αύξηση των συλλήψεων αλλοδαπών που επιχειρούν να εισέλθουν παράνομα στη χώρα μας, πιθανόν να έχουν ως αποτέλεσμα τα άτομα που επιχειρούν να εισέλθουν να προτιμούν να υποβάλλουν αίτηση ασύλου προκειμένου να αποφύγουν την απέλαση ή την επαναπροώθηση τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία του Λιμενικού σώματος[151] το 1998 συνελήφθησαν 3.657 παράνομοι μετανάστες που επιχείρησαν να εισέλθουν στη χώρα μας από τα θαλάσσια σύνορα. Το 1999 συνελήφθησαν 1.183 παράνομοι μετανάστες, το 2000 συνελήφθησαν 3.664 άτομα, το 2001 συνελήφθησαν 6.864 ενώ μέχρι τις 30.9.2002 συνελήφθησαν 3.252 παράνομα εισερχόμενοι αλλοδαποί, ενώ σύμφωνα με την ετήσια έκθεση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για το 2001[152], το 96% των αιτούντων άσυλο που υπέβαλλαν αίτηση το 2001 έφτασαν στη χώρα παράνομα, διασχίζοντας τα σύνορα της Ελλάδας, χερσαία και θαλάσσια, μαζί με άλλους οικονομικούς μετανάστες και υπέβαλλαν την αίτηση ασύλου στις ζώνες διερχομένων είτε του αεροδρομίου, είτε άλλου μεθοριακού σταθμού. Έτσι οι αιτούντες άσυλο που επιθυμούν να συνεχίσουν το ταξίδι τους προς μια άλλη ευρωπαϊκή χώρα μπροστά στην απειλή να απελαθούν ή να επαναπροωθηθούν στη χώρα από την οποία προσπαθούν να διαφύγουν, στην ουσία «εξαναγκάζονται» να υποβάλλουν αίτηση ασύλου, κάτι που δεν θα έπρατταν εάν δεν συλλαμβάνονταν. Το γεγονός μάλιστα ότι ένας μεγάλος αριθμός ατόμων (495 περιπτώσεις για το 2000)

---

[150] Σταυροπούλου Μ., «Ένα άλμα στην προστασία των προσφύγων στην Ελλάδα- Η Επιτροπή του άρθρου 3 παρ. 5 του Π.Δ. 61/1999», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000*, εκδ. Σάκκουλας, 2001, σελ. 20

[151] Τσιαδής Δ., «Η Συμβολή του Λιμενικού Σώματος στα θέματα ασύλου και μετανάστευσης», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 13

[152] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ 8.

που έχουν υποβάλλει αίτηση ασύλου στην Ελλάδα κατευθύνονται προς άλλη χώρα της Δυτικής Ευρώπης και επαναϋποβάλλουν αίτηση προκειμένου να τύχουν προστασίας, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης[153] για τις προωθήσεις σύμφωνα με τη Σύμβαση του Δουβλίνου καταδεικνύει τη θέληση των αιτούντων άσυλο να μην παραμείνουν στην Ελλάδα και την πρόθεση τους να ζητήσουν προστασία από άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Μεγαλύτερο φαίνεται να είναι το ποσοστό παροχής ανθρωπιστικής προστασίας, το οποίο ουσιαστικά υποκαθιστά το τυπικό καθεστώς της Σύμβασης της Γενεύης. Έτσι από το 1996 που εμφανίστηκε το ανθρωπιστικό καθεστώς ως νέα μορφή προστασίας στην Ελλάδα, η πρακτική που ακολουθείται είναι η χορήγηση κατά πλειοψηφία του ανθρωπιστικού καθεστώτος έναντι του τυπικού καθεστώτος. Το γεγονός αυτό έχει ωστόσο βαρύνουσα σημασία δεδομένου ότι τα δικαιώματα που παρέχονται στους αλλοδαπούς που λαμβάνουν προστασία με βάση το ανθρωπιστικό καθεστώς είναι πολύ λιγότερα από αυτά που παρέχονται σε αυτούς που αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης. Ουσιαστικά η παροχή προστασίας με βάση το ανθρωπιστικό καθεστώς, θέτει τους ανθρώπους που χρήζουν προστασίας στην ίδια νομική κατάσταση με τους υπόλοιπους αλλοδαπούς που βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα.

Και τούτο διότι δεν τους παρέχει κανένα δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, δεν τους χορηγούνται ταξιδιωτικά έγγραφα και επιπλέον ενώ στο τυπικό καθεστώς η προστασία που παρέχει η λευκή κάρτα που χορηγείται έχει διάρκεια πέντε έτη, στο ανθρωπιστικό καθεστώς, ο αλλοδαπός που τυγχάνει αυτής της μορφής προστασίας πρέπει να υποβάλλει σχετική αίτηση κάθε χρόνο προκειμένου να επιτραπεί η συνέχιση της νόμιμης παραμονής του στην Ελλάδα. Αντίθετα σε όσους

[153] Ecre country Report 2000: Greece, www.ecre.gr

τελικά αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα χορηγείται η «Λευκή Κάρτα» που πιστοποιεί την αναγνώρισή με την ιδιότητα του πρόσφυγα και εξασφαλίζει στους κατόχους όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των Ελλήνων πολιτών, εκτός από τα πολιτικά δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Αυτά μπορούν να ασκήσουν μόνο μετά την πολιτογράφησή τους εφόσον έχουν κάνει αίτηση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας και έχουν εξασφαλίσει διαμονή στην Ελλάδα πέντε έτη μέσα στην τελευταία δωδεκαετία πριν από την υποβολή της αίτησης[154].

Όπως και άλλες χώρες της Ε.Ε., η Ελλάδα θεωρεί τα μεταναστευτικά ρεύματα, παράνομων κυρίως μεταναστών και προσφύγων, ως ένα σοβαρό κίνδυνο για την εθνική της κυριαρχία και την ενσωμάτωση της στην Ε.Ε.[155]. Ωστόσο η προσπάθεια αποτροπής της εισόδου τους στη χώρα, συχνά συνοδεύεται από σοβαρούς κινδύνους για τη ζωή των ίδιων των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι ξεκινώντας συχνά ένα μακρύ ταξίδι, βρίσκονται στο έλεος των λαθροδιακινητών, χωρίς καμία εγγύηση ότι θα φτάσουν στον προορισμό τους. Σύμφωνα με τους Γιατρούς του Κόσμου, από το 1994 έως τον Απρίλιο του 2002, πενήντα πέντε άνθρωποι σκοτώθηκαν και 46 τραυματίστηκαν από νάρκες κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων[156]. Επίσης σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας από το Σεπτέμβριο του 1992 έχουν καταγραφεί 19 περιστατικά λαθρεμπόρων που είτε υπερφόρτωσαν τα σκάφη τους με αλλοδαπούς ή τους εξανάγκασαν να πέσουν στη θάλασσα προκειμένου να διαφύγουν οι ίδιοι τη σύλληψη μετά από καταδίωξη του

---

[154] Σώτου Μ., *Η εργασία ως μια διαδικασία ένταξης των αιτούντων άσυλο. «Κέντρο υποδοχής και προσωρινής φιλοξενίας αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, Ε.Ε.Σ. - Ν. Μάκρη.* (αδημοσίευτη εργασία), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σεπτέμβριος 2002, σελ. 27

[155] Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 114

[156] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 30

Λιμενικού Σώματος, με αποτέλεσμα τον πνιγμό 53 ανθρώπων, ενώ τα πτώματα 114 δεν βρέθηκαν ποτέ[157].

Ενώ η πολιτική που εφαρμόζει το ελληνικό κράτος ως προς τα θέματα ασφαλείας εναρμονίζεται πλήρως με την πολιτική της Ε.Ε., κάτι αντίστοιχο δεν φαίνεται να συμβαίνει όσον αφορά την πολιτική της Ελλάδας σε ζητήματα υποδοχής, αναγνώρισης, προνοιακών παροχών και της ενσωμάτωσης των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία. Η έλλειψη μακροπρόθεσμου πολιτικού σχεδιασμού από την πλευρά της ελληνικής πολιτείας, ουσιαστικά οδηγεί στην έλλειψη οποιασδήποτε πολιτικής σε ζητήματα ασύλου. Παράλληλα, δημιουργεί ερωτηματικά κατά πόσο η έλλειψη αυτή οφείλεται σε ανεπάρκειες στις διοικητικές δομές ή αποτελεί σκόπιμη πολιτική επιλογή προκειμένου να μην αναλάβει η χώρα τα βάρη από την ενδεχόμενη αναγνώριση και παραμονή προσφύγων στην Ελλάδα.

Η επιλεκτική νομιμοποίηση των οικονομικών μεταναστών καθώς και η επίμονη καθυστέρηση των δημοσίων αρχών για τη χορήγηση της ροζ κάρτας που παρέχει τη δυνατότητα άδειας εργασίας στους αιτούντες άσυλο ουσιαστικά οδηγεί στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό και καταδεικνύει την πολιτική της «μηδενικής μετανάστευσης» που εφαρμόζει η Ελλάδα τόσο όσον αφορά τους μετανάστες αλλά και όσον αφορά τους αιτούντες άσυλο.

---

[157] Τσιαδής Δ., «Η Συμβολή του Λιμενικού Σώματος στα θέματα ασύλου και μετανάστευσης», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ. 9

4.3. Οι Διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας και η μεταναστευτική της πολιτική (Σύμβαση του Δουβλίνου, Συνθήκη Σέγκεν-Σύμβαση του Άμστερνταμ)

Παρά τις προσπάθειες για κοινή ευρωπαϊκή πολιτική της Ε.Ε. σε ζητήματα ασύλου, υπάρχουν έντονες διαφοροποιήσεις μεταξύ των πολιτικών των επιμέρους κρατών μελών της Ε.Ε. Η εναρμόνιση που επιχειρείται έχει ως βασικό άξονα τον καθορισμό ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η σύγκλιση προϋποθέτει και οδηγεί κατ' ανάγκη στη θέσπιση περιορισμών και στην απώλεια κεκτημένων δικαιωμάτων στον τομέα του ασύλου.

Ωστόσο, οι αλλαγές στην πολιτική και τις πρακτικές που προωθούνται ή εφαρμόζονται τόσο σε εθνικό όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο υπαγορεύονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως συλλογικό όργανο αλλά και από τα πιο ισχυρά της κράτη. Δεν είναι τυχαίο που η εφαρμογή και χρήση της Σύμβασης του Δουβλίνου θεσμοθετήθηκε από την Ε.Ε. μετά από σχετικές πιέσεις που άσκησαν και χώρες όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Γαλλία, η Ολλανδία προκειμένου να μεταθέσουν το βάρος της εξέτασης των αιτήσεων ασύλου σε χώρες εισόδου παράνομα εισερχομένων αλλοδαπών όπως η Ελλάδα και η Ιταλία. Έτσι κράτη όπως η Γαλλία, η Γερμανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιούν τη φήμη τους ως φιλελεύθερα και γενναιόδωρα κράτη ως προς την πολιτική ασύλου που εφάρμοζαν προκειμένου να δικαιολογήσουν τις σκληρές και περιοριστικές πολιτικές που επιχειρούν να εισαγάγουν την τελευταία κυρίως δεκαετία[158].

Χώρες όπως η Γαλλία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο χαρακτηρίζονται παραδοσιακά ως χώρες υποδοχής μεταναστών, σε αντίθεση με την Ελλάδα και την Ιταλία που αποτελούσαν χώρες αποστολής μεταναστών και ως εκ τούτου οι

---

[158] Schuster L., "A Comparative Analysis of the Asylum Policy of Seven European Governments", *Journal of Refugee Studies*, Vol 13, N. 1, 2000, p.p. 119-120

μεταναστευτικές τους πολιτικές διαφοροποιούνταν ως προς τους στόχους και τις επιδιώξεις. Παρά τις διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ιστορία της μεταναστευτικής τους πολιτικής, παρατηρείται ότι η εναρμόνιση των πολιτικών των κρατών μελών όσον αφορά το άσυλο, δεν διακρίνεται από μια σαφή και ξεκάθαρη τοποθέτηση ως προς τη διαχείριση των, μικρής ή μεγάλης κλίμακας, μετακινήσεων πληθυσμών που αναζητούν προστασία με γνώμονα την ανθρωπιστική προσέγγιση και τα όσα υπαγορεύονται από τη Σύμβαση της Γενεύης αλλά και τα άλλα διεθνή κείμενα προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διαδικασία της σύγκλισης που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980 και επιταχύνθηκε στη δεκαετία του 1990 έχει επικεντρωθεί σε τρεις τομείς: στον περιορισμό εισόδου των αλλοδαπών στην επικράτεια τους, στον περιορισμό στην πρόσβαση στις προνοιακές παροχές ως ένα τρόπο αποτροπής εισόδου τους και την υποκατάσταση του τυπικού καθεστώτος της Σύμβασης του 1951 με το ανθρωπιστικό καθεστώς Η Γαλλία, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο έχουν όλες αναπτύξει και θεσμοθετήσει νομοθεσίες στο εσωτερικό των χωρών τους, ιδιαίτερα κατά τα τελευταία δέκα χρόνια, με κύριο στόχο να περιορίσουν την πρόσβαση αλλοδαπών στην επικράτεια τους, ενώ χώρες όπως η Ελλάδα και η Ιταλία έχουν σοβαρές νομοθετικές ελλείψεις όσον αφορά τις προνοιακές παροχές προς τους αιτούντες άσυλου και όσους αναζητούν διεθνή προστασία[159].

Έτσι, όσον αφορά τις πολιτικές που έχουν υιοθετηθεί προκειμένου να περιοριστεί ο αριθμός των εισερχομένων αιτούντων άσυλο στις επικράτειες τους και των υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου, εφαρμόζονται μέτρα όπως έντονη αστυνόμευση και φύλαξη των συνόρων, εφαρμογή της πολιτικής της βίζας, ταχύρρυθμες διαδικασίες εξέτασης του αιτήματος ασύλου που ακολουθούνται από

---

[159] ό.π. σελ 121

συνοπτικές απελάσεις κ.α. Η ρητορική που αναπτύσσεται προκειμένου να δικαιολογηθούν αυτά τα μέτρα είναι ότι στοχεύουν στους «ψεύτικους» αιτούντες άσυλο και όχι στους ειλικρινείς[160].

Κατά συνέπεια και η μεταναστευτική πολιτική της Ελλάδας σε ένα μεγάλο βαθμό αποτελεί συνισταμένη των πολιτικών αποφάσεων που έχουν ληφθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Καθώς η ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελεί μια πραγματικότητα, τα σύνορα της Ελλάδας αποτελούν και τα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. Ο έλεγχος των συνόρων λοιπόν και η υποδοχή παράνομων μεταναστών και αιτούντων άσυλο αποτελούν ζητήματα που εκφεύγουν της αποκλειστικής αρμοδιότητας της Ελλάδας και ανάγονται σε ζητήματα ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος[161]. Η Ελλάδα ως μέλος της Ε.Ε. εφαρμόζει πολιτικές ως προς το ζήτημα της μετανάστευσης και του ασύλου, οι οποίες υπαγορεύονται από συμφωνίες και συνθήκες που έχουν υπογραφεί μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. Στα πλαίσια της Ε.Ε. και με σκοπό τη δημιουργία «ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου» τα κράτη-μέλη επιχειρούν να εναρμονίσουν τις νομοθεσίες τους έτσι ώστε να διαγραφεί μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική, έχουν υιοθετήσει διεθνείς συμβάσεις, έχουν εκδώσει οδηγίες και έχουν υπογράψει συμφωνίες με τις οποίες καθορίζονται οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές αλλά και ειδικότερες λεπτομέρειες που άπτονται ζητημάτων μετανάστευσης και ασύλου.

Η Σύμβαση του Δουβλίνου του 1990 αποτελεί ένα από τα βασικότερα νομοθετικά κείμενα της Ε.Ε. Με αυτή, τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. επιχειρούν την υιοθέτηση κοινών κριτηρίων σχετικά με τον καθορισμό του κράτους που είναι

---

[160] ό.π. σελ 121-122

[161] Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ. 1

υπεύθυνο να εξετάσει ένα αίτημα ασύλου. Έτσι αρμόδιο να εξετάσει μια αίτηση είναι το κράτος, στο οποίο ο αιτών υπέβαλλε για πρώτη φορά αίτηση αναγνώρισης της προσφυγικής του ιδιότητας. Με τη Σύμβαση του Δουβλίνου, τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. σκοπό είχαν να σταματήσει η πρακτική οι αιτούντες άσυλο να υποβάλλουν αιτήσεις σε περισσότερες της μία χώρες μέχρι να επιτύχουν την αναγνώριση στη χώρα με τις ευνοϊκότερες για αυτούς και τις οικογένειες τους συνθήκες υποδοχής. Ξεκίνησε να ισχύει για όλα τα κράτη της Ε.Ε. από την 1.9.1997.

Η Συνθήκη Σένγκεν (1990) αποσκοπεί στην ενίσχυση των συνοριακών ελέγχων στα εξωτερικά σύνορα της Ε.Ε. και στην ελεύθερη κυκλοφορία στην επικράτεια των συμβαλλόμενων κρατών. Περιλαμβάνει διατάξεις που ενισχύουν την αστυνομική και δικαστική συνεργασία και εισάγει κοινή πολιτική για τις άδειες εισόδου (βίζες). Άρχισε να ισχύει την 1.9.1993 ενώ τα συμβαλλόμενα κράτη είναι όλα τα κράτη μέλη της Ε.Ε. πλην της Δανίας, της Ιρλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου[162].

Με τη Σύμβαση του Άμστερνταμ του 1997, τα κράτη-μέλη εκδήλωσαν τη δέσμευση τους να αναπτύξουν κοινή μεταναστευτική πολιτική και ασύλου μέσα σε διάστημα 5 ετών, ενώ στη Διάσκεψη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ταμπερέ το 1999, οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της Ε.Ε. συμφώνησαν να συνεργαστούν για την υιοθέτηση ενός Κοινού Ευρωπαϊκού Συστήματος Ασύλου βασισμένο αποκλειστικά στην εφαρμογή της Σύμβασης του 1951. Αυτό το κοινό ευρωπαϊκό σύστημα ασύλου αρχικά θα περιελάμβανε μια «μια σαφή και εύχρηστη διαδικασία για τον καθορισμό του κράτους που είναι αρμόδιο για την εξέταση του αιτήματος ασύλου, κοινά κριτήρια για δίκαιες και αποτελεσματικές διαδικασίες καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα, τις ελάχιστες κοινές συνθήκες υποδοχής των αιτούντων

---

[162] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ. 182-183

άσυλο και τη σύγκλιση των κανόνων αναγνώρισης καθώς και του περιεχομένου του καθεστώτος του πρόσφυγα»[163].

Η Ευρωπαϊκή Ένωση τέλος στα πλαίσια της κοινής μεταναστευτικής και πολιτικής ασύλου που επιχειρεί να εδραιώσει, έχει ήδη εκδώσει ή έχει υποβάλλει προτάσεις Οδηγιών προς τα κράτη-μέλη με σκοπό τη σύγκλιση των εθνικών τους νομοθεσιών με βάση αυτές τις Οδηγίες, έως ότου επιτευχθεί η εναρμόνιση των νομοθεσιών τους. Έτσι όσον αφορά τα ζητήματα μετανάστευσης, οι βασικότερες προτάσεις είναι:

- Πρόταση της Επιτροπής για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης (COM 638, COM 2000 624, COM 2002 O225)
- Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών που είναι μακροχρόνια κάτοικοι (COM 2001 127)
- Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις συνθήκες εισόδου και παραμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την έμμισθη εργασία και τις ανεξάρτητες οικονομικές δραστηριότητες (COM 2001 0386)

Όσον αφορά τα ζητήματα σύγκλισης των εθνικών νομοθεσιών των κρατών-μελών της Ε.Ε. σε ζητήματα ασύλου, έχουν ήδη εκδοθεί ή έχει γίνει πρόταση για να επεξεργαστούν και να εκδοθούν οι παρακάτω Οδηγίες:

- Οδηγία του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για τα ελάχιστα πρότυπα παροχής προσωρινής προστασίας σε περίπτωση μαζικής εισροής μετακινηθέντων προσώπων και για τα μέτρα προώθησης της εξισορρόπησης των προσπαθειών

---

[163] ό.π.

των Κρατών-Μελών για την υποδοχή αυτών των προσώπων και την ανάλυση των σχετικών συνεπειών

- Κανονισμός για τις τρίτες χώρες οι υπήκοοι των οποίων υπόκεινται σε θεώρηση εισόδου (Κανονισμός ΕΟΚ 539/2001)
- Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές των διαδικασιών στα Κράτη Μέλη για τη χορήγηση και ανάκληση του προσφυγικού καθεστώτος (COM 2002 326)
- Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές των συνθηκών υποδοχής αιτούντων άσυλο (COM 2001 181)
- Πρόταση για την έκδοση Κανονισμού του Συμβουλίου για την καθιέρωση κριτηρίων και μηχανισμών ορισμού του Κράτους Μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση μιας αίτησης ασύλου που έχει υποβληθεί σε ένα από τα Κράτη Μέλη από υπήκοο τρίτης χώρας (COM 2001 447, «Δουβλίνο ΙΙ»)
- Πρόταση για την έκδοση Απόφασης του Συμβουλίου για την υιοθέτηση ενός προγράμματος δράσης για τη διοικητική συνεργασία στους χώρους των εξωτερικών συνόρων, θεωρήσεων εισόδου, ασύλου και μετανάστευσης (COM 2001 567)
- Πρόταση για την έκδοση Οδηγίας του Συμβουλίου για τις ελάχιστες προδιαγραφές για τον χαρακτηρισμό και το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών και ανιθαγενών ως προσφύγων ή ως προσώπων που άλλως χρήζουν διεθνούς προστασίας (COM 2001 510)

4.4. Η πρόταση Οδηγίας για τις ελάχιστες προδιαγραφές των διαδικασιών στα Κράτη Μέλη για τη χορήγηση και ανάκληση του προσφυγικού καθεστώτος

Η Ευρωπαϊκή πολιτική στο ζήτημα της διαδικασίας αναγνώρισης των αιτούντων άσυλο ως πρόσφυγες αποτυπώνεται στην πρόταση Οδηγίας που υποβλήθηκε το φθινόπωρο του 2000 στην έκτακτη Διάσκεψη Κορυφής στο Τάμπερε και σκοπό έχει τη θέσπιση ελάχιστων κοινών κανόνων και προδιαγραφών για τις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούν τα κράτη μέλη για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος πρόσφυγα σε υπηκόους τρίτων χωρών.

Η πρόταση Οδηγίας προβλέπεται να τεθεί σε ισχύ 2 χρόνια μετά την έγκριση της. Με δεδομένο ότι η Διάσκεψη Κορυφής της Σεβίλλης, τον Ιούνιο του 2002, έθεσε ως στόχο να ολοκληρωθούν οι σχετικές διαπραγματεύσεις κατά τη διάρκεια της ελληνικής Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2003, η Οδηγία αναμένεται αν αρχίσει να ισχύει περίπου στα μέσα του 2005[164]. Η πρόταση Οδηγίας, αποτελεί το βασικό κείμενο με βάση το οποίο τα κράτη μέλη καλούνται να εναρμονίσουν τις εθνικές τους νομοθεσίες έτσι ώστε να υπάρξει μια κοινή Ευρωπαϊκή πολιτική. Για το λόγο αυτό η συνοπτική παρουσίαση της πρότασης Οδηγίας κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική[165].

4.4.1. Βασικές εγγυήσεις

Η πρόταση Οδηγίας τονίζει ότι θα πρέπει να εξασφαλίζονται διαδικαστικές εγγυήσεις για την εξέταση ενός αιτήματος ασύλου και πιο συγκεκριμένα:

---

[164] Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Για τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του Πρόσφυγα: Παρουσίαση και Σχολιασμός*, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002

Η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου πρέπει να εξασφαλίζεται το συντομότερο δυνατό και κάθε δήλωση με την οποία κάποιος ζητά προστασία πρέπει να εκλαμβάνεται ως αίτημα ασύλου.

Κρίνεται απαραίτητο να τηρείται η αρχή της μη-επαναπροώθησης του αιτούντος για όσο διάστημα διαρκεί η εξέταση του αιτήματος ασύλου του. Οι αποφάσεις για το άσυλο πρέπει να λαμβάνονται σε ατομικό επίπεδο, αντικειμενικά και αμερόληπτα.

Πρέπει να τηρούνται μια σειρά διαδικαστικών εγγυήσεων –ενημέρωση του αιτούντος σε γλώσσα που κατανοεί τη διαδικασία ασύλου, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του, παροχή υπηρεσιών διερμηνέα, δυνατότητα επικοινωνίας του αιτούντος με την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες ή με οργανώσεις που συνεργάζονται με την τελευταία, γραπτή και αιτιολογημένη κοινοποίηση των αποφάσεων σε εύλογο χρόνο και σε κατανοητή για τον αιτούντα γλώσσα, ιδίως των απορριπτικών και ενημέρωση του τόσο για τις δυνατότητες προσφυγής σε περίπτωση αρνητικής απόφασης όσο και για τις περαιτέρω διαδικασίες σε περίπτωση θετικής απόφασης.

Σύμφωνα με την πρόταση Οδηγίας της Ε.Ε., κατοχυρώνεται, κατ' αρχήν, η συνέντευξη σε πρώτο βαθμό του αιτούντος άσυλο από ενημερωμένους και ειδικά καταρτισμένους κρατικούς λειτουργούς. Τηρείται έγγραφος τύπος και οι αιτούντες έχουν πρόσβαση στα έγγραφα της διαδικασίας.

Παρέχονται εγγυήσεις νομικής συνδρομής στους αιτούντες άσυλο από νομικό σύμβουλο ή δικηγόρο, σε κάθε στάδιο της διαδικασίας και κυρίως δωρεάν νομική συνδρομή σε περίπτωση απορριπτικής απόφασης.

---

[165] Η συνοπτική παρουσίαση αποτελεί σύνοψη του εγχειριδίου που εξέδωσε το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες για την παρουσίαση και τον σχολιασμό της παραπάνω Πρότασης Οδηγίας

Η κράτηση ενός αιτούντα άσυλο προβλέπεται κατ' εξαίρεση και για συγκεκριμένους λόγους οι οποίοι είναι:

- Όταν είναι αντικειμενικά αναγκαία για την αποτελεσματική εξέταση του αιτήματος ασύλου ή ο αιτών είναι ύποπτος φυγής
- Όταν είναι αναγκαία για την ταχεία κρίση του αιτήματος
- Όταν υπάρχει δέσμευση άλλου κράτους μέλους να αναλάβει την εξέταση του αιτήματος ασύλου (διαδικασία της Σύμβασης του Δουβλίνου).

Στη δεύτερη περίπτωση η κράτηση δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 2 εβδομάδες ενώ στην τρίτη τον ένα μήνα.

4.4. 2. Εξέταση αιτήσεων ασύλου επί της ουσίας

Θεσμοθετούνται δύο διαδικασίες: η ταχύρυθμη και η τακτική.

Τακτική: Η πρόταση Οδηγίας είναι λιτή και περιέχει μόνο γενικούς κανόνες, κυρίως στις αιτιολογικές σκέψεις, για δίκαιη και αποτελεσματική εξέταση των αιτήσεων (εύλογες προθεσμίες εξέτασης, παράταση προθεσμιών εάν χρειαστεί, δικονομικές δυνατότητες εξέτασης των πραγματικών περιστατικών κ.α.).

Ταχύρρυθμη: Όσα κράτη θεσπίσουν στο εσωτερικό τους δίκαιο την ταχύρυθμη διαδικασία οφείλουν να σέβονται τους περιορισμούς που επιβάλλει η πρόταση Οδηγίας. Πιο συγκεκριμένα, η ταχύρυθμη διαδικασία μπορεί να χρησιμοποιείται για την εξέταση συγκεκριμένων κατηγοριών αιτήματος ασύλου: πρόκειται για τις απαράδεκτες, τις προδήλως αβάσιμες, τις θεωρούμενες ως αβάσιμες, τις εκ νέου αιτήσεις («μεταγενέστερες αιτήσεις»)- σε προκαταρκτικό στάδιο για να διαπιστωθεί εάν υπάρχουν λόγοι για ουσιαστική νέα εξέταση του αιτήματος- και τις αιτήσεις που υποβάλλονται στα σύνορα.

Σε όλες τις περιπτώσεις η αρμόδια για την εξέταση ενός αιτήματος ασύλου Αρχή, όταν αποφασίζει με την ταχύρυθμη διαδικασία, πρέπει να αποφασίσει εντός τριμήνου (που μπορεί να παραταθεί για άλλους τρεις μήνες). Η υπαίτια καθυστέρηση της οδηγεί αυτόματα στην εξέταση του αιτήματος με την τακτική διαδικασία.

4.4.3. Απαράδεκτες αιτήσεις

Αναφέρονται οι λόγοι για τους οποίους ένα κράτος μπορεί να απορρίψει ως απαράδεκτη μια αίτηση ασύλου:

- Αρμοδιότητα άλλου κράτους της Ένωσης (Σύμβαση του Δουβλίνου) για την κατ' ουσία εξέταση του αιτήματος.
- Ύπαρξη άλλης πρώτης χώρας η οποία δεν είναι μέλος της Ε.Ε. και στην οποία ο αιτών έχει ήδη υποβάλλει αίτηση ασύλου. Ως πρώτη χώρα ασύλου τεκμαίρεται η χώρα που έχει ήδη γίνει δεκτός ως πρόσφυγας ο αιτών άσυλο.
- Ύπαρξη άλλης, τρίτης, ασφαλούς χώρας για τον αιτούντα. Ως ασφαλής τρίτη χώρα για ένα συγκεκριμένο αιτούντα θεωρείται η χώρα που περιλαμβάνεται σε ένα χωριστό παράρτημα της πρότασης Οδηγίας και κρίνεται ότι είναι ασφαλής για τον συγκεκριμένο αιτούντα.
- Νόμιμο αίτημα έκδοσης του αιτούντα από άλλο κράτος μέλος της Ε.Ε. ή από τρίτη ασφαλή χώρα που δεν είναι η χώρα καταγωγής του.
- Απαγγελία κατηγορίας κατά του αιτούντα άσυλο από διεθνές ποινικό δικαστήριο.

Η απόφαση επί του παραδεκτού λόγω ύπαρξης πρώτης χώρας ασύλου ή τρίτης ασφαλούς χώρας πρέπει να λαμβάνεται εντός σύντομης προθεσμίας, χωρίς ωστόσο να καθορίζεται η προθεσμία αυτή.

4.4.4. Προδήλως αβάσιμες αιτήσεις ασύλου

Τέτοιες θεωρούνται οι αιτήσεις όταν:

- Οι λόγοι φυγής που επικαλείται ο αιτών δεν περιλαμβάνονται στους λόγους που αναφέρει η Σύμβαση της Γενεύης
- Ο αιτών προέρχεται από ασφαλή χώρα καταγωγής
- Ο αιτών αποκλείεται εκ πρώτης όψεως από το καθεστώς του πρόσφυγα με βάση την κοινοτική πρόταση Οδηγίας για τον ορισμό του πρόσφυγα.

Σύμφωνα με την Οδηγία επιτρέπεται να χαρακτηρίζονται ως αβάσιμες και να εξετάζονται με την ταχύρυθμη διαδικασία αιτήσεις ασύλου όταν:

- Ο αιτών υποβάλλει παραπλανητικά στοιχεία ως προς την ταυτότητα ή εθνικότητα ή ψεύδεται για στοιχεία που είναι σημαντικά για την έκβαση της αίτησης του
- Ο αιτών δεν έχει, ή δόλια εξαφάνισε, έγγραφα ταυτότητας και υπάρχει αμφισβήτηση ως προς την αληθινή του ταυτότητα ή εθνικότητα του
- Η αίτηση υποβάλλεται αδικαιολόγητα στο τελευταίο στάδιο διαδικασίας απέλασης
- Ο αιτών υποβάλλει μεταγενέστερη αίτηση χωρίς νέα στοιχεία
- Ο αιτών δεν συμμορφώθηκε με τις υποχρεώσεις του ή εισήλθε παράνομα στο κράτος μέλος και δεν παρουσιάστηκε εγκαίρως στις αρχές
- Ο αιτών αποτελεί κίνδυνο για την ασφάλεια τους κράτους μέλους

Ακόμα και στις περιπτώσεις αυτές η αίτηση εξετάζεται και απορρίπτεται μόνο εάν η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους αποδείξει ότι ο αιτών δεν έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης

Β. ΕΡΕΥΝΑ – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

5. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΑΙΤΗΣΕΩΝ ΑΣΥΛΟΥ

5.1. Η Ελληνική Πραγματικότητα: Παρουσίαση του Π.Δ. 61/99

Το βασικό νομοθετικό κείμενο που ισχύει και ρυθμίζει τα ζητήματα των προσφύγων στην Ελλάδα είναι το Π.Δ. 61/99 «Διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπού ως πρόσφυγα, ανάκληση της αναγνώρισης και απέλαση αυτού, έγκριση εισόδου των μελών της οικογένειας του και τρόπος συνεργασίας με τον εκπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα». Το Π.Δ. 61/99 αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο νομοθετικό κείμενο, το οποίο εναρμονίζεται σε μεγάλο βαθμό με τις τάσεις στην πολιτική ασύλου που προωθούνται από την Ε.Ε.

Αναφέρεται στη ρύθμιση των διαδικασιών αναγνώρισης και απέλασης, οικογενειακής συνένωσης και συνεργασίας με την Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες. Βασικά επίσης στοιχεία που περιλαμβάνονται στο ανωτέρω προεδρικό διάταγμα είναι:

- Δίνεται ο ορισμός του αιτούντα άσυλο. Έτσι, ως αιτών άσυλο ορίζεται οποιοδήποτε πρόσωπο δηλώνει γραπτώς ή προφορικώς ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής στα σημεία εισόδου στην Ελληνική Επικράτεια ή εντός αυτής, ότι ζητεί άσυλο στη χώρα μας ή αιτείται να μην απελαθεί σε άλλη χώρα για φόβο δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, σύμφωνα με το άρθρο 1^{α} της Σύμβασης της Γενεύης του 1951. Επίσης ως αιτών άσυλο θεωρείται και ο αλλοδαπός που έχει εισέλθει στη χώρα κατ' εφαρμογή της συνθήκης του Δουβλίνου.
- Ορίζονται οι αρχές που είναι υπεύθυνες για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο, προσδιορίζονται τα χρονικά διαστήματα που απαιτούνται για την ολοκλήρωση

των διαδικασιών χορήγησης ασύλου και συγκεκριμενοποιούνται οι διαδικασίες κανονικής εξέτασης των αιτήσεων.

- Προσδιορίζονται τα απαραίτητα προσόντα που πρέπει να έχει το προσωπικό που εξετάζει τις αιτήσεις ασύλου, οι διευκολύνσεις που παρέχονται στον αιτούντα άσυλο προκειμένου να υποβάλει το αίτημα του, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του.
- Προβλέπεται μέριμνα για την κανονική και την ταχύρρυθμη διαδικασία εξέτασης αίτησης ασύλου, λαμβάνοντας υπόψη τις αποφάσεις της 30/11/1-12-1992 των υπουργών Μετανάστευσης των κρατών μελών της Ε.Ε. σχετικά με τις έννοιες των «προδήλως αβάσιμων αιτήσεων ασύλου» και «ασφαλούς τρίτης χώρας».
- Προωθούνται αλλαγές στη σύνθεση της Επιτροπής Ενστάσεων που εξετάζει όλες τις εφέσεις. Η νέα επιτροπή περιλαμβάνει εκπροσώπους μη-κυβερνητικών οργανώσεων υπό την προεδρία του Νομικού Συμβούλου του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Ρυθμίζονται επίσης ζητήματα που συνδέονται με την επανεξέταση του αιτήματος ασύλου, το οποίο έχει απορριφθεί κατά τον πρώτο βαθμό εξέτασης.
- Καθορίζονται οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση άδειας προσωρινής παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους σε περιπτώσεις που το αίτημα χορήγησης ασύλου έχει απορριφθεί.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω συνοπτική περιγραφή των ζητημάτων που ρυθμίζει το Π.Δ. 61/99, στην ελληνική έννομη τάξη προβλέπονται δύο διαδικασίες εξέτασης του αιτήματος ασύλου, η κανονική και η ταχύρρυθμη. Η επιλογή της διαδικασίας που ακολουθείται εξαρτάται από το εάν ο αιτών άσυλο έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή με τις ελληνικές αρχές σε κάποιο λιμάνι/αεροδρόμιο (ακολουθείται η ταχύρρυθμη διαδικασία) ή στο εσωτερικό της χώρας (ακολουθείται η

κανονική διαδικασία). Οι διαδικασίες επίσης διαφοροποιούνται ανάλογα με το εάν ο αιτών άσυλο έχει έρθει μεμονωμένα ή ως οικογένεια ή εάν έχει εισέλθει στη χώρα ως μέλος μιας ευρύτερης ομάδας.

Στη συνέχεια επιχειρείται να παρουσιαστούν οι δύο διαδικασίες που ακολουθούνται κατά την εξέταση ενός αιτήματος ασύλου σύμφωνα με το Π.Δ. 61/99. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί το προκαταρκτικό στάδιο, οι πρώτες δηλαδή ενέργειες που γίνονται μετά την άφιξη του αιτούντα στη χώρα, και στη συνέχεια η κανονική και η ταχύρρυθμη διαδικασία έτσι όπως προσδιορίζονται από τα άρθρα 2,3 και 4 του Π.Δ. 61/99.

Το προκαταρκτικό στάδιο κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό δεδομένου ότι οι αιτούντες άσυλο δεν έχουν τυπικά δικαιώματα πριν την έναρξη της διαδικασίας ασύλου. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο αιτών μπορεί να κρατηθεί υπό περιορισμό στα κέντρα κράτησης που υπάρχουν σε παραμεθόριες περιοχές μέχρι να οριστεί η εξέταση και η συνέντευξη με το τμήμα Αλλοδαπών (εξέταση αιτήματος ασύλου σε πρώτο βαθμό). Κατά το στάδιο αυτό, ο αιτών άσυλο υποβάλλει το αίτημα του συνυποβάλλοντας εφόσον διαθέτει και τα ταξιδιωτικά έγγραφα που πιστοποιούν την ταυτότητα του ίδιου και των μελών της οικογένειας του (εφόσον υπάρχει), τη χώρα προέλευσης και τον τόπο καταγωγής του, καθώς και την οικογενειακή του κατάσταση. Στον αιτούντα άσυλο, σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας, σύμφωνα με το Π.Δ. 61/99 δίδεται ενημερωτικό φυλλάδιο σε γλώσσα που κατανοεί και το οποίο εκδίδεται με μέριμνα του υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Στο ενημερωτικό αυτό φυλλάδιο περιγράφεται η διαδικασία εξέτασης ασύλου, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του αιτούντα, οι συνέπειες της μη συμμόρφωσης του και δίνονται πληροφορίες για τους οργανισμούς και φορείς που παρέχουν βοήθεια στους πρόσφυγες στη χώρα μας. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στο Π.Δ. αναφέρεται ότι

σε περίπτωση που δεν διατίθεται τέτοιο φυλλάδιο ή δεν υφίσταται στη γλώσσα που ο αιτών κατανοεί, η ενημέρωση γίνεται προφορικά από αρμόδιο υπάλληλο της Υπηρεσίας και με τη βοήθεια διερμηνέα, αν απαιτείται. Τέλος, μετά την υποβολή του αιτήματος ασύλου αλλοδαπού, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης είναι υποχρεωμένο να ενημερώσει σχετικά εντός πενθημέρου τον Αντιπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στη χώρα μας σχετικά με την άφιξη και την υποβολή των σχετικών αιτημάτων ασύλου που υποβλήθηκαν.

5.1.1. Διαδικασία ασύλου: Γενική περιγραφή σύμφωνα με το άρθρ. 2 του Π.Δ. 61/99

Αρμόδιες αρχές για να κινήσουν τη διαδικασία παροχής ασύλου είναι τα Τμήματα Αλλοδαπών, τα Τμήματα Ασφαλείας των Κρατικών Αερολιμένων και οι Υποδιευθύνσεις ή τα Τμήματα Ασφαλείας των, κατά τόπους, Αστυνομικών Διευθύνσεων.

Τα αιτήματα ασύλου εξετάζονται από τις παραπάνω Αρχές εντός 3 μηνών από την υποβολή τους με εξαίρεση τις περιπτώσεις που ο αιτών παραμένει σε χώρους λιμένων ή αεροδρομίων που το αίτημα τους εξετάζεται αυθημερόν σύμφωνα με την ταχύρρυθμη διαδικασία. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, δηλαδή από την υποβολή του αιτήματος ασύλου μέχρι τη συνέντευξη ο αιτών εφοδιάζεται, σύμφωνα με την έκθεση της Ελλάδας στην Ε.Ε.[166], με το «υπηρεσιακό σημείωμα» που προσδιορίζει την ημερομηνία και ώρα της συνέντευξης. Αυτό το σημείωμα δεν παρέχει κανένα τυπικό καθεστώς ή δικαιώματα στον κάτοχο του, ούτε του παρέχει δικαιώματα όσον αφορά τη στέγαση, την εργασία ή την υγεία. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου του «λευκού σημειώματος», η οποία σύμφωνα με την Ύπατη

[166] European Community, Directorate General for Justice and Home Affairs, Country Profile: Greece, 2001, p.p. 18

Αρμοστεία και το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες μπορεί να διαρκέσει μέχρι και 6 μήνες, οι εισερχόμενοι δεν κρατούνται συνήθως αλλά πρέπει να φροντίσουν μόνοι τους για τη διατροφή τους, με ένα νομικό καθεστώς που δεν τους επιτρέπει να αναζητήσουν στέγη ή εργασία. Μόνο οι αιτούντες άσυλο οι οποίοι θεωρείται ότι ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες μπορούν να σταλούν αμέσως στο Κέντρο Υποδοχής του Λαυρίου[167].

Για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου χρησιμοποιείται ειδικά εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο αστυνομικό και πολιτικό προσωπικό που υπηρετεί στις Αρχές αυτές. Η εξέταση περιλαμβάνει συνέντευξη του αιτούντα με τη βοήθεια διερμηνέα. Στη συνέντευξη, η οποία διενεργείται από βαθμοφόρο ή πολιτικό υπάλληλο, κατηγορίας Π.Ε., δίδονται εξηγήσεις για τα ακριβή στοιχεία της ταυτότητας του, τη μη κατοχή διαβατηρίου ή άλλου επίσημου ταξιδιωτικού εγγράφου, για το δρομολόγιο που ακολούθησε για να εισέλθει στην Ελλάδα και τους λόγους για τους οποίους διώκεται και αιτείται άσυλο. Πριν από τη συνέντευξη μπορεί να δοθεί στον αιτούντα άσυλο εύλογος χρόνος προκειμένου να προετοιμαστεί κατάλληλα και να συμβουλευτεί ή να ζητήσει τη βοήθεια δικηγόρου.

Στα πλαίσια της εξέτασης ο αιτών και όλα τα άτομα άνω των 14 ετών φωτογραφίζονται και δακτυλοσκοπούνται. Τα αποτυπώματα και οι φωτογραφίες χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τις ανάγκες των διαδικασιών ασύλου και τηρούνται στα πλαίσια των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας μας.

Μετά τη συνέντευξη συντάσσεται η τελική έκθεση, υπογράφεται από τον αιτούντα, τον διερμηνέα και τον αρμόδιο υπάλληλο που διενήργησε την εξέταση. Στο τέλος της έκθεσης διατυπώνεται η γνώμη του υπαλλήλου που έλαβε την συνέντευξη, σχετικά με τη συνοχή, την αληθοφάνεια, των κατατεθέντων καθώς και

---

[167] ό.π.

εάν πληρούνται οι όροι αναγνώρισης σ' αυτόν της προσφυγικής ιδιότητας ή εάν συντρέχουν στην περίπτωση του οι όροι εξέτασης του αιτήματος του με την ταχύρρυθμη διαδικασία (πλην των περιπτώσεων που ο αιτών κρατείται σε λιμάνι ή αεροδρόμιο όπου ακολουθείται πάντα η ταχύρρυθμη διαδικασία).

Η αρμόδια για την εξέταση του αιτήματος ασύλου Υπηρεσία εφοδιάζει τον αιτούντα με «δελτίο αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού», τη λεγόμενη «ροζ κάρτα», διάρκειας 6 μηνών, το οποίο μπορεί να ανανεωθεί μέχρι την οριστική απόφαση επί του αιτήματος του.

Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ο αιτών άσυλο υποχρεούται να παραμείνει στον τόπο διαμονής που δήλωσε ή του καθορίστηκε. Σε περίπτωση αυθαίρετης απομάκρυνσης του, διακόπτεται η διαδικασία εξέτασης της αίτησης του με απόφαση του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Εάν εντός χρόνου που δεν μπορεί να υπερβεί τους 3 μήνες, ο αιτών επανεμφανιστεί στις αρμόδιες αρχές προσκομίζοντας στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η απουσία του οφείλεται σε λόγους ανωτέρας βίας, η παραπάνω απόφαση ανακαλείται και η αίτηση του εξετάζεται κατ' ουσία.

Η υπηρεσία που εξέτασε το αίτημα ασύλου υποβάλλει τη σχετική αίτηση με τα δικαιολογητικά και τη συνταχθείσα αίτηση στην προϊστάμενη της Αστυνομική Διεύθυνση Αλλοδαπών, η οποία αφού διατυπώσει τις απόψεις της επί των προτάσεων του υπαλλήλου που έλαβε τη συνέντευξη ή για τη μεταβίβαση της αιτήσεως ασύλου σε άλλη χώρα σύμφωνα με τη Σύμβαση του Δουβλίνου, προωθείται στην αρμόδια Διεύθυνση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Στη περίπτωση της ταχύρρυθμης διαδικασίας, τα δικαιολογητικά υποβάλλονται το αργότερο εντός 10 ημερών. Κατ' εξαίρεση, οι αιτήσεις ασύλου που κατατίθενται στα σημεία εισόδου της χώρας από αλλοδαπούς, οι οποίοι, κατά την άφιξη τους, είτε δεν έχουν τις νόμιμες προϋποθέσεις

εισόδου στη χώρα ή βρίσκονται στη ζώνη διερχομένων σε λιμάνι ή αεροδρόμιο, κατευθυνόμενοι σε άλλη χώρα, υποβάλλονται μαζί με την αίτηση και τα λοιπά δικαιολογητικά ενός 24 ωρών στην αρμόδια Διεύθυνση του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

Τα έξοδα διερμηνείας σε όλες τις φάσεις της διαδικασίας εξέτασης της αίτησης ασύλου βαρύνουν τον προϋπολογισμό του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ο εκπρόσωπος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες μπορεί να επισκέπτεται ο ίδιος ή αντιπρόσωπος τους τον αιτούντα άσυλο σε ιδιαίτερο χώρο που διατίθεται από την αρμόδια υπηρεσία προκειμένου να εξασφαλιστεί το απόρρητο της επικοινωνίας.

Ο αλλοδαπός που κατέχει το δελτίο αιτήσαντος άσυλο μπορεί να επωφεληθεί των μέτρων υποδοχής που προσφέρει το κράτος όπως και των μέτρων πρόσβασης στη βασική εκπαίδευση των ανήλικων τέκνων του.

5.1.2. Κανονική διαδικασία εξέτασης ασύλου (άρθρ. 3 Π.Δ. 61/99)

Ο αιτών άσυλο αναγνωρίζεται ως πρόσφυγας ύστερα από σχετική απόφαση του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και ύστερα από πρόταση της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφαλείας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Κατά τη σύνταξη της πρότασης, ο αρμόδιος χειριστής αξιωματικός ή πολιτικός υπάλληλος Π.Ε. συλλέγει κάθε στοιχείο που είναι χρήσιμο με την υπόθεση και δύναται να ζητήσει τις απόψεις και άλλων Αρχών, καθώς και πληροφορίες από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ιδίως σε ότι αφορά την κατάσταση σε τρίτες χώρες προέλευσης ή διέλευσης. Επίσης μπορεί να προβαίνει σε επανεξέταση του ενδιαφερόμενου για παροχή διευκρινίσεων ή κατάθεση συμπληρωματικών

στοιχείων προς τεκμηρίωση της εισήγησης του, εφόσον κρίνει τούτο αναγκαίο ή διαταχθεί σχετικά.

Εάν αποφασιστεί η αναγνώριση του αλλοδαπού και των μελών της οικογένειας του ως προσφύγων, ταυτόχρονα με την επίδοση σε αυτούς της απόφασης αναγνώρισης, τους χορηγείται και το δελτίο ταυτότητας πρόσφυγα. Με βάση το δελτίο αυτό εφοδιάζονται από την αρμόδια τοπική αστυνομική αρχή με άδεια παραμονής 5ετούς ισχύος, η οποία ανανεώνεται για ίσο χρόνο.

Σε περίπτωση απόρριψης της αίτησης ασύλου, ο αιτών δικαιούται να προσφύγει ενώπιον του Υπουργού Δημόσιας Τάξης, εντός ανατρεπτικής προθεσμίες τριάντα (30) ημερών από την ημερομηνία επίδοσης της απόφασης. Στην απορριπτική απόφαση αιτιολογούνται πλήρως οι λόγοι της απόρριψης και γίνεται μνεία για την προθεσμία προς άσκηση προσφυγής καθώς και τις συνέπειες της παρόδου άπρακτης της προθεσμίας αυτής. Το περιεχόμενο της απόφασης ανακοινώνεται προφορικά στον αιτούντα σε γλώσσα που κατανοεί και περί της ανακοινώσεως αυτής γίνεται μνεία στο αποδεικτικό επιδόσεως.

Η προσφυγή κατατίθεται στην αρμόδια Αστυνομική Αρχή του τόπου κατοικίας του ενδιαφερόμενου, η οποία υποχρεούται να τη διαβιβάσει το ταχύτερο δυνατό στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Κατά το χρόνο μέχρι την άσκηση της προσφυγής αλλά και κατά τη διάρκεια εξέτασης της αναστέλλεται κάθε μέτρο απομάκρυνσης μέχρι την ημερομηνία έκδοσης της απόφασης του υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

Επί της προσφυγής ο Υπουργός αποφαίνεται εντός προθεσμίας ενενήντα (90) ημερών από την ημερομηνία ασκήσεως της, ύστερα από γνώμη εξαμελούς επιτροπής που αποτελείται από:

- Το Νομικό Σύμβουλο του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης (ως Πρόεδρο)
- Ένα υπάλληλο του Διπλωματικού Κλάδου του Υπουργείου Εξωτερικών

- Έναν νομικό Σύμβουλο του Υπουργείου Εξωτερικών
- Έναν ανώτερο αξιωματικό της Ελληνικής Αστυνομίας
- Έναν εκπρόσωπο του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών
- Έναν εκπρόσωπο του Συμβουλίου της Νομικής Υπηρεσίας της Ύπατης Αρμοστείας για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα

Σε περίπτωση ισοψηφίας υπερισχύει η ψήφος του προέδρου.

Η Επιτροπή καλεί τον προσφεύγοντα, ο οποίος ενημερώνεται έγκαιρα για τον τόπο και την ημερομηνία εξέτασης της προσφυγής του, καθώς και για το δικαίωμα του να παραστεί αυτοπροσώπως ή μετά του συνηγόρου του ενώπιον της, για να εκθέσει προφορικά με τη βοήθεια του κατάλληλου διερμηνέα, τα επιχειρήματα του και να δώσει διευκρινίσεις ή να υποβάλλει τυχόν συμπληρωματικά στοιχεία. Στη συνέχεια η Επιτροπή συντάσσει ένα υπηρεσιακό σημείωμα προς τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, ο οποίος εγκρίνει ή απορρίπτει την αίτηση ασύλου.

Η απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης επί της προσφυγής επιδίδεται στον ενδιαφερόμενο. Σε περίπτωση απόρριψης της προσφυγής, στο διατακτικό αυτής αναφέρονται και η υποχρέωση του αιτούντα σε ότι αφορά τη διαμονή του στην Ελληνική επικράτεια ή την αναχώρηση του από τη χώρα εντός ορισμένης προθεσμίας ή τη δυνατότητα παραμονής του κατ' εφαρμογή των διατάξεων για την παροχή προσωρινής παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους και τελεί υπό ανθρωπιστικό καθεστώς.

Αλλοδαπός, του οποίου έχει απορριφθεί οριστικά η αίτηση για αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας, πλην όμως του έχει εγκριθεί για ανθρωπιστικούς ιδίως λόγους η προσωρινή παραμονή στη χώρα (από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης), εφοδιάζεται (ο ίδιος και τα μέλη της οικογένειάς του) από την κατά τόπο αρμόδια αστυνομική αρχή, ατελώς, με ειδικό δελτίο

παραμονής, για ανθρωπιστικούς λόγους ετήσιας διάρκειας, το οποίο όμως σε καμία περίπτωση, δεν ενέχει θέση άδειας παραμονής και ο κάτοχός του δεν αποκτά κανένα επιπλέον δικαίωμα.

Ουσιαστικά δηλαδή διατηρεί τη «ροζ κάρτα» και τα προνόμια αυτής που αναφέρθηκαν.

Για την έγκριση παραμονής λαμβάνονται υπόψη, κυρίως, η αντικειμενική αδυναμία απομάκρυνσης, ή επιστροφής του αλλοδαπού στη χώρα καταγωγής, ή συνήθους διαμονής του, για λόγους ανωτέρας βίας (π.χ. σοβαροί λόγοι υγείας, διεθνής αποκλεισμός της χώρας του, εμφύλιες συρράξεις, συνοδευόμενες από μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων) ή η εφαρμογή στο πρόσωπό του της ρήτρας μη επαναπροώθησης.

Αίτηση για ισόχρονη παράταση της ισχύος της ανωτέρω άδειας υποβάλλεται στην αρμόδια αστυνομική αρχή του τόπου κατοικίας του αλλοδαπού δεκαπέντε μέρες πριν την εκπνοή της προθεσμίας, και έπ' αυτής αποφαίνεται ο Γενικός Γραμματέας του Υπ. Δημόσιας Τάξης.

Σε περίπτωση λήξης της ισχύος της άδειας, χωρίς εμπρόθεσμη υποβολή αίτησης ανανέωσης, ο κάτοχος του δελτίου οφείλει να αναχωρήσει χωρίς άλλη ειδοποίηση.

Σε όσους τελικά αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα χορηγείται η «Λευκή Κάρτα» που πιστοποιεί την αναγνώρισή του με την ιδιότητα αυτή και εξασφαλίζει στους κατόχους όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των Ελλήνων πολιτών, εκτός από τα πολιτικά δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Αυτά μπορούν να ασκήσουν μόνο μετά την πολιτογράφησή τους εφόσον έχουν κάνει αίτηση για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας και έχουν εξασφαλίσει δεκαετή συνολική διαμονή στην Ελλάδα.

Αν κατ' εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης του Δουβλίνου 1990, υπεύθυνο προς εξέταση αιτήσεως ασύλου αλλοδαπού είναι άλλο κράτος μέλος της Ε.Ε., η Διεύθυνση Κρατικής Ασφαλείας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης μεριμνά για τον εφοδιασμό του με το ταξιδιωτικό έγγραφο.

Όλες οι αποφάσεις που λαμβάνονται στα πλαίσια της διαδικασίας εξέτασης αιτήματος ασύλου κοινοποιούνται στον αντιπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στη χώρα μας.

5.1.3. Ταχύρρυθμη διαδικασία εξέτασης αιτήσεως (άρθρ. 4 Π.Δ. 61/99)

Με την ταχύρρυθμη διαδικασία εξετάζεται η αίτηση ασύλου, που υποβάλλεται από αλλοδαπό κατά την άφιξη του σε σημείο εισόδου λιμένος ή αερολιμένος, καθώς και όταν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του ψηφίσματος της 30/11/1.12.1992 των Υπουργών Μετανάστευσης των κρατών μελών της Ε.Ε. σχετικά με τις έννοιες των «προδήλως αβάσιμων αιτήσεων ασύλου» και της «ασφαλούς τρίτης χώρας». Για τα θέματα που αφορούν τον τρόπο εξέτασης του αιτούντος και την υποβολή των αιτήσεων και δικαιολογητικών εφαρμόζεται η διαδικασία που περιγράφηκε ήδη σύμφωνα με το άρθρ. 2 του Π.Δ. 61/99.

Επί της αιτήσεως ασύλου σε αυτή την περίπτωση αποφαίνεται ύστερα από πρόταση της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφαλείας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, ο Προϊστάμενος του Κλάδου Αστυνομίας Ασφαλείας και Τάξης του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Εάν ο Προϊστάμενος του Κλάδου Αστυνομίας Ασφαλείας και Τάξης κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι νόμιμες προϋποθέσεις υπαγωγής της εξεταζόμενης αίτησης στην ταχύρρυθμη διαδικασία, παραπέμπεται η αίτηση με

απόφαση του στην Υπηρεσία που υπέβαλλε την πρόταση προκειμένου να εξεταστεί με την κανονική διαδικασία.

Σε περίπτωση που η αίτηση απορριφθεί, ο αιτών δικαιούται να προσφύγει ενώπιον του Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, εντός ανατρεπτικής προθεσμίας (10) ημερών από την ημερομηνία επίδοσης σε αυτόν της απόφασης. Επί της προσφυγής αποφαίνεται ο Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης εντός προθεσμίας (30) ημερών από την άσκηση της, ύστερα από γνώμη της Επιτροπής εξέτασης των προσφυγών που περιγράφηκε παραπάνω.

Σε περίπτωση που ο αιτών άσυλο βρίσκεται σε ζώνη διερχομένων λιμένος ή αερολιμένος, οι προθεσμίες που αναφέρονται στις προηγούμενες παραγράφους μειώνονται κατά το ήμισυ. Στην περίπτωση αυτή εφόσον ο αλλοδαπός εξακολουθεί να βρίσκεται στη ζώνη διερχομένων λιμένος ή αερολιμένος, επιτρέπεται η άνευ διαβατηριακών και λοιπών διατυπώσεων είσοδος του στο ελληνικό έδαφος για όσο διάστημα διαρκεί η εξέταση της αίτησης ασύλου ύστερα από απόφαση του Διευθυντή της Διεύθυνσης Κρατικής Ασφάλειας του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης.

5.2. Προβλήματα κατά την εφαρμογή του Π.Δ. 61/99

Οι συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο περιλαμβάνουν μια σειρά μέτρων που αφορούν στη μεταχείριση κατά την άφιξη τους μεμονωμένα ή κατά ομάδες και τη διαβίωση τους στα κέντρα κράτησης που λειτουργούν στους μεθοριακούς σταθμούς της Ελλάδας, τη δυνατότητα υποβολής αιτήματος ασύλου, την πρόσβαση σε νομική βοήθεια, το καθορισμό έγκαιρα της ταχείας ή κανονικής διαδικασίας εξέτασης του αιτήματος, την ελευθερία κυκλοφορίας, την τήρηση των χρονικών ορίων που τίθεται από τη νομοθεσία ως προς τη λήψη απόφασης, και στο χρονικό

διάστημα από την υποβολή της αίτησης μέχρι τη λήψη οριστικής απόφασης μέριμνα για ζητήματα όπως η στέγαση και η εξασφάλιση των αναγκαίων μέσων διαβίωσης, η πρόσβαση στην εκπαίδευση, η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και η απασχόληση[168].

Παρά το γεγονός ότι το προεδρικό διάταγμα αποτελεί ένα πρόσφατο και ολοκληρωμένο νομοθετικό κείμενο, εναρμονισμένο σε τυπικό και θεσμικό επίπεδο με τις κατευθυντήριες γραμμές που έχουν δοθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η πρακτική του εφαρμογή παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα που υπονομεύουν ουσιαστικά την ύπαρξη του. Αυτό σημαίνει ότι στο βαθμό που το νομοθετικό πλαίσιο δεν έχει ενισχυθεί και εφοδιαστεί με τις απαραίτητες πηγές και πόρους, δεν έχει προβλεφθεί μέριμνα για την υποστήριξη του με τις απαραίτητες υλικές υποδομές και δεν έχει πλαισιωθεί με το κατάλληλα εκπαιδευμένο έμψυχο προσωπικό, κρίνεται ανεπαρκές καθώς αντιμετωπίζει το ζήτημα αποσπασματικά και θεωρητικά και όχι βάσει μακροπρόθεσμου σχεδιασμού και αρχών[169]. Έτσι,

1. Παρά τις συνεχείς διακηρύξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελληνικής κυβέρνησης για δίκαιες και αποτελεσματικές διαδικασίες ασύλου, η πραγματικότητα όπως προκύπτει από τις ακολουθούμενες διαδικαστικές πρακτικές, τα διοικητικά και οργανωτικά προβλήματα που επισημαίνονται, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η Ελλάδα απέχει σημαντικά από την εφαρμογή «δίκαιων και αποτελεσματικών διαδικασιών» καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα. Τα προσκόμματα στο δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου, η έκδοση αναιτιολόγητων αποφάσεων, η ελλιπής ενημέρωση και η ανυπαρξία ενημερωτικών φυλλαδίων, η ελλιπής εκπαίδευση του προσωπικού που εξετάζει τα

[168] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 186

[169] Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 108

αιτήματα ασύλου, αποτελούν διοικητικές αγκυλώσεις και δυσλειτουργίες, οι οποίες εμποδίζουν και ορισμένες φορές ακυρώνουν το δικαίωμα ενός αλλοδαπού που αναζητά διεθνή προστασία να υποβάλλει αίτηση ασύλου. Παρομοίως, οι συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα απέχουν σημαντικά από τα διεθνή πρότυπα που τίθενται από τις συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, τις οποίες έχει κυρώσει η χώρα μας.

2. Η παραβίαση των χρονικών ορίων στη διαδικασία εξέτασης του αιτήματος ασύλου, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού που εξετάζει τα αιτήματα ασύλου σε πρώτο βαθμό και είναι υπεύθυνο για την έναρξη της σχετικής διαδικασίας, η έλλειψη διερμηνέων και νομικής συνδρομής, η κατάχρηση εξουσίας από τα αστυνομικά όργανα, η ανεπάρκεια και οι άθλιες συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών στα κρατητήρια ενόψει της απέλασης τους ή των κέντρων υποδοχής αιτούντων άσυλο είναι από τα βασικότερα προβλήματα παράβασης της νομιμότητας που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες άσυλο με την είσοδο τους στην ελληνική επικράτεια, ορισμένα από τα οποία έχουν οδηγήσει σε καταδικαστικές αποφάσεις της χώρας μας από το Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Συχνά κατά τη διαδικασία εξέτασης ασύλου προκύπτουν προβλήματα που συνδέονται είτε με την τήρηση της διοικητικής διαδικασίας και των επί μέρους ρυθμίσεων και προβλέψεων είτε ακόμα σοβαρότερα με την τήρηση της νομιμότητας. Μη κυβερνητικές οργανώσεις (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Διεθνής Αμνηστία, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Δίκτυο Προσφύγων και Μεταναστών κ.α.) αλλά και επίσημοι κρατικοί φορείς (Συνήγορος του Πολίτη, Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) έχουν επισημάνει μια σειρά

προβλημάτων, τα οποία αποτελούν το βασικό αντικείμενο αυτής της εργασίας, η διεξοδική παρουσίαση των οποίων επιχειρείται στη συνέχεια.

5.2.1. Δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου

5.2.1.1. Προσκόμματα κατά την υποβολή αίτησης ασύλου

Στο άρθρ. 1 παρ. 1 του Π..Δ. 61/99 ορίζεται ότι «αλλοδαπός ο οποίος δηλώνει προφορικώς ή εγγράφως ενώπιον οποιασδήποτε ελληνικής αρχής στα σημεία εισόδου στην Ελληνική Επικράτεια ή εντός αυτής, ότι ζητεί άσυλο στη χώρα μας ή με οποιοδήποτε τρόπο ζητεί να μην απελαθεί σε κάποια χώρα εκ φόβου δίωξης λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων, θεωρείται αιτών άσυλο σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης 1951 και μέχρι την οριστική κρίση του αιτήματος του δεν επιτρέπεται η καθ' οιονδήποτε τρόπο απομάκρυνση του από τη χώρα».

Με βάση το παραπάνω άρθρο ορίζεται αφενός το δικαίωμα πρόσβασης του αλλοδαπού στη διαδικασία χορήγησης αιτήσεως ασύλου υποβάλλοντας εκτός από εγγράφως κι προφορικώς το αίτημα ασύλου του και αφετέρου επισημαίνεται η απαγόρευση απομάκρυνσης του από τη χώρα πριν την οριστική κρίση του αιτήματος του.

Εν πρώτοις, το δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία αιτήσεως ασύλου είναι βασική προϋπόθεση προκειμένου να διαπιστωθεί εάν ένας αιτών άσυλο εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις έχει διαπιστωθεί ότι το δικαίωμα αυτό δεν παρέχεται σε αλλοδαπούς που επιθυμούν να υποβάλλουν αίτηση ασύλου καθώς είτε δεν ενημερώνονται επαρκώς

για το δικαίωμα τους αυτό, είτε προβάλλονται διάφορα προσκόμματα από τις αρμόδιες υπηρεσίες κατά παράβαση των διατάξεων της Σύμβασης της Γενεύης και του άρθρο 1, παρ. 1 του Π.Δ. 61/99.

Ο τρόπος με τον οποίο η ελληνική Πολιτεία προσπαθεί να αντιμετωπίσει το ζήτημα της λαθρομετανάστευσης και η εφαρμοζόμενη πολιτική ασύλου που ακολουθεί, συχνά καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή έως αδύνατη την πρόσβαση των αιτούντων άσυλο στη σχετική διαδικασία, οι οποίοι έχοντας βάσιμο φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους, πληρούν τις προϋποθέσεις της Σύμβασης της Γενεύης για την αναγνώριση τους ως πρόσφυγες και ζητούν την προστασία τους από την Ελλάδα[170].

Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από στοιχεία αναφορών που έχουν υποβληθεί στο Συνήγορο του Πολίτη[171], από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που ασχολούνται με το προσφυγικό ζήτημα, αστυνομικές αρχές της νήσου Κω αρνήθηκαν να παραλάβουν αιτήματα ασύλου από 60 Αφγανούς καταγωγής Χαζάρα. Αντιθέτως, μετά τη σύλληψη τους ως παράνομα εισερχόμενοι στην Κώ, αφέθηκαν ελεύθεροι με αποφάσεις απέλασης που τους έθεταν προθεσμία 15 ημερών για να αναχωρήσουν από τη χώρα. Παρά τις προσπάθειες τους να υποβάλλουν αιτήματα ασύλου στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αυτό δεν κατέστη δυνατό και με τη βοήθεια του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες επιδόθηκαν τα αιτήματα τους με δικαστικό επιμελητή. Το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αμφισβήτησε τη νομιμότητα υποβολής των αιτημάτων ασύλου με δικαστικό επιμελητή επικαλούμενο διάταξη του Π.Δ. 61/99 (άρθρ 1 παρ. 3) σύμφωνα με το οποίο το αίτημα υποβάλλεται αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση διαπιστώνεται συστηματική παραβίαση της νομιμότητας δεδομένου ότι οι ελληνικές αστυνομικές Αρχές τόσο στην Κω όσο και

[170] Συνήγορος του Πολίτη, Ετήσια Έκθεση 1999, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 2000, σελ 79

στο Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αρνήθηκαν την πρόσβαση αλλοδαπού στη διαδικασία ασύλου, άρνηση που παραβιάζει πρωτίστως τη Σύμβαση της Γενεύης του 1951 για τα πρόσωπα που επιθυμούν να τύχουν διεθνούς προστασίας αλλά και το άρθρ. 1 του Π.Δ. 61/99. Περαιτέρω, διαπιστώνεται η προβολή προσκομμάτων για τη μη αποδοχή των αιτημάτων (αμφισβήτηση της νομιμότητας υποβολής των αιτημάτων με δικαστικό επιμελητή) χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι η αυτοπρόσωπη προσπάθεια υποβολής του αιτήματος δεν κατέστη δυνατή με ευθύνη των αστυνομικών αρχών και επομένως η επίδοση των αιτημάτων με δικαστικό επιμελητή ήταν ο μόνος δυνατός τρόπος υποβολής του αιτήματος ασύλου (Συνήγορος του Πολίτη, πόρισμα αρ. πρωτ. 14216)[172]. Το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, στην ετήσια έκθεση της για το έτος 2001, διαπιστώνει ότι η επίδοση αιτήματος ασύλου με δικαστικό επιμελητή, μια ιδιαίτερη δαπανηρή επιλογή, συχνά είναι ο μόνος δυνατός τρόπος προκειμένου να υποβάλλουν οι αιτούντες άσυλο, με τη βοήθεια Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, το αίτημα ασύλου τους προς τις ελληνικές αρχές[173].

Σε άλλη αναφορά που χειρίστηκε ο Συνήγορος του Πολίτη (αρ. πρωτ. 12280/2001) ανέκυψε ως πρόβλημα η έλλειψη ενημέρωσης των αλλοδαπών αιτούντων άσυλο ως προς το δικαίωμα τους να υποβάλλουν αίτηση ασύλου αλλά και η παραβίαση του άρθρου 1 παρ. 1 του Π.Δ. 61/99 που αναγνωρίζει το δικαίωμα στον αιτούντα άσυλο να υποβάλλει προφορικά το αίτημα του για παροχή ασύλου επικαλούμενος φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής του. Συγκεκριμένα, κατά τη διερεύνηση της αναφοράς διαπιστώθηκε ότι δύο αλλοδαποί Ιρακινής καταγωγής που κρατούνταν από τις αστυνομικές αρχές της νήσου Κω, δεν είχαν ενημερωθεί για το

---

[171] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr
[172] ό.π.
[173] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ. 13

δικαίωμα τους να υποβάλλουν αίτηση ασύλου παρά το γεγονός ότι διεκδικούσαν επίμονα την αναγνώριση τους ως πρόσφυγες παρακαλώντας τους συνεργάτες του Συνηγόρου του Πολίτη να παρέμβουν έτσι να μην απελαθούν στο Ιράκ όπου κινδύνευε, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς τους, η ζωή τους. Ωστόσο σύμφωνα με το σχετικό έγγραφο του Συνηγόρου του Πολίτη, παρά το γεγονός ότι οι δύο Ιρακινοί δήλωναν επανειλημμένα την ανάγκη προστασία τους, δεν είχε καταγραφεί μέχρι εκείνη τη στιγμή κανένα αίτημα ασύλου[174].

5.2.1.2. Άτυπες επαναπροωθήσεις

Οι πρόσφυγες πολύ περισσότερο από άλλα άτομα δικαιούνται διεθνούς προστασίας ακριβώς για το λόγο ότι απειλούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα τους. Συχνά η τεκμηρίωση της προσφυγικής τους ιδιότητας στηρίζεται στην παραβίαση των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων στη χώρα καταγωγής τους και η παραβίαση αυτή είναι που τους καθιστά πρόσφυγες. Για το λόγο αυτό η αρχή της μη-επαναπροώθησης αποτελεί την πιο σημαντική προστασία απέναντι στους πρόσφυγες ή αιτούντες άσυλο καθώς με την τρόπο αυτό αποφεύγεται η απέλαση τους και η επιστροφή τους σε χώρες όπου η ζωή ή η ελευθερία τους απειλείται λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, της συμμετοχής τους σε κοινωνική ομάδα ή λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων και κινδυνεύουν να υποστούν βασανιστήρια. Η αρχή της μη-επαναπροώθησης διασφαλίζεται τόσο στη Σύμβαση της Γενεύης (άρθρο 33) αλλά και στο άρθρο 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ του 1984 κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης (η Σύμβαση του 1984 έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το ν. 1782/88) στο άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου

---

[174] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 2462/97) και στο άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (κυρώθηκε από την Ελλάδα με το ν. 53/1974 και ν.2400/96)[175]. Τη δέσμευση για το χειρισμό των ζητημάτων ασύλου με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα διακήρυξαν και οι αρχηγοί των κρατών μελών της Ε.Ε. κατά τη διάσκεψη του Τάμπερε, οι οποίοι δεσμεύτηκαν ότι «θα εργαστούν προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός κοινού ευρωπαϊκού συστήματος ασύλου, βασισμένου στην πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή της Σύμβασης του 1951, διασφαλίζοντας ότι κανείς δεν θα «αποστέλλεται στη δίωξη» καθώς επίσης και την πλήρη δέσμευση στις υποχρεώσεις που απορρέουν από τα κείμενα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»[176].

Παρά το γεγονός ωστόσο ότι μία από τις βασικές αρχές του προσφυγικού δικαίου είναι το άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης που απαγορεύει την επαναπροώθηση αλλοδαπών σε εδάφη ή χώρες που διατρέχουν βάσιμο και δικαιολογημένο φόβο δίωξης, υπάρχει πλήθος καταγγελιών που αναφέρονται σε συνοπτικές απελάσεις και επαναπροωθήσεις αλλοδαπών και μάλιστα σε χώρες όπου είναι αποδεκτό ότι γίνονται ευρέως παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή η πολιτική κατάσταση είναι τέτοια που δικαιολογεί το φόβο δίωξης που επικαλούνται οι αλλοδαποί. Συγκεκριμένα, ο εκπρόσωπος της Ύπατης Αρμοστείας στην Ελλάδα το 1998 κατήγγειλε το γεγονός ότι αιτούντες άσυλο που επιθυμούσαν να υποβάλλουν αίτηση ασύλου, απελάθηκαν από τις ελληνικές αρχές χωρίς να εξεταστεί το αίτημα

---

[175] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 27

[176] Tampere European Concil "Towards a Union of Freedom, Security and Justice: The Tampere Milestones", Presidency Conclusions, *Tampere European Concil*, 15/16.10.1999, παρ. 4, στο UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 183

τους[177]. Αντίστοιχη καταγγελία έγινε και από τη Διεθνής Αμνηστία το 1998, όπου κατηγόρησε το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης ότι απέλασε έξι Ιρακινούς Κούρδους στην Τουρκία με άτυπες διαδικασίες[178]

Αναφορές για άτυπες και συνοπτικές απελάσεις διατύπωσε το γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ στην έκθεση της για την Ελλάδα για το έτος 2001 αλλά και κατά τα παλαιότερα έτη, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες που αιτούντες άσυλο προσπάθησαν να εισέλθουν παράνομα στη χώρα δια της θαλάσσης κατά ομάδες με άλλους οικονομικούς μετανάστες. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι από τους 220.000 παράνομα εισερχόμενους αλλοδαπούς που συνελήφθηκαν το 2001, ένας πολύ μικρός αριθμός αλλοδαπών υπέβαλλε αίτηση ασύλου (5.103 χιλ), δημιουργεί υπόνοιες, ως προς την εφαρμοζόμενη πρακτική των λιμενικών και αστυνομικών αρχών σε σχέση με τους συλληφθέντες. Σε αυτές τις περιπτώσεις, ιδιαίτερα όταν η προσπάθεια εισόδου στη χώρα γίνεται από την Τουρκία, η Ύπατη Αρμοστεία εκφράζει την ανησυχία της σχετικά με την προσβασιμότητα των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου μετά την εφαρμογή του πρωτοκόλλου επανεισδοχής μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Το γεγονός ότι σύμφωνα με την ίδια έκθεση, το 94% των αιτούντων άσυλο που υπέβαλλε αίτηση το 2001 εισήλθε στη χώρα παράνομα, μεγάλο μέρος εκ των οποίων εισήλθαν μέσω Τουρκίας, το καθιστά ιδιαίτερα επικίνδυνο λαμβάνοντας υπόψη επιπρόσθετα ότι στο σχετικό πρωτόκολλο δεν γίνεται καμία αναφορά στη Σύμβαση της Γενεύης. Έτσι αναφέρεται ότι τον Ιούλιο του 2001 μια πολυάριθμη ομάδα Αφρικανών συνελήφθη στην Κωνσταντινούπολη και

[177] Reidmatten de J., Ελευθεροτυπία, 16 Ιουλίου, σελ 22-23, 1988 στο Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 112

[178] Ελευθεροτυπία, Ειδικά Θέματα: Πρόσφυγες και Μετανάστες, 16 Ιουλίου, σελ. 22-23, 1988 στο Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 112

μεταφέρθηκε στα σύνορα της Ελλάδας στον Έβρο. Παρά το γεγονός ότι ανάμεσα τους συγκαταλέγονταν άτομα που έχριζαν διεθνούς προστασίας, απελάθηκαν με συνοπτικές διαδικασίες στην Τουρκία, χωρίς να τους δοθεί το δικαίωμα να υποβάλλουν αίτηση ασύλου, ενώ η Τουρκία τους απέλασε με τη σειρά της στην Ελλάδα κλπ.[179]

Αντίστοιχου περιεχομένου αναφορά χειρίστηκε, η Ανεξάρτητη Αρχή, Συνήγορος του Πολίτη (πόρισμα 12703/2000). Πρόκειται για την περίπτωση αλλοδαπού Ιρακινής καταγωγής, ο οποίος κατά τη διάρκεια της κράτησης του ενόψει δικαστικής απέλασης και ενώ εκκρεμούσε το αίτημα ασύλου του επαναπροωθήθηκε άτυπα στην Τουρκία. Με την πρακτική αυτή ωστόσο παραβιάστηκε το δικαίωμα του για δίκαιη και αποτελεσματική πρόσβαση στη διαδικασία εξέτασης της αίτησης ασύλου του κατά παράβαση των διατάξεων του Π.Δ.. 61/99, ενώ με την επαναπροώθηση του παραβιάστηκε τόσο το άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης, όσο και των διεθνών κειμένων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Συγκεκριμένα, ο παραπάνω αλλοδαπός συνελήφθη και παραπέμφθηκε στο δικαστήριο με το αιτιολογικό ότι εισήλθε παράνομα στη χώρα μας, το οποίο εξέδωσε απόφαση απέλασης. Ωστόσο κατά τη διάρκεια της κράτησης του υπέβαλλε αίτηση ασύλου. Οι αστυνομικές αρχές πριν ολοκληρωθεί η διαδικασία ασύλου και πριν ληφθεί απόφαση επί του αιτήματος του, τον απέλασαν άτυπα στην Τουρκία. Ο πολίτης επανεισήλθε στην Ελλάδα και ζήτησε να συνεχιστεί η διαδικασία εξέτασης του αιτήματος ασύλου που είχε διακοπεί. Μετά από άρνηση των αστυνομικών αρχών να ικανοποιήσουν το αίτημα του υπέβαλλε αναφορά, μέσω του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, στο Συνήγορο του Πολίτη. Κατά την εξέταση της συγκεκριμένης

---

[179] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ 10

υπόθεσης, ο Συνήγορος του Πολίτη υποστήριξε ότι το γεγονός ότι εκκρεμούσε δικαστική απόφαση για την απέλαση του συγκεκριμένου αλλοδαπού, δεν αναιρεί το δικαίωμα του να υποβάλλει αίτηση ασύλου τόσο σύμφωνα με τη διεθνή όσο και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και ζήτησε τη συνέχιση της διαδικασίας εξέτασης του αιτήματος ασύλου του[180].

Ανάλογη περίπτωση (υπόθεση 7727/99) είναι και αυτή που αφορούσε πολίτη της Σρι Λάνκα, του οποίου το αίτημα απορρίφθηκε και ενώ εκκρεμούσε αίτηση του για την κατ' εξαίρεση επανεξέταση του αιτήματος ασύλου του σύμφωνα με το άρθρο 5 του π.δ. 61/99, επιχειρήθηκε η βίαιη αποβολή του από τη χώρα κατά παράβαση του άρθρο 1 του π.δ. 61/99 αλλά και της αρ. 4803/13/7^{α}/1992 απόφασης των Υπουργών Εξωτερικών, Δικαιοσύνης και Δημόσιας Τάξης που ορίζουν ότι «σε περίπτωση αίτησης επανεξέτασης, η διαδικασία εξέτασης του αιτήματος ασύλου θεωρείται εκκρεμής και απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο απομάκρυνση του αλλοδαπού από τη χώρα». Αξίζει να σημειωθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο αλλοδαπός είχε προσκομίσει νέα κρίσιμα αποδεικτικά στοιχεία ενώ μέλη της οικογένειας του είχαν αποκτήσει την προσφυγική ιδιότητα από τις αρχές της Μεγάλης Βρετανίας κάνοντας χρήση των ίδιων αποδεικτικών στοιχείων που διέθετε και ο ίδιος[181].

Σχετικά με το ζήτημα της αναστολής απέλασης αιτούντων άσυλο, ενόψει της τελικής κρίσης επί του αιτήματος ασύλου τους, έχουν ασχοληθεί σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό τα ελληνικά δικαστήρια, συντελώντας στη δημιουργία νομολογίας βάση των διατάξεων της Σύμβασης της Γενεύης και των Συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφορικά με το ζήτημα της μη επαναπροώθησης αιτούντα άσυλο ενόσω εκκρεμεί η σχετική διαδικασία εξέτασης του αιτήματος του (διοικητική

[180] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000*, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Ο Συνήγορος του Πολίτη, Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ 259

ή και δικαστική). Με τις αποφάσεις αυτές, η ελληνική δικαιοσύνη έχει προκαλέσει την αναίρεση αποφάσεων της ελληνικής διοίκησης που διέταζαν την απέλαση αλλοδαπών πριν την ολοκλήρωση της διαδικασίας εξέτασης του αιτήματος ασύλου τους.

Έτσι σύμφωνα με την υπ'αριθμ. 517/2000 απόφαση της Επιτροπής Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας, διατάχθηκε η αποχή της Διοίκησης από οποιαδήποτε ενέργεια απέλασης και επαναπροώθησης αλλοδαπού, πολίτη Τουρκίας, μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης επί της προσφυγής του προς το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά της απορριπτικής απόφασης του Υπουργού Δημόσιας Τάξης επί αιτήσεως ασύλου που είχε υποβάλλει. Συγκεκριμένα, ο αιτών εισήλθε λαθραία στην Ελλάδα, χωρίς να έχει στην κατοχή του τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα και υπέβαλλε αίτηση ασύλου υποστηρίζοντας ότι ως μέλος του «Απελευθερωτικού Κόμματος του Κουρδιστάν (P.R.K.) και λόγω της δράσης του στη διανομή προπαγανδιστικού υλικού σε περιοχές της Τουρκίας εγκατέλειψε την Τουρκία επειδή είχε πληροφορίες ότι η παράνομη δράση και η πραγματική του ταυτότητα είχαν γίνει γνωστές στις τουρκικές αρχές και υπήρχε σοβαρός κίνδυνος σύλληψης του. Παρά το γεγονός ότι η Επιτροπή του άρθρ. 3 παρ. 5 του Π.Δ. 61/99 γνωμοδότησε ομόφωνα για την ικανοποίηση του αιτήματος του, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης απέρριψε το αίτημα του και έθεσε προθεσμία τριών μηνών προκειμένου να αναχωρήσει από την Ελλάδα. Ο παραπάνω αλλοδαπός προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας προσβάλλοντας την απορριπτική απόφαση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης, η οποία συνιστά διοικητική πράξη που προσβάλλεται στα Δικαστήρια και παράλληλα ζήτησε τη δικαστική προστασία έτσι ώστε να αποφευχθεί στο μεταξύ η επαναπροώθηση του στην Τουρκία αναφέροντας το φόβο δίωξης του λόγω της πολιτικής του δράση εκεί.

---

[181] ό.π. 292

Η Επιτροπή Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας έκρινε ότι «η απομάκρυνση του και η επαναπροώθηση του στην Τουρκία θα του προκαλέσει βλάβη δυσχερώς επανορθώσιμη...συνιστάμενη στην έκθεση του σε κίνδυνο της ελευθερίας και της ασφάλειας του...». Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρ. 2 παρ. 7 του Π.Δ. 61/99 το Δικαστήριο έκρινε ότι η Διοίκηση δεν θα πρέπει να αφαιρέσει από τον πολίτη το «δελτίο αιτήσαντος άσυλο αλλοδαπού» και εάν το έχει πράξει, θα πρέπει να το επιστρέψει έτσι ώστε να αποκατασταθεί πλήρως η πραγματική κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν την απόρριψη του αιτήματος του από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης[182].

Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε η Επιτροπή Αναστολών του Συμβουλίου της Επικρατείας με την υπ'αριθμ. 31/2000 απόφαση της επί αιτήσεως Ιρακινού πολίτη κουρδικής καταγωγής κάνοντας επιπρόσθετα λόγο για την προστασία των κοινωνικών του δικαιωμάτων υποστηρίζοντας ότι η αφαίρεση του «δελτίου αιτήσαντος άσυλο» του στερεί το δικαίωμα πρόσβασης στην εργασία (π.δ. 189/98, άρθρ. 4, παρ 1), την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (π.δ. 266/99 άρθρ. 15, παρ. 2) αλλά και το δικαίωμα πρόσβασης στη βασική εκπαίδευση των παιδιών του (π.δ. 61/99, άρθρ. 2 παρ. 13), παρά το γεγονός ότι δεν έχει αλλάξει επί της ουσίας το καθεστώς παραμονής του στην Ελλάδα, αφού ήταν ακόμα «αιτών άσυλο» μέχρι την τελική κρίση της αιτήσεως του από το Συμβούλιο της Επικρατείας[183].

5.2.1.3. Αναιτιολόγητες αποφάσεις

Επιπλέον, η επί της ουσίας εξέταση των ισχυρισμών των αιτούντων ασύλου αποτελεί αυτονόητη και ουσιαστική προϋπόθεση προκειμένου να διαπιστωθεί εάν

[182] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000*, «Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων: Απέλαση- Αρχή της μη επαναπροώθησης», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001. σελ 63-65

ένας αιτών άσυλο εμπίπτει στις προστατευτικές διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης. Η απόρριψη ωστόσο των αιτημάτων ασύλου τόσο σε πρώτο βαθμό όσο και σε δεύτερο βαθμό από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης χωρίς ουσιαστική αιτιολογία, δημιουργεί αμφιβολίες για την ουσιαστική εξέταση τους. Ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα, επίσης, που συνδέεται με την διασφάλιση των εγγυήσεων που προβλέπονται από το Π.Δ. 61.99 είναι η πλημμελής κοινοποίηση στους ενδιαφερόμενους αιτούντες άσυλο των διοικητικών αποφάσεων που τους αφορούν. Οι παραλείψεις αυτές είναι σημαντικές καθώς με τον τρόπο αυτό παρεμποδίζεται το δικαίωμα των αλλοδαπών για δικαστική προστασία σε περίπτωση αρνητικών αποφάσεων[184] και συνακόλουθα η απρόσκοπτη πρόσβαση τους στην προβλεπόμενη διαδικασία υπονομεύοντας με αυτό τον τρόπο την εξασφάλιση της «δίκαιης και αποτελεσματικής» εξέτασης των αιτημάτων των αιτούντων άσυλο που υποστηρίζουν ότι χρήζουν διεθνούς προστασίας.

Το 2001 μόλις 7 αιτούντες άσυλο αναγνωρίστηκαν ως πρόσφυγες κατά τον πρώτο βαθμό εξέτασης του αιτήματος ασύλου τους, γεγονός που συνδέεται με την ελλιπή εκπαίδευση του αστυνομικού προσωπικού που εξετάζει τα αιτήματα ασύλου σε πρώτο βαθμό και οδηγεί σε υπέρμετρες καθυστερήσεις κατά παράβαση των προθεσμιών που τίθενται από το Π.Δ. 61/99, ενώ παρατείνει το χρονικό διάστημα ανασφάλειας των ίδιων των αιτούντων άσυλο σχετικά με το αποτέλεσμα της αίτησης τους. Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες έχει επισημάνει το ζήτημα

---

[183] ό.π. σελ 33-43

[184] Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 3

αυτό ως σημαντικό πρόβλημα που στερεί, ουσιαστικά, εν τη γενέσει, το δικαίωμα πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου[185].

Προβλήματα ωστόσο υπάρχουν και κατά το δεύτερο στάδιο εξέτασης των αιτημάτων ασύλου. Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με το άρθρ. 3 παρ. 5 του Π.Δ. 61/99 η ενδικοφανής προσφυγή κατά απορριπτικής απόφασης εξετάζεται εντός προθεσμίας 90 ημερών από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης, ο οποίος λαμβάνει υπόψη του υπηρεσιακό σημείωμα που έχει συνταχθεί από 6μελή γνωμοδοτική επιτροπή. Η επιτροπή που αποτελείται, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, από εκπροσώπους κυβερνητικών και μη κυβερνητικών οργανισμών είναι αυτή η οποία εξετάζει κατ' ουσία την αίτηση ασύλου. Το γεγονός ότι η θετική άποψη της Γνωμοδοτικής Επιτροπής δεν λαμβάνεται υπόψη σε ορισμένες περιπτώσεις από τον Υπουργό Δημόσιας Τάξης ο οποίος απορρίπτει, χωρίς επαρκή αιτιολογία, περιπτώσεις αιτούντων άσυλο, οι οποίοι φέρουν αποδεικτικά αποδεικνύοντας, πέραν πάσης αμφιβολίας, το φόβο δίωξης στη χώρα καταγωγής τους, επιβεβαιώνει τον ισχυρισμό ότι τα αιτήματα ασύλου απορρίπτονται χωρίς να έχει προηγηθεί η ουσιαστική εξέταση τους και ότι το κριτήριο που ακολουθείται κατά την εξέταση τους είναι αυτό της μηδενικής αναγνώρισης. Μετά μάλιστα την 11η Σεπτεμβρίου 2001, η πρακτική που ακολουθείται ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης είτε να απορρίπτει τις γνωμοδοτήσεις της Δευτεροβάθμιας Επιτροπής, είτε να χορηγεί ανθρωπιστικό καθεστώς[186].

Έτσι για παράδειγμα όπως επισημαίνει η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην ετήσια έκθεση της για το 2001, παρά το γεγονός ότι η Δευτεροβάθμια Επιτροπή είχε γνωμοδοτήσει θετικά, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης απέρριψε κάποια αιτήματα ασύλου θεωρώντας ότι η λιποταξία δεν αποτελεί επαρκή

[185] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ 12
[186] ό.π. σελ 12

λόγο δίωξης και η επίκληση της ως λόγο δίωξης δεν αποτελεί έρεισμα για την παροχή προστασίας.[187].

Παρά το γεγονός ότι έννοια της δίωξης δεν έχει οριστεί με σαφήνεια στα κείμενα διεθνούς δικαίου, είναι γενικά αποδεκτό ότι αναφέρεται στις συστηματικές και επαναλαμβανόμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή άλλες σοβαρές διακρίσεις οι οποίες δικαιολογούν τη διεθνή προστασία[188].

Ορισμένες φορές προκαλείται σύγχυση για το κατά πόσο υφίσταται δίωξη όταν κάποιος αιτών άσυλο επικαλείται την άρνηση υπηρέτησης υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας με τη μορφή της λιποταξίας ή της ανυποταξίας και ζητεί την παροχή προστασίας. Στην περίπτωση αυτή ωστόσο τονίζεται ότι θα πρέπει να εξεταστούν συμπληρωματικά στοιχεία όπως για παράδειγμα εάν εύλογα κάποιο άτομο αρνείται να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία αφού ως μέλος μιας εθνοτικής ομάδας που βρίσκεται σε εμφύλιο πόλεμο με τις αρχές του κράτους καταγωγής του, υπηρετώντας τη στρατιωτική του θητεία μπορεί να αναγκαστεί να συμμετάσχει σε στρατιωτικές ενέργειες που στρέφονται κατά των ομοεθνών του. Τέτοια παραδείγματα είναι αυτά των Κούρδων του Ιράκ και της Τουρκίας που εύλογα αρνούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία από το φόβο ότι θα κληθούν να πολεμήσουν κατά ομοεθνών τους[189].

Περαιτέρω, κατά την εξέταση των κριτηρίων του άρθρου 1 της Σύμβασης του 1951, οι υπεύθυνοι υποχρεούνται να αξιολογήσουν όλα τα στοιχεία της υπόθεσης προκειμένου να διαμορφώσουν μια πλήρη εικόνα της προσωπικότητας του αιτούντα άσυλο, των προσωπικών του εμπειριών και ταυτόχρονα να αναλύσουν, έχοντας

---

[187] ό.π. σελ 10

[188] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος του Πρόσφυγα*, Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα, Γ έκδοση, παρ. 20, Αθήνα 2000

γνώση των σύγχρονων γεγονότων, όλα τα αντικειμενικά στοιχεία που αφορούν την κατάσταση στη χώρα καταγωγής του αιτούντα άσυλο[190]. Συχνά τα αιτήματα ασύλου απορρίπτονται καθώς ο ενδιαφερόμενος δεν είναι σε θέση να προσκομίσει έγγραφα ταυτότητας ή άλλα αποδεικτικά στοιχεία έτσι ώστε να υποστηρίξει τον ισχυρισμό του για το φόβο δίωξης. Ωστόσο οι τρόποι διαφυγής των αιτούντων άσυλο από τη χώρα τους και οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες διέφυγαν συχνά καθιστούν δύσκολη την προσκόμιση και υποβολή αποδεικτικών στοιχείων που να στηρίζουν τους ισχυρισμούς τους για το φόβο δίωξης. Το γεγονός αυτό καθιστά ιδιαίτερα δύσκολη την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των ισχυρισμών των αιτούντων άσυλο. Στις περιπτώσεις αυτές υποστηρίζεται ότι θα πρέπει να εφαρμόζεται το ευεργέτημα της αμφιβολίας για τις δηλώσεις που ο ενδιαφερόμενος αλλοδαπός δεν μπορεί να αποδείξει[191]. Σημαντικό επίσης ρόλο παίζει στην περίπτωση αυτή η γνώση των αντικειμενικών συνθηκών και καταστάσεων που επικρατούν στην χώρα καταγωγής του αιτούντα άσυλο.

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι σε πλήθος περιπτώσεων αιτούντων άσυλο, το αίτημα τους απορρίπτεται χωρίς να αιτιολογούνται ειδικά και επαρκώς οι λόγοι απόρριψης του αιτήματος τους καθώς ο κύριος γνώμονας κρίσης τους είναι η ελαχιστοποίηση του αριθμού των αναγνωρισμένων προσφύγων. Προς την κατεύθυνση αυτή βοηθάει η ευρέα χρήση του ανθρωπιστικού καθεστώτος που όπως προκύπτει από τα στατιστικά και όπως αναφέρθηκε και παραπάνω τείνει να

---

[189] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 38

[190] Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law* (2nd edition), Clarendon Press, Oxford, 1996,p.p. 41 στο *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 30

[191] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος του Πρόσφυγα*, Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα, Γ έκδοση, παρ. 199-202 , Αθήνα 2000, σελ 57-58

υποκαταστήσει το τυπικό καθεστώς προστασίας που προσφέρει η Σύμβαση της Γενεύης πρακτική που εξασφαλίζει εκτός της ελαχιστοποίησης των αναγνωρισμένων προσφύγων και την ελαχιστοποίηση των υποχρεώσεων του ελληνικού κράτους απέναντι στα πρόσωπα που χρήζουν διεθνούς προστασίας.

5.2.1.4. Ενημέρωση-φυλλάδια

Κατά την άφιξη των αιτούντων άσυλο παρουσιάζονται σοβαρά προβλήματα επικοινωνίας που οφείλονται σε αντικειμενικές ελλείψεις όπως στη μη γνώση της γλώσσας, στην άγνοια του νομικού πλαισίου της χώρας ή της διοικητικής διαδικασίας που ακολουθείται κατά την εξέταση του αιτήματος ασύλου με αποτέλεσμα να μην μπορούν να κάνουν χρήση των σχετικών τους δικαιωμάτων. Για το λόγο αυτό, έχει επισημανθεί ότι υπάρχει ανάγκη νομικής πληροφόρησης τους σχετικά με την ακολουθούμενη διαδικασία αλλά και την παροχή βοήθειας από διερμηνείς έτσι ώστε να ενημερωθούν σε γλώσσα κατανοητή στους ίδιους Περαιτέρω, σημαντικό θεωρείται να ενημερώνονται εγγράφως σε γλώσσα που κατανοούν για τα πρακτικά ζητήματα της υποδοχής τους, τα στάδια της διαδικασίας, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους ή οποιαδήποτε άλλη πληροφόρηση κρίνεται αναγκαία προκειμένου να εξασφαλιστεί η δίκαιη και αποτελεσματική πρόσβαση τους στη διαδικασία ασύλου[192].

Η ανάγκη ενημέρωσης των αιτούντων άσυλο αναγνωρίζεται και από τον Έλληνα νομοθέτη, καθώς στο άρθρο 1, παρ. 6 του Π.Δ. 61/99 ορίζεται ότι «στον αιτούντα άσυλο, δίδεται ενημερωτικό φυλλάδιο σε γλώσσα που κατανοεί και το οποίο

---

[192] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 194

εκδίδεται με μέριμνα του υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Στο ενημερωτικό αυτό φυλλάδιο περιγράφεται η διαδικασία εξέτασης ασύλου, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του αιτούντα, οι συνέπειες της μη συμμόρφωσης του και δίνονται πληροφορίες για τους οργανισμούς και φορείς που παρέχουν βοήθεια στους πρόσφυγες στη χώρα μας. Επίσης σε περίπτωση που δεν διατίθεται τέτοιο φυλλάδιο ή δεν υφίσταται στη γλώσσα που ο αιτών κατανοεί, η ενημέρωση γίνεται προφορικά από αρμόδιο υπάλληλο της Υπηρεσίας και με τη βοήθεια διερμηνέα, αν απαιτείται».

Η ανάγκη και το δικαίωμα ενημέρωσης των αλλοδαπών, ιδιαίτερα αυτών που κρατούνται στα αστυνομικά τμήματα ή στη ζώνη διερχομένων, όπως συχνά συμβαίνει στους αιτούντες άσυλο μετά την σύλληψη τους λόγω παράνομης εισόδου στη χώρα, προβλέπεται εκτός των άλλων και από άρθρο 5 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που αναφέρεται στο δικαίωμα του κρατουμένου να ενημερώνεται για τους λόγους της κράτησης του αλλά και για τα δικαιώματα του. Ωστόσο η επίδοση ενός τέτοιου φυλλαδίου ή η ενημέρωση με τη συνδρομή διερμηνέων είναι μάλλον η εξαίρεση παρά ο κανόνας, στην καθημερινή πρακτική που ακολουθείται από τα αστυνομικά όργανα κατά τη διάρκεια της κράτησης αλλοδαπών, συχνά αιτούντων άσυλο[193].

Επίσης, σύμφωνα αναφορά που είχε κατατεθεί στο Συνήγορο του Πολίτη (αρ. πρωτ. 12280/2001) και αφορούσε το δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου, διαπιστώθηκε η ανύπαρκτη ενημέρωση των κρατουμένων αλλοδαπών για το δικαίωμα τους να υποβάλλουν αίτηση ασύλου, παρά το γεγονός ότι δύο από αυτούς, ιρακινής καταγωγής, διεκδικούσαν επίμονα την αναγνώριση τους ως πρόσφυγες και τη μη απέλαση τους στο Ιράκ προβάλλοντας ως λόγο τον φόβο δίωξης τους στη χώρα

---

[193] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ 23

τους. Διαπιστώθηκε επίσης κατά παράβαση της ανωτέρω διάταξης του Π.Δ. 61/99, η αδυναμίας επικοινωνίας των αλλοδαπών κρατουμένων με τα αρμόδια κρατικά όργανα λόγω έλλειψης διερμηνέων (Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα 12280/2001)[194].

Γίνεται σαφές από την παραπάνω περίπτωση, η αδυναμία επαρκούς προστασίας και διευκόλυνσης της πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία αναγνώρισης τους ως πρόσφυγες. Η ελλιπής ή ανύπαρκτη ενημέρωση των αιτούντων άσυλο για τη διαδικασία που ακολουθείται, τα δικαιώματα, τη συνδρομή που μπορούν να τύχουν από ΜΗ.ΚΥ.Ο., και των υποχρεώσεων τους, οδηγεί στην απώλεια δικαιωμάτων που μπορούν να ασκήσουν και ακόμα χειρότερα μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή τους, όπως στην προαναφερόμενη περίπτωση των δύο Ιρακινών. Ωστόσο η διασφάλιση της δίκαιης και αποτελεσματικής πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου προϋποθέτει να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν παροχή νομικής συνδρομής κατά την έναρξη της διαδικασίας ασύλου αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια της. Δεδομένων μάλιστα των δυσκολιών που υπάρχουν στην παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής από την πλευρά του κράτους προς τους αιτούντες άσυλο, είναι απαραίτητη η απρόσκοπτη και ελεύθερη πρόσβαση ΜΗ.ΚΥ.Ο οι οποίες δραστηριοποιούνται σε ζητήματα ασύλου προκειμένου να παράσχουν βοήθεια στους αιτούντες άσυλο και των οποίων η πρόσβαση συχνά με διάφορα προσκόμματα καθίσταται δυσχερής, όπως παρατίθεται παρακάτω.

[194] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

5.2.2. Πρόσβαση δικηγόρων και εκπροσώπων ΜΗ.ΚΥ.Ο σε χώρους κράτησης παρανόμως εισερχομένων στη χώρα αλλοδαπών

Ένα βασικό πρόβλημα που συνδέεται με την ανάγκη ενημέρωσης είναι η μη προβλεπόμενη παροχή δωρεάν νομικής βοήθειας στους αιτούντες άσυλο με αποτέλεσμα να αδυνατούν να υποστηρίξουν επαρκώς τα επιχειρήματα τους προκειμένου να υπαχθούν στις προστατευτικές διατάξεις της Σύμβασης της Γενεύης. Το γεγονός μάλιστα ότι στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων οι αιτούντες άσυλο αντιμετωπίζουν αντικειμενικές δυσκολίες (δεν γνωρίζουν τη γλώσσα, τη νομοθεσία αλλά και τη σχετική διαδικασία που ακολουθείται) δυσχεραίνει σε σημαντικό βαθμό την ικανότητα τους να υποστηρίξουν το αίτημα τους.

Σε σειρά διατάξεων του Π.Δ. 61/99 επισημαίνεται το δικαίωμα αλλοδαπού να ζητήσει τη συνδρομή δικηγόρου που θα τον συμβουλεύει και θα τον επικουρεί κατά τη διάρκεια της διαδικασίας εξέτασης του ασύλου του (άρθρ. 2, παρ.3, άρθρ. 3 παρ. 7). Επιπλέον, στο άρθρο 6 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου προβλέπεται η δωρεάν παροχή νομικής συνδρομής από τα εθνικά κράτη σε περιπτώσεις απόρων ατόμων, όπως άλλωστε είναι οι αιτούντες άσυλο, στις πλείστες των περιπτώσεων.

Παρά την αδυναμία παροχής νομικής συνδρομής στους αιτούντες άσυλο από τις ελληνικές αρχές, σύμφωνα τόσο με την Ύπατη Αρμοστεία, όσο και με το Συνήγορο του Πολίτη, συχνά δικηγόροι και ΜΗ.ΚΥ.Ο που ασχολούνται με ζητήματα προσφύγων αντιμετώπισαν εμπόδια από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές στη δυνατότητα πρόσβασης τους στους χώρους κράτησης αιτούντων άσυλο προκειμένου

να τους παρασχεθεί ενημέρωση και νομική βοήθεια(Συνήγορος του Πολίτη 2002, αρ. πρωτ. 16822/2002 και 12393/2002). [195]

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία αναφορών που έχουν κατατεθεί στο Συνήγορο του Πολίτη, αστυνομικές αρχές του νομού Λακωνίας και Σάμου αρνήθηκαν την πρόσβαση δικηγόρου και νομικών εκπροσώπων της Διεθνούς Αμνηστίας σε αλλοδαπούς αιτούντες άσυλο που κρατούνταν σε κρατητήρια. Αντίστοιχου περιεχομένου αναφορές κατατέθηκαν στην Ανεξάρτητη Αρχή και από το Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την αναφορά που υπέβαλλε η Διεθνής Αμνηστία στο Συνήγορο του Πολίτη (αρ. πρωτ. 16822/2002) επισημαίνεται ότι η Οργάνωση απευθύνθηκε στο Δικηγορικό Σύλλογο Σάμου ζητώντας τη μετάβαση δικηγόρου στα κρατητήρια της Αστυνομικής Διεύθυνσης Σάμου προκειμένου να ενημερώσει τέσσερις Ιρανούς κρατουμένους για τη διαδικασία ασύλου που θα πρέπει να ακολουθήσουν καθώς διώκονταν από την Ιρανική κυβέρνηση λόγω των πολιτικών τους πεποιθήσεων. Η Αστυνομική Διεύθυνση Σάμου αρνήθηκε την πρόσβαση του δικηγόρου ενώ το αιτιολογικό που προτάχθηκε ήταν ότι συχνά δικηγόροι και μη-κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΗ.ΚΥ.Ο) επικαλούμενοι την ανάγκη νομικής συνδρομής σε αλλοδαπούς αναζητούν πελάτες τους οποίους εκμεταλλεύονται ή ενημερώνοντας τους και προτρέποντας τους να υποβάλλουν αίτηση ασύλου συμβάλλουν στη «δημιουργία» αιτούντων άσυλο[196].

Η εξίσωση ΜΗ.ΚΥ.Ο με τα παράνομα κυκλώματα εκμετάλλευσης των αλλοδαπών αποτελεί σημαντική ηθική απαξίωση και προσβολή του ρόλου που έχουν

[195] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ 13 και στην ιστοσελίδα www.synigoros.gr

[196] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

κληθεί να διαδραματίζουν οι ΜΗ.ΚΥ.Ο λαμβάνοντας ειδικά υπόψη ότι οι ΜΗ.ΚΥ.Ο. που δραστηριοποιούνται σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν έννομο συμφέρον, λόγω ακριβώς του σκοπού τους, να παρεμβαίνουν σε χώρους μαζικής κράτησης αλλοδαπών όταν τους καταγγέλλεται ότι υπάρχει πρόβλημα στις συνθήκες κράτησης τους ή στην προστασία τους ή στην αποτελεσματική και δίκαιη πρόσβαση τους στη διαδικασία ασύλου. Άλλωστε σύμφωνα με Ψήφισμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 20ης Ιουνίου 1995 (Ε.Ε. C 274/19.9.1996) προβλέπεται ρητά στην παράγραφο 13, η δυνατότητα πρόσβασης αυτών που έχουν αναλάβει να παράσχουν νομική συνδρομή για λογαριασμό της Ύπατης Αρμοστείας και μεταξύ αυτών είναι και ΜΗ.ΚΥ.Ο που συνεργάζονται σε ζητήματα ασύλου με την Ύπατη Αρμοστεία. Περαιτέρω, η διαπίστωση κυκλωμάτων εκμετάλλευσης αλλοδαπών δεν αποτελεί λόγο παρεμπόδισης της πρόσβασης δικηγόρων προς αλλοδαπούς προκειμένου να τους γνωρίσουν τα δικαιώματα τους για πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου. Στη συγκεκριμένη μάλιστα περίπτωση σκοπός της νομικής συνδρομής των εκπροσώπων του Δικηγορικού Συλλόγου ήταν η διακρίβωση κατά πόσο οι Ιρανοί γνώριζαν τα δικαιώματα τους για πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου διασφαλίζοντας την αυτοπρόσωπη αίτηση ασύλου.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα, στην ετήσια έκθεση της για το 2001 καταγγέλλει με ιδιαίτερη οξύτητα το γεγονός ότι ιδιαίτερα κατά τους τελευταίους μήνες του 2001, το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης αρνήθηκε την πρόσβαση δικηγόρων των ΜΗ.ΚΥ.Ο και ιδιαίτερα του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, τον κυριότερο επιχειρησιακό συνεργάτη της Ύπατης Αρμοστείας στην Ελλάδα στους χώρους κράτησης των παράνομα εισερχόμενους στη χώρα

αιτούντων άσυλο παρά το γεγονός ότι οι τελευταίοι ζήτησαν τη συνδρομή δικηγόρων κατά την επικοινωνία τους με το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας[197].

Η παροχή νομικής συνδρομής από δικηγόρους και ΜΗ.ΚΥ.Ο ωστόσο είναι ιδιαίτερα σημαντική. Υπάρχουν αναφορές για περιπτώσεις αιτούντων άσυλο, τόσο στη Θεσσαλονίκη όσο και στην Αθήνα, που η υποβολή του αιτήματος τους κατέστη δυνατή μόνο μετά την παρέμβαση δικηγόρου ή μη κυβερνητικής οργάνωσης, ενώ σε περισσότερες από 100 περιπτώσεις και προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στη διαδικασία καθορισμού του καθεστώτος του πρόσφυγα σε αιτούντες άσυλο που αντιμετώπιζαν προσκόμματα, το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες κατέφυγε στη δαπανηρή διέξοδο της επίδοσης του αιτήματος με δικαστικό επιμελητή[198].

Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι όπως αναπτύχθηκε παραπάνω η ενημέρωση και οι διευκολύνσεις που αποτυπώνονται ως υποχρεώσεις της Πολιτείας στο Π.Δ. 61/99 (φυλλάδια σε γλώσσα κατανοητή στον αιτούντα άσυλο, ύπαρξη διερμηνέα και παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής) είναι ελλιπείς ή ανύπαρκτες, είναι σαφές ότι η συνδρομή που παρέχεται από τις ΜΗ.ΚΥ.Ο. είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού ένα μεγάλο μέρος της δραστηριότητας τους καλύπτει δράσεις και ενέργειες που θα έπρεπε να παρέχονται με ευθύνη της Πολιτείας. Αντίθετα η δυσπιστία και τα προσκόμματα που προβάλλονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές οδηγεί και αποσκοπεί σε ουσιαστική παρεμπόδιση πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία ασύλου.

[197] ό.π.
[198] ό.π.

5.2.3. Μεγάλα χρονικά διαστήματα παραμονής αλλοδαπών αιτούντων άσυλο σε χώρους κράτησης λιμένων ή αερολιμένων. Παραβίαση χρονικών ορίων και συνθηκών κράτησης που οδηγούν σε παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως και στην Ελλάδα εφαρμόζεται το μέτρο της κράτησης των αιτούντων άσυλο στους μεθοριακούς σταθμούς και αναφέρεται στη χρονική περίοδο που προηγείται της αποδοχής της αίτησης ασύλου ή της απόφασης για απέλαση σε τρίτη ασφαλή χώρα ή στο κράτος που είναι αρμόδιο για την εξέταση του σύμφωνα με τη Σύμβαση του Δουβλίνου. Κατά την περίοδο αυτή, οι αλλοδαποί που κρατούνται δεν έχουν τυπικά δικαιώματα.

Ένα σοβαρό πρόβλημα στα ζητήματα ασύλου στην Ελλάδα είναι η παρατεταμένη και αδικαιολόγητη περίοδος κράτησης αιτούντων άσυλο σε χώρους κράτησης που υπάρχουν σε μεθοριακούς σταθμούς της χώρας, στους οποίους οι αιτούντες άσυλο στερούνται της προσωπικής τους ελευθερίας καθώς κρατούνται για μεγάλα χρονικά διαστήματα, ενώ οι συνθήκες που επικρατούν καταστρατηγούν τα όσα ορίζονται από τις διεθνείς συμβάσεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων[199]. Το πρόβλημα εντείνεται με την εφαρμογή της Συνθήκης του Δουβλίνου δεδομένης της έλλειψης επαρκών χώρων για αυτή την κατηγορία των αιτούντων άσυλο[200]. Η κράτηση των αιτούντων άσυλο

---

[199] Σταυροπούλου, Μ., «Κράτηση των αιτούντων άσυλο και νομοθεσία», *Ελευθεροτυπία*, 13 Ιανουαρίου, σ.σ.19, 1999, επίσης Committee for the Prevention of Torture (CPT), *Report to the Government of Greece on the visit to Greece*, 14-26 March 1993, Doc CPT/inf (94) 20, 1994 και Amnesty International, *Public Statement-Greece: Inhuman prison condition in Drapetsona, Athens,* News Release-EUR 25/43/98 στο Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 112

[200] Sitaropoulos N., "Intervention" in Perrin- Martin, J-P (eds), Europe Babelee, Paris, L' Harmattan, 1998 στο Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000, p.p. 112

στην Ελλάδα παρατείνεται περισσότερο ιδιαίτερα στις περιπτώσεις εκείνες που υπάρχουν αμφιβολίες για την ταυτότητα τους ή όταν δεν έχουν στην κατοχή τους τα σχετικά έγγραφα που πιστοποιούν το φόβο δίωξης τους. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε ήδη, συχνά είναι αδύνατο να είναι εφοδιασμένοι με έγγραφα ταυτότητας ή ταξιδίου καθώς οι αρχές που είναι υπεύθυνες για την έκδοση τους στη χώρα καταγωγής τους είναι και αυτές που τους διώκουν[201].

Σύμφωνα με τη διεθνή νομοθεσία, ωστόσο, η συστηματική κράτηση των αιτούντων άσυλο παραβιάζει το άρθρο 31 της Σύμβασης του 1951, σύμφωνα με το οποίο απαγορεύεται η κράτηση των αιτούντων άσυλο επειδή εισήλθαν ή βρίσκονται στη χώρα παράνομα. Αποτελεί επίσης περιορισμό της ελευθερίας κατά παράβαση του άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου εάν η μόνη επιλογή που δίνεται στον αλλοδαπό που κρατείται στη ζώνη διερχομένων είναι η αναχώρηση του από αυτόν τον περιορισμένο χώρο και η επιστροφή του σε χώρα που αντιμετωπίζει κίνδυνο βασανιστηρίων. Αλλά και οι συνθήκες κράτησης συχνά είναι τέτοιες που παραβιάζεται το άρθρο 3 της παραπάνω Συνθήκης καθώς ο αριθμός των ατόμων που στεγάζονται στα κρατητήρια υπερβαίνει τη δυναμικότητα τους, δεν υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες αερισμού, ύπνου και υγιεινής, οι αλλοδαποί δεν σιτίζονται επαρκώς ή δεν πληρούνται οι κατάλληλες συνθήκες ψυχαγωγίας ή επαφής με τον υπόλοιπο κόσμο και με τον τρόπο αυτό υπόκεινται σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και μεταχείριση που μειώνει την προσωπικότητα τους[202].

Η συνήθης πρακτική των αστυνομικών αρχών στην Ελλάδα όσον αφορά τους αιτούντες άσυλο ακόμα και αυτών που έχουν εφοδιαστεί με το σχετικό δελτίο μετά

---

[201] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 193

[202] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 491-501

την υποβολή του αιτήματος ασύλου, τη λεγόμενη «ροζ κάρτα» είναι να κρατούνται, ανεξάρτητα εάν έχει ασκηθεί εναντίον τους ποινική δίωξη για παράνομη είσοδο ή τελούν υπό δικαστική απέλαση. Αυτό σημαίνει ότι κρατούνται είτε στα κρατητήρια αστυνομικών διευθύνσεων ή σε χώρους «κράτησης και φιλοξενίας αλλοδαπών και αιτούντων άσυλο» μέχρι να πραγματοποιηθεί η συνέντευξη από τα αρμόδια αστυνομικά όργανα, μέχρι δηλαδή να ολοκληρωθεί η εξέταση του αιτήματος ασύλου σε πρώτο βαθμό. Η κράτηση τους μπορεί να διαρκέσει μεγάλο χρονικό διάστημα, καθιστώντας οξύτερο το πρόβλημα του υπερπληθυσμού των κρατητηρίων ενώ αντίκειται με όσα προβλέπονται τόσο από την ελληνική όσο και από τη διεθνή νομοθεσία. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 2 παρ. 8 του Π.Δ. 61/99 γίνεται λόγος για «τόπο διαμονής» και όχι για κράτηση, ενώ το άρθρο 31 της Σύμβασης της Γενεύης προβλέπει ότι η κράτηση των αιτούντων άσυλο δεν επιτρέπεται παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και εφόσον υπάρχει ειδική αιτιολόγηση. Αλλά και σε επίπεδο κοινοτικών οδηγιών με το Σχέδιο Οδηγίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για «τις Ελάχιστες Προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα Κράτη Μέλη Χορηγούν και Ανακαλούν το καθεστώς του Πρόσφυγα» έχει προταθεί η απαγόρευση της κράτησης των αιτούντων άσυλο κατά τη διάρκεια εξέτασης του αιτήματος ασύλου τους.[203]

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Π.Δ. 61/99 (άρθρ.2) το χρονικό διάστημα κράτησης τους, όταν συλλαμβάνονται στους μεθοριακούς σταθμούς και ενεργοποιείται η ταχύρρυθμη διαδικασία, δεν μπορεί να υπερβαίνει τη μία μέρα, δηλαδή το αίτημα ασύλου τους πρέπει να εξετάζεται αυθημερόν. Η παρατηρούμενη καθυστέρηση συχνά επί 2 μήνες (Ρόδος, Σύρος, Κως), σύμφωνα με αναφορές που έχουν κατατεθεί στο Συνήγορο του Πολίτη, της υποβολής αιτήσεων ασύλου σε χώρους μαζικής

[203] ό.π. σελ. 491-505

κράτησης, εκτός από το γεγονός ότι κινείται εκτός των ορίων της νομιμότητας, δημιουργεί περαιτέρω ερωτηματικά για την πλήρη ενημέρωση ή και κατανόηση εκ μέρους των ενδιαφερομένων αλλοδαπών της διαδικασίας ασύλου (Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα 12280/2001)[204].

Περαιτέρω, η κράτηση σε χώρους όπου στερούνται κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης και διατροφής οδηγεί σε παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με αυτοψίες που έχουν διενεργηθεί από μέλη του Συνηγόρου του Πολίτη, πολλοί χώροι κράτησης στερούνται επάρκειας σίτισης, χώρου, εξαερισμού, φωτισμού, υγειονομικής κάλυψης και περίθαλψης των κρατουμένων, αδυναμία κίνησης και έλλειψη προαυλισμού (Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα 12280/2001)[205]. Επίσης, η έλλειψη κίνησης των κρατουμένων αποτελεί σαφή ένδειξη ταπεινωτικής μεταχείρισης σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για την οποία έχει καταδικαστεί η χώρα μας (απόφαση Peers κατά Ελλάδας, Δικαστήριο του Στρασβούργου της 19.4.2001, παρ. 75). Παρά την πρόσφατη καταδίκη της χώρας μας, ωστόσο, η έλλειψη αυλισμού εξακολουθεί να αποτελεί σύνηθες πρόβλημα στην αστυνομική κράτηση. Τέλος, το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων έχουν επισημάνει ότι οι αστυνομικές συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών στη χώρα μας όπου η συνηθισμένη εικόνα που παρουσιάζουν είναι ανεπάρκεια αερισμού των χώρων, συνωστισμό των κρατουμένων σε ανεπαρκείς χώρους, έλλειψη καθαριότητας, απουσία ιατρικής φροντίδας συνιστούν παραβίαση της απαγόρευσης ταπεινωτικής μεταχείρισης (άρθρ. 3 της ΕΣΔΑ) για τις οποίες επίσης υπάρχει καταδίκη της χώρας μας (Βλ. απόφαση Dougoz κατά Ελλάδας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου της 6.3.2001, παρ. 40,48).

---

[204] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

Αναφορικά με τις συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο σε αστυνομικά τμήματα ή σε κέντρα κράτησης, τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις καταδίκες της χώρας μας από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ε.Ε. εκτενής αναφορά γίνεται παρακάτω.

Η ραγδαία αύξηση των παράνομα εισερχόμενων αλλοδαπών, μεταξύ των οποίων και αιτούντες άσυλο, έχει ως αποτέλεσμα τη σύλληψη τους για παράνομη είσοδο στη χώρα, την κράτηση και σε κάποιες περιπτώσεις την επαναπροώθηση τους στη χώρα προέλευσης τους. Η αύξηση του αριθμού των αλλοδαπών που κρατούνται σε συνδυασμό με την ανεπάρκεια κτιριακών εγκαταστάσεων, την αδυναμία απέλασης τους λόγω έλλειψης των κατάλληλων ταξιδιωτικών εγγράφων ή λόγω του διεθνή αποκλεισμού της χώρας καταγωγής του αλλοδαπού, έχει οδηγήσει στη μετατροπή τους σε μόνιμο πληθυσμό των χώρων αστυνομικής κράτησης. Ο συνωστισμός στα κρατητήρια και η μεγάλη διάρκεια κράτησης τους των υπό απέλαση αλλοδαπών, οδηγεί στη διαβίωση στους σε συνθήκες που δεν πληρούν τα διεθνή πρότυπα σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, γεγονός που έχει οδηγήσει στην καταδίκη της χώρας, όπως ήδη αναφέρθηκε, από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στη σύνταξη εκθέσεων από την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων με αναφορές για απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, καταδίκες και εκθέσεις που πλήττουν το κύρος της χώρας μας σε διεθνές επίπεδο και δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με τη τήρηση των διεθνών της υποχρεώσεων.

---

[205] ό.π.

5.2.4. Εκπαίδευση προσωπικού που εξετάζει σε αρχικό στάδιο τα αιτήματα ασύλου και μεριμνά για την έναρξη της διαδικασίας ασύλου.

Στο άρθρο 2 του Π.Δ. 61/99 ορίζεται ότι «για την εξέταση των αιτημάτων ασύλου χρησιμοποιείται ειδικά εκπαιδευμένο και εξειδικευμένο αστυνομικό και πολιτικό προσωπικό, κατηγορίας Π.Ε. που υπηρετεί στις Αρχές που εξετάζουν τα αιτήματα ασύλου».

Η ανεπαρκής εκπαίδευση του προσωπικού, ιδιαίτερα του προσωπικού που βρίσκεται στα σημεία εισόδου της χώρας και εμπλέκεται στα ζητήματα διαδικασιών ασύλου έχει, κατ' επανάληψη, επισημανθεί από φορείς που ασχολούνται με την προστασία των δικαιωμάτων των προσφύγων και τις διαδικασίες ασύλου[206].

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των ΜΗ.ΚΥ.Ο[207] και τις διαπιστώσεις του Συνηγόρου του Πολίτη[208] στις πλείστες των περιπτώσεων, οι αστυνομικές αρχές των περιοχών που δέχονται μεγάλο αριθμό οικονομικών μεταναστών και αιτούντων άσυλο, στελεχώνονται ανεπαρκώς, ενώ δεν διαθέτουν ειδικά εκπαιδευμένο προσωπικό σε ζητήματα ασύλου.

---

[206] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 195 και Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 3

[207] Σιταρόπουλος Ν. «Παρατηρήσεις με αφορμή τις προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 2

[208] Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ 3

Ωστόσο η ελλιπής στελέχωση των αστυνομικών και λιμενικών αρχών δημιουργεί προβλήματα σε πολλά επίπεδα. Συντελεί και οδηγεί σε καθυστερήσεις στη διαδικασία εξέτασης των αιτήσεων ασύλου καθώς το υπάρχον προσωπικό δεν είναι σε θέση να δεχτεί, να επεξεργαστεί και να εξετάσει τις αιτήσεις ασύλου που μπορεί να υποβάλλουν οι αλλοδαποί που εισέρχονται στη χώρα και ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που εισέρχονται μαζικά, με τις λεγόμενες «καραβιές». Αποτελεί, επιπρόσθετα, έναν από τους βασικότερους λόγους για τους οποίους όλες οι αιτήσεις ασύλου που υποβάλλονται απορρίπτονται σε πρώτο βαθμό καθώς, το ανεπαρκές και χωρίς κατάλληλη εκπαίδευση προσωπικό, δεν μπορεί να εξετάσει τα αιτήματα ασύλου και να διεξάγει τις προβλεπόμενες συνεντεύξεις στα χρονικά όρια που θέτει το Π.Δ. 61/99. Η συντριπτική απόρριψη των αιτημάτων ασύλου σε πρώτο βαθμό, εν συνεχεία, οδηγεί στις υπέρμετρες καθυστερήσεις που παρατηρούνται στην εξέταση και λήψη απόφασης σε δεύτερο βαθμό από τις Κεντρικές υπηρεσίες στην Αθήνα. Αποτέλεσμα της χρονοβόρας διαδικασίας είναι οι αιτούντες άσυλο να παραμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα χωρίς νομικό status, καθώς το υπηρεσιακό σημείωμα δεν τους παρέχει κανένα τυπικό δικαίωμα όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας ή στη χειρότερη περίπτωση να κρατούνται στα κέντρα κράτησης σε συνθήκες που παραβιάζουν τις συμβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι διαπιστώσεις της Ύπατης Αρμοστείας, η οποία στην ετήσια έκθεση της για την κατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα το έτος 2001, επισημαίνει ότι η ελλιπής εκπαίδευση αλλά και ο ανεπαρκής αριθμός του προσωπικού που εμπλέκεται στις διαδικασίες ασύλου συντείνει στην παρεμπόδιση πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στη διαδικασία που προβλέπεται από την υφιστάμενη νομοθεσία, δεδομένου ότι συχνά το προσωπικό δεν είναι σε θέση να αξιολογήσει εάν κάποιος που δηλώνει ότι ζητεί προστασία,

προέρχεται από χώρα που δικαιολογεί έναν τέτοιο ισχυρισμό. Περαιτέρω, παραβιάζονται τα χρονικά όρια που τίθεται από αυτή, ενώ το σύνολο σχεδόν των αιτημάτων απορρίπτεται αφού μόλις 7 αιτούντες άσυλο αναγνωρίστηκαν ως πρόσφυγες κατά τον πρώτο βαθμό εξέτασης του αιτήματος ασύλου το 2001, ενώ στο σύνολο σχεδόν των περιπτώσεων το αίτημα παραπέμπεται προς εξέταση στις κεντρικές υπηρεσίες του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης[209].

Σχετική αναφορά που επισημαίνει σημαντικές καθυστερήσεις στην εξέταση του αιτήματος ασύλου κατά παράβαση του άρθρου 2 παρ. 2 του Π.Δ. 61/99 το οποίο ορίζει ότι «τα αιτήματα ασύλου εξετάζονται...εντός τριών μηνών από την υποβολή τους..», με αποτέλεσμα να τους στερείται το δικαίωμα πρόσβασης στις παροχές του ελληνικού κράτους για τους πρόσφυγες, υπέβαλλαν 12 αλλοδαποί, μέσω του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, στο Συνήγορο του Πολίτη (Συνήγορος του Πολίτη, πόρισμα 15785/2000/2001). Οι δώδεκα αλλοδαποί απευθύνθηκαν με αίτηση τους στο Γραφείο Ασύλου της Υποδιεύθυνσης Αλλοδαπών Αττικής προκειμένου να υποβάλλουν αίτηση ασύλου. Μετά την πάροδο ικανού χρονικού διαστήματος και ενώ οι προγραμματισμένες συνεντεύξεις αναβλήθηκαν κατ' επανάληψη, απευθύνθηκαν στην ανεξάρτητη Αρχή, υποστηρίζοντας ότι οι συνεχείς αναβολές έχουν ως αποτέλεσμα αφενός να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα διαβίωσης στην Ελλάδα καθώς δεν επωφελούνταν των μέτρων υποδοχής που προβλέπονται από τις διατάξεις τους άρθρου 24, παρ. 2 και 4 του ν. 1975/91 και αφετέρου συντελούν έτσι ώστε να βρίσκονται οι ενδιαφερόμενοι σε ένα καθεστώς

[209] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001, Αθήνα, Απρίλιος 2002, σελ 4

συνεχούς αναμονής και αβεβαιότητας ως προς την έκβαση της αίτησης τους γεγονός που δεν επέτρεπε οποιονδήποτε σχεδιασμό της μελλοντικής τους ζωής[210].

Δεδομένου ότι οι αποφάσεις που λαμβάνονται από τους συνοριακούς αξιωματούχους είναι κρίσιμες για τους αιτούντες άσυλο, αφού κρίνουν τις αιτήσεις ασύλου σε πρώτο βαθμό, η κατάλληλη κατάρτιση τους είναι πρωταρχικής σημασίας. Λανθασμένες αποφάσεις μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την επαναπροώθηση ενός αιτούντα άσυλο στη χώρα καταγωγής του, γεγονός που εκτός ότι συνιστά παραβίαση του διεθνούς δικαίου ενδεχομένως θα έχει ολέθριες συνέπειες για τον ίδιο τον αιτούντα. Για το λόγο αυτό οι αξιωματούχοι θα πρέπει να γνωρίζουν το διεθνές και εθνικό δίκαιο που διέπει το προσφυγικό καθεστώς και το καθεστώς των αιτούντων άσυλο καθώς έτσι θα είναι σε θέση να υποβάλλουν τις κατάλληλες ερωτήσεις προκειμένου να διαγνώσει ποια άτομα είναι πιθανό να χρήζουν διεθνούς προστασίας ή όχι. Επίσης, να είναι κατάλληλα εκπαιδευμένοι για τον χειρισμό των αιτήσεων ασύλου και να έχουν καλή γνώση της κατάστασης που επικρατεί στις χώρες καταγωγής των αιτούντων άσυλο.

Η εκπλήρωση της επιβεβλημένης, από την ελληνική αλλά και διεθνή νομοθεσία, υποχρέωσης της Ελλάδας να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου των εισερχόμενων στην ελληνική επικράτεια αλλοδαπών που αναζητούν διεθνή προστασία μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη λήψη μιας σειράς μέτρων που συντείνουν προς την κατεύθυνση αυτή. Τέτοια μέτρα είναι η παροχή υπηρεσιών διερμηνείας και η ευαισθητοποίηση του προσωπικού που δέχεται και εξετάζει τις αιτήσεις σε πρώτο βαθμό, έτσι ώστε να είναι δεκτικοί σε αιτήματα

[210] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000*, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Συνήγορος του Πολίτη, Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ 263-164

ασύλου εκ μέρους αλλοδαπών, ιδιαίτερα εκείνων που η πολιτική κατάσταση στη χώρα τους είναι τέτοια ώστε να δικαιολογεί την επίκληση του φόβου δίωξης όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Αφγανιστάν, του Ιράκ, της Σιέρα Λεόνα, του Σουδάν κ.α.[211]. Προς την ίδια κατεύθυνση σημαντική είναι και πρέπει να αναγνωριστεί η συμβολή εκπροσώπων μη κυβερνητικών οργανώσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνται σε ζητήματα ασύλου και οι οποίοι μπορούν να βοηθούν τις αρχές στον εντοπισμό των πολιτικών προσφύγων.

[211] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 491-505

6. ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) έθεσε σε νέα βάση τη νομική κατάσταση και θέση των αλλοδαπών που βρίσκονται στο έδαφος ξένων κρατών. Συνέβαλε στην επικράτηση μιας νέας προσέγγισης των ζητημάτων των αλλοδαπών από την πλευρά της νομικής ιδεολογίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έτσι τα ζητήματα των αλλοδαπών αντιμετωπίζονται υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σύμφωνα με τα διεθνή ελάχιστα πρότυπα και όχι με τα εθνικά πρότυπα[212]. Ταυτόχρονα τόσο η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο και τα άλλα κείμενα διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στην αναβάθμιση της ουσιαστικής προστασίας που ένας αλλοδαπός οφείλει να απολαμβάνει όταν βρίσκεται νόμιμα ή παράνομα στην επικράτεια ξένων κρατών καθώς η εφαρμογή τους δεν έγκειται στη διακριτική ευχέρεια του κράτους ιθαγένειας του αλλοδαπού, ούτε στο κράτος εγκατάστασης του αλλά καθορίζεται με βάση τα διεθνή ελάχιστα πρότυπα[213].

Θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα όπως η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας, η αρχή της μη διάκρισης για φυλετικούς λόγους και η απαγόρευση της επαναπροώθησης που έχουν καθιερωθεί ως αναπόσπαστο μέρος τους διεθνούς εθιμικού δικαίου, αποτελούν τις βασικές δεσμευτικές νομικές αρχές για όσα κράτη έχουν προσυπογράψει τις σχετικές Συνθήκες και Σύμφωνα[214].

---

[212] Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 5th Edition, 1998, p.p. 527

[213] Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ 88

[214] Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 5th Edition, 1998, p.p. 530

6.1. Παρουσίαση Νομοθεσίας

Τα βασικά κείμενα με τα οποία προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948), καθώς και η Σύμβαση Κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984), το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα (1966) και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966). Σημαντική επίσης είναι και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1950). Η Ελλάδα έχει κυρώσει όλα αυτά τα διεθνή κείμενα ενσωματώνοντας τα στο εσωτερικό της δίκαιο.

Στην **Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948),** η οποία κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 53/74 τα βασικά δικαιώματα που αναφέρονται και αφορούν και στους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες είναι:

- Το δικαίωμα στη ζωή και την ασφάλεια (άρθρο 3)
- Το δικαίωμα να μην υποβάλλεται σε βασανιστήρια, ούτε σε ποινή ή μεταχείριση σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική (άρθρο 5)
- Το δικαίωμα στην ελευθερία κυκλοφορίας και την επιλογή του τόπου διαμονής του (άρθρο 13)
- Το δικαίωμα να ζητά άσυλο εφόσον διώκεται και η υποχρέωση των χωρών που τον υποδέχονται να του χορηγούν άσυλο (άρθρο 14)

- Το δικαίωμα σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και την οικογένεια του υγεία και ειδικότερα τροφή, ρουχισμό, κατοικία, ιατρική περίθαλψη όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες (άρθρο 25)
- Το δικαίωμα στη δωρεάν, τουλάχιστον στοιχειώδη εκπαίδευση, η οποία είναι υποχρεωτική (άρθρο 26)

Στη **Σύμβαση Κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων Σκληρής, Απάνθρωπης ή Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (1984)**, η οποία κυρώθηκε από τη χώρα μας με το ν. 1782/88, βασικό είναι το άρθρο 3 με το οποίο διασφαλίζεται η προστασία, μεταξύ άλλων και των αιτούντων άσυλο από τη μη απέλαση ή επαναπροώθηση ή έκδοση σε κράτος που πιστεύεται ότι θα κινδυνεύσει να υποστεί βασανιστήρια.

Στο άρθρο 1, παρ. 1 δίνεται ο ορισμός του όρου «βασανιστήρια» ως «κάθε πράξη που με την οποία, σωματικός ή ψυχικός πόνος ή έντονη οδύνη επιβάλλονται με πρόθεση σ' ένα πρόσωπο, με σκοπό ιδίως να αποκτηθούν από αυτό ή από τρίτο πρόσωπο πληροφορίες ή ομολογίες, να τιμωρηθεί για μια πράξη που αυτό ή τρίτο πρόσωπο έχει διαπράξει ή είναι ύποπτο ότι έχει διαπράξει, να εκφοβηθεί ή να εξαναγκαστεί αυτός ή τρίτο πρόσωπο ή για κάθε άλλο λόγο που βασίζεται σε διάκριση οποιασδήποτε μορφής, εφ' όσον ένας τέτοιος πόνος ή οδύνη επιβάλλονται από δημόσιο λειτουργό ή κάθε πρόσωπο που ενεργεί με επίσημη ιδιότητα ή με την υποκίνηση ή συναίνεση ή την ανοχή του».

Στη Σύμβαση υπάρχουν μια σειρά άρθρα τα οποία αναφέρονται στην υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει αποτελεσματικά νομοθετικά, διοικητικά ή άλλα μέτρα για να προλαμβάνει πράξεις βασανιστηρίων σε κάθε εδαφική περιοχή που υπάγεται στη δικαιοδοσία του (άρθρο 2), να τιμωρεί όλες τις πράξεις που συνιστούν

βασανιστήρια θεωρώντας τες εγκλήματα του ποινικού δικαίου (άρθρο 4) και να μεριμνά για την εκπαίδευση των δημοσίων λειτουργών του αναφορικά με το ποιες πράξεις συνιστούν βασανιστήρια, σκληρή και απάνθρωπη μεταχείριση ή τιμωρία (άρθρο 10)

Όσον αφορά τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται στους αλλοδαπούς, μεταξύ των οποίων και στους αιτούντες άσυλο σύμφωνα με **το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (1966)** που κυρώθηκε από τη χώρα μας με το ν 2462/97 αυτά είναι:

- Το δικαίωμα προστασίας από την επαναπροώθηση και την απέλαση (άρθρο 13)
- Το δικαίωμα προστασίας από διακριτική μεταχείριση λόγω φυλής, θρησκείας, πολιτικών πεποιθήσεων, εθνικότητας, χώρας καταγωγής, γένους, φυσικής ανικανότητας ή άλλης διάκρισης (άρθρο 2, παρ. 1, άρθρο 10)
- Το δικαίωμα προστασίας από τα βασανιστήρια και άλλους τρόπους σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (άρθρο 7)
- Το δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια και το δικαίωμα στην πληροφόρηση για τους λόγους κράτησης σε περίπτωση σύλληψης του (άρθρο 9)
- Το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη όπου θα πρέπει να πληροφορείται σε γλώσσα κατανοητή τη φύση και την αιτία της εναντίον του κατηγορίας, να του παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή όταν δεν διαθέτει τα κατάλληλα μέσα και να έχει τη συνδρομή μεταφραστή (άρθρο 14)
- Το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας, το οποίο μπορεί να περιορίζεται μόνο για λόγους δημόσιας υγείας και δημόσιας τάξης (άρθρο 12)

Όσον αφορά τα βασικά **Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά δικαιώματα** σύμφωνα με το σχετικό Σύμφωνο, το οποίο κυρώθηκε από τη χώρας μας με το ν. 1532/85, θα πρέπει να είναι ίδια με αυτά που αναγνωρίζονται στους πολίτες της χώρας ασύλου και ιδιαίτερα την ίση πρόσβαση:

- Στις κατάλληλες συνθήκες διατροφής, ενδυμασίας και στέγασης (άρθρο 11)
- Στην σωματική και ψυχική υγεία (άρθρο 12)
- Στην απασχόληση (άρθρο 6, 7)
- Στην κοινωνική ασφάλεια (άρθρο 9)
- Στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση (άρθρο 12)
- Βασικό δικαίωμα είναι και το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση καθώς η οικογένεια αναγνωρίζεται από τα κείμενα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως το φυσικό και θεμελιώδες κύτταρο της κοινωνίας (άρθρο 10)

Η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (1950)** που έχει κυρωθεί από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 53/74 και Ν. 2400/96 έχει ως πρωταρχικό και κύριο στόχο την προάσπιση της ελευθερίας και της ψυχικής και σωματικής ακεραιότητας του ατόμου[215]. Αυτό γίνεται σαφές στο πρώτο άρθρο της Σύμβασης που αναφέρεται ότι τα συμβαλλόμενα ευρωπαϊκά κράτη αναγνωρίζουν σε όλα ανεξαιρέτως τα πρόσωπα που είναι στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες της Σύμβασης.

[215] Chen L-C., *An Introduction to Contemporary International Law*, New Haven, London, Yale University Press, 2nd Edition, 255-275, 2000 στο Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ 89

Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα άρθρο 3 και 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του ανθρώπου που αναφέρονται στην προστασία της προσωπικότητας του αλλοδαπού από εξευτελιστική και ταπεινωτική μεταχείριση και στο δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια. Τα άρθρα 3 και 5 είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την Ελλάδα, δεδομένου ότι έχει καταδικαστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για την παραβίαση τους. Ειδικότερα:

Το Άρθρο 3 της ΕυρΣΔΑ

Από τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα είναι η απαγόρευση των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής και απάνθρωπης μεταχείρισης και τιμωρίας. Στο άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζεται ότι κανένας δεν επιτρέπεται να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή ποινή ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση και τιμωρία. Το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Ε.Ε. έκρινε ότι παρά το γεγονός ότι το άρθρο 3 έχει ευρύτερη εφαρμογή, δεν παύει να εφαρμόζεται και για τους αιτούντες άσυλο με την έννοια ότι αποτελεί εργαλείο αποτελεσματικής προστασίας από κάθε μορφή επιστροφής σε εδάφη που ο αιτών κινδυνεύει να υποστεί βασανιστήρια, απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία. Το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις των απορριφθέντων αιτούντων άσυλο, με την επίκληση του οποίου απαγορεύεται η απέλαση του αλλοδαπού εφόσον υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύεται ότι αν απελαθεί θα κινδυνεύσει να υποστεί μεταχείριση αντίθετα με τα όσα ορίζονται σ΄αυτό[216].

[216] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η προστασία των προσφύγων», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 129-130

Το άρθρο 5 της ΕυρΣΔΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου:

1. «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια. Κανείς δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του παρά μόνο στις ακόλουθες περιπτώσεις και εφόσον ακολουθηθεί η νόμιμη διαδικασία:

Α. εάν κρατείται κατόπιν καταδίκης του από αρμόδιο δικαστήριο

Β. εάν υποβληθεί σε κανονική σύλληψη ή κράτηση λόγω ανυποταγής του σε νόμιμη διαταγή δικαστηρίου ή σε εγγύηση εκτελέσεως οριζόμενη από το νόμο

Γ. εάν συλληφθεί και κρατηθεί για να οδηγηθεί ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής σε περίπτωση εύλογης υπόνοιας ότι διέπραξε αδίκημα ή υπάρχουν λογικά δεδομένα που οδηγούν στην ανάγκη να εμποδιστεί να διαπράξει έγκλημα ή να δραπετεύσει μετά τη διάπραξη αυτού

Δ. εάν πρόκειται για νόμιμη κράτηση ανηλίκου

Ε. εάν πρόκειται για νόμιμη κράτηση ατόμων που μπορούν να μεταδώσουν μεταδοτική ασθένεια, φρενοβλαβών, αλκοολικού, τοξικομανούς ή αλήτη

Στ. Εάν πρόκειται για νόμιμη σύλληψη ή κράτηση ατόμου με σκοπό να εμποδιστεί να εισέλθει παράνομα στη χώρα ή εναντίον του οποίου εκκρεμεί διαδικασία απέλασης ή έκδοσης.

2. «Κάθε συλληφθέν πρόσωπο πρέπει να πληροφορείται το συντομότερο σε γλώσσα που κατανοεί τους λόγους της σύλληψης του και κάθε διατυπωμένη εναντίον του κατηγορία»

3. «Κάθε πρόσωπο που έχει συλληφθεί ή κρατείται οφείλει να παραπεμφθεί σύντομα ενώπιον δικαστή ή άλλου δικαστικού λειτουργού, έχει δε το δικαίωμα να δικαστεί εντός λογικής προθεσμίας ή να απολυθεί κατά τη διαδικασία.

4. «Κάθε πρόσωπο που στερείται της ελευθερίας του ως συνέπεια της σύλληψης ή κράτησης του έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον του δικαστηρίου, έτσι ώστε αυτό να αποφασίσει εντός βραχείας προθεσμίας για τη νόμιμη κράτηση του ή να διατάξει την απόλυση του σε περίπτωση παράνομης κράτησης

6. « Κάθε πρόσωπο θύμα σύλληψης ή κράτησης σε συνθήκες αντίθετες με τις ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανόρθωσης»[217].

6.2. Αιτούντες άσυλο και Ανθρώπινα Δικαιώματα

6.2.1. Συνθήκες υποδοχής αιτούντων άσυλο

Στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα κράτη φέρουν την ευθύνη της εγγύησης του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κάθε ανθρώπου που βρίσκεται στην επικράτεια τους. Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνδέονται άμεσα με τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο και με την ποιότητα των διαδικασιών που ακολουθούνται είτε πρόκειται για τη διαδικασία αναγνώρισης, είτε για τη διαδικασία απέλασης. Οι αιτούντες άσυλο δικαιούνται, τόσο με βάση το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο και με βάση το άρθρο 11 του ν 1532/85 με τον οποίο κυρώθηκε από την Ελλάδα το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα, καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας εξέτασης της αίτησης

[217] ό.π. σελ 144-145

τους να απολαμβάνουν ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνωρίζεται το δικαίωμα κάθε ανθρώπου σε ένα βιοτικό επίπεδο ικανό να εξασφαλίσει στον ίδιο και την οικογένεια του ιατρική περίθαλψη, τροφή, ρουχισμό, στέγη, όπως και τις απαραίτητες κοινωνικές υπηρεσίες. Επίσης σύμφωνα με το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα όπως εκφράζεται μέσω του ΟΗΕ (έγγραφο E/C.12/1990/SR), «κάποιο κράτος παραλείπει να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από το Σύμφωνο όταν ένας σημαντικός αριθμός ατόμων στερείται των αναγκαίων μέσων διατροφής, υπηρεσιών υγείας, στέγης και των στοιχειωδών μορφών εκπαίδευσης». Τα διάφορα κράτη μπορούν να επιλέξουν το είδος της βοήθειας που θα παράσχουν τους αιτούντες άσυλο προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης αλλά και για να εξασφαλίσουν την προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Κρίνεται λοιπόν ότι η οικονομική αυτάρκεια των αιτούντων άσυλο αποτελεί εγγύηση για τον δίκαιο και αποτελεσματικό χαρακτήρα της διαδικασίας εξέτασης του αιτήματος ασύλου[218].

Ωστόσο η πρακτική που ακολουθείται από τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. είναι ο περιορισμός της πρόσβασης των αιτούντων άσυλο στις προνοιακές παροχές ως ένα αποτρεπτικό μέτρο για την είσοδο τους στις επικράτειες τους με το αιτιολογικό ότι το κόστος της φροντίδας των «ψεύτικων» αιτούντων άσυλο είναι υψηλό και δικαιολογεί την εισαγωγή περιοριστικών πολιτικών όσον αφορά την είσοδο και διαμονή των αιτούντων άσυλο. Μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε. υπάρχουν μεγάλες διαφορές όσον αφορά τις προνοιακές παροχές που αφορούν τη διαμονή των αιτούντων

[218] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 185

άσυλο[219]. Έτσι σε κάποιες χώρες παρέχεται βοήθεια σε «είδος» σίτιση, στέγαση, πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, όπως στην περίπτωση της Γερμανίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ολλανδίας, επιδόματα οικονομικής στήριξης, χορήγηση αδειών εργασίας όπως στην περίπτωση της Σουηδίας κ.α. ανάλογα με τις δυνατότητες και το επίπεδο ανάπτυξης της κάθε χώρας ασύλου[220].

Οι «συνθήκες υποδοχής» καλύπτουν τη χρονική περίοδο από τότε που ένας αιτών άσυλο εκφράζει προφορικά ή γραπτά τη βούληση του να ζητήσει άσυλο από μια χώρα μέχρι την έκδοση οριστικής απόφασης επί του αιτήματος του για αναγνώριση ή απέλαση. Η κράτηση και οι συνθήκες υπό τις οποίες γίνεται αυτή συγκαταλέγονται σε αυτή τη χρονική περίοδο. Καλύπτει επίσης και την περίοδο που αφορά στην εφαρμογή της σύμβασης του Δουβλίνου, μέχρι δηλαδή να αποφασιστεί το υπεύθυνο κράτος για την εξέταση ενός αιτήματος ασύλου[221].

Μέσα στα πλαίσια της πολιτικής ασύλου που εφαρμόζει κάθε κράτος- μέλος της Ε.Ε. και ανεξάρτητα από το εάν αυτά είναι περιοριστικά ή φιλελεύθερα, τα μέτρα υποδοχής που εφαρμόζουν θα πρέπει να εναρμονίζονται με τις διατάξεις που απαγορεύουν την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, με το δικαίωμα στην ελευθερία, την ασφάλεια και γενικότερα να συμβαδίζουν με την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και τα ανθρώπινα δικαιώματα εν γένει όπως αυτά απορρέουν από τα διεθνή κείμενα και Συνθήκες.

---

[219] Duke, K., Sales, R. and Gregory, J. "Refugee Resettlement in Europe" in Bloch, A. and Levy, G (eds) *Refugees, Citizenship and Social Policy in Europe*, Basingstoke: Macmillan, 1999 στο Schuster L., "A Comparative Analysis of the Asylum Policy of Seven European Governments", *Journal of Refugee Studies*, Vol 13, N. 1, 2000, p.p. 123

[220] Schuster L., "A Comparative Analysis of the Asylum Policy of Seven European Governments", *Journal of Refugee Studies*, Vol 13, N. 1, 2000, p.p. 123

[221] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 187-188

6.2.2. Κέντρα υποδοχής αιτούντων άσυλο

Ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα στην πολιτική ασύλου που εφαρμόζει, αφορά την έλλειψη κέντρων υποδοχής αιτούντων άσυλο. Παρά το γεγονός ότι η δημιουργία τέτοιων κέντρων προβλέπεται από το άρθρο 24 παρ. 2 του ν. 1975/91, η σχετική διάταξη δεν έχει ενεργοποιηθεί μέχρι σήμερα με αποτέλεσμα να λειτουργεί υπό κρατική εποπτεία μόνο ένα κέντρο υποδοχής αιτούντων άσυλο, αυτό του Λαυρίου. Το κέντρο υποδοχής του Λαυρίου έχει μέγιστη δυνατότητα φιλοξενίας 300 αιτούντων άσυλο.

Τα λιγοστά κέντρα υποδοχής που υπάρχουν καθώς και υπηρεσίες παροχής υπηρεσιών και βοήθειας στους αιτούντες άσυλο λειτουργούν με πρωτοβουλία κατά συντριπτική πλειοψηφία, μη κυβερνητικών οργανώσεων που υποκαθιστούν το κράτος κοινωνικής πρόνοιας με τη συνεπικουρία μιας στρατιάς εθελοντών. Οι οργανώσεις αυτές εξαρτούν τη δράση τους από τους πόρους που μπορούν να αντλήσουν από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, ενώ το κράτος συχνά αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή για τη χρηματοδότηση αυτών των προγραμμάτων[222], μεταθέτοντας ωστόσο έτσι την ευθύνη και ελαχιστοποιώντας το κόστος λειτουργίας αυτών των προγραμμάτων. Η κατάσταση αυτή έχει ως αποτέλεσμα, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες των εργαζομένων σε αυτές τις οργανώσεις και τα προγράμματα, η δράση τους να είναι αποσπασματική, ασυντόνιστη και αβέβαιη ως προς την αποτελεσματικότητα της.

---

[222] Σιταρόπουλος Ν. «Παρατηρήσεις με αφορμή τις προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002, σελ. 1

Το ελληνικό κράτος, όπως αναφέρθηκε, έχει στη διάθεση του, μόνο ένα κέντρο υποδοχής και διαμονής προσφύγων, το κέντρο υποδοχής του Λαυρίου, που βρίσκεται έξω από την Αθήνα. Το Κέντρο Υποδοχής του Λαυρίου χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη λειτουργία του ενώ το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης είναι υπεύθυνο για θέματα ασφαλείας του κέντρου.

Η καθημερινή λειτουργία του κέντρου συμπεριλαμβανομένης της προμήθειας ειδών διατροφής έχει διαβιβαστεί στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, ενώ η Διεθνής Κοινωνική Υπηρεσία είναι υπεύθυνη για συμβουλευτικές υπηρεσίες και για την προετοιμασία αυτών που πρόκειται να εγκαταλείψουν το κέντρο[223].

Συνολικά τα κέντρα υποδοχής και διαμονής αιτούντων άσυλο και τα διάφορα προγράμματα μέχρι το τέλος του 2002 ήταν[224]:

- Λαύριο. Χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Υγείας. Έχει χωρητικότητα 300 ατόμων
- Νέα Μάκρη. Διευθύνεται από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Έχει χωρητικότητα 120 ατόμων
- Σπερχειάδα Λαμίας. Διευθύνεται από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Έχει χωρητικότητα 150 ατόμων
- Κοκκινόπηλο Ελασσόνας. Διευθύνεται από τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Έχει χωρητικότητα 120 ατόμων
- Πεντέλη. Διευθύνεται από τους Γιατρούς του Κόσμου. Έχει χωρητικότητα 200 ατόμων

---

[223] European Community, Directorate General for Justice and Home Affairs, Country Profile: Greece, 2001, p.p.20-21

[224] Τασσόπουλος Ι., «Εφαρμογή της Οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

- Ασπρόπυργος. Διευθύνεται από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση "HELLENA". Έχει χωρητικότητα 140 ατόμων
- Ένα πέμπτο κέντρο τέθηκε πρόσφατα σε λειτουργία στη Θεσσαλονίκη, από την Κοινωνική Αλληλεγγύη. Έχει χωρητικότητα 100 ατόμων
- Ανώγεια. Κέντρο Ασυνόδευτων παιδιών. Έχει χωρητικότητα 20 παιδιών
- Πικέρμι. Μέσω του προγράμματος Προμηθέας, φιλοξενούνται 60 άτομα, κατά προτεραιότητα ανήλικα παιδιά και άτομα με ειδικές ανάγκες
- Προσωρινή διαμονή π.χ από το Αρχιεπισκοπικό Πρόγραμμα μέσα στην Αθήνα που προσφέρει διαμονή και τροφή σε 60 άτομα
- Προσωρινή διαμονή προσφέρεται επίσης από το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και τους Γιατρούς του Κόσμου σε ξενοδοχεία που χρησιμοποιούνται για διαμονή. Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας το διάστημα από 1.9.2001 έως 28.2.2002 φιλοξενήθηκαν 985 άτομα.
- Κέντρο Εθελοντικής Εργασίας στην Αθήνα. Έχει χωρητικότητα 40 ατόμων

Τα κέντρα υποδοχής δίνουν προτεραιότητα σε ευπαθείς ομάδες των αιτούντων άσυλο και συγκεκριμένα σε :

- Άτομα με ειδικές ανάγκες
- Άτομα με ψυχολογικά προβλήματα
- Ηλικιωμένους
- Ασυνόδευτα ανήλικα παιδιά
- Μονογονεϊκές οικογένειες
- Ασυνόδευτες νεαρές γυναίκες

Σύμφωνα με έκθεση της Ελλάδας προς την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι προδιαγραφές των κέντρων υποδοχής αναγνωρίζεται ότι είναι κάτω από το μέσο όρο των βόρειων χωρών της Ε.Ε. αλλά επισημαίνεται ότι σε σύγκριση με τις συνθήκες που ζουν οι αιτούντες άσυλο που δεν διαμένουν στο Λαύριο ή σε άλλα Κέντρα, και σε σύγκριση με τις γενικότερες συνθήκες διαμονής φτωχών τμημάτων του Ελληνικού πληθυσμού, οι διευκολύνσεις που προσφέρονται στο Λαύριο χαρακτηρίζονται, ως καλές![225].

Στα κέντρα υποδοχής, στους αιτούντες προσφέρεται κοινωνική υποστήριξη, εκπαιδευτικά προγράμματα που περιλαμβάνουν την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, εκμάθηση αγγλικών σε παιδιά και ενήλικες, νομική βοήθεια και συμβουλευτική. Η παραμονή τους στα κέντρα υποδοχής δεν μπορεί να υπερβεί τυπικά το χρονικό διάστημα των έξι μηνών αν και στην πράξη συχνά δίνεται παράταση.

Λαμβάνοντας ωστόσο υπόψη ότι οι σχετικές αιτήσεις ασύλου μεταξύ των ετών 1996 και 2001 κυμάνθηκαν μεταξύ 1.700 και 5.500 και ότι ο χρόνος από την υποβολή της αίτησης ασύλου μέχρι την έκδοση τελικής απόφασης μπορεί να διαρκέσει από έξι ως δεκαοχτώ μήνες, κατά παράβαση των προθεσμιών που τίθενται από τις διατάξεις του Π.Δ. 61/99, γίνεται φανερό ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα είναι άστεγοι, αναγκασμένοι να διαβιούν σε συνθήκες που παραβιάζουν το άρθρο 11, παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, αλλά και το άρθρο 25 της Οικουμενικής Διακήρυξης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που ορίζουν ότι «τα κράτη θα πρέπει να μεριμνούν έτσι ώστε να εξασφαλίζουν ένα ανεκτό επίπεδο διαβίωσης για τους ίδιους και τις

[225] European Community, Directorate General for Justice and Home Affairs, Country Profile: Greece, 2001, p.p.22

οικογένειες τους, συμπεριλαμβανομένης της κατάλληλης διατροφής, ενδυμασίας και κατοικίας...»[226].

Γίνεται σαφές ότι η Ελλάδα παρά το γεγονός ότι λαμβάνει μια σειρά μέτρων που εναρμονίζονται και συμπλέουν με την πολιτική της Ε.Ε. στο θέμα της ασφάλειας των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε. και της «μηδενικής αναγνώρισης», αναλαμβάνοντας το σχετικό κόστος, δεν φαίνεται να εκδηλώνει καμία ουσιαστική πρόθεση να λάβει μέτρα έτσι ώστε οι παρεχόμενες υποστηρικτικές υπηρεσίες αλλά και συνθήκες υποδοχής των προσφύγων να είναι ανάλογες με αυτές που παρέχονται σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη.

6.2.3. *Επαναπροώθηση*

Η αρχή της μη επαναπροώθησης αποτελεί τον πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων και αιτούντων άσυλο. Το δικαίωμα να μη επαναπροωθηθεί κάποιος σε έδαφος όπου η ζωή και η ελευθερία του απειλούνται διασφαλίζεται από το άρθρο 33 της Σύμβασης της Γενεύης. Το γεγονός ότι η μη επαναπροώθηση αποτελεί την πλέον θεμελιώδη προστασία απέναντι στους πρόσφυγες συνάγεται από το γεγονός ότι όλες οι διεθνείς Συμβάσεις και Σύμφωνα κάνουν λόγο και περιέχουν ρήτρες που την απαγορεύουν. Έτσι ρήτρες για την αρχή της μη-επαναπροώθησης περιέχει το άρθρο 3 της Σύμβασης του ΟΗΕ κατά των Βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης, το άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των

[226] Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ 1

Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Στην Ελλάδα εκτός από την ισχύ των διεθνών Συμβάσεων και Συμφωνιών, το δικαίωμα να μην απομακρυνθεί κάποιος από τη χώρα διασφαλίζεται και με το άρθρο 1, παρ. 1 του Π.Δ.61/99 που ορίζει για τους αιτούντες άσυλο ότι «μέχρι την οριστική κρίση του αιτήματος τους δεν επιτρέπεται η καθ' οιονδήποτε τρόπο απομάκρυνση τους από τη χώρα».

Το άρθρο 8 παρ. 2 του π.δ. 61/99 επιπλέον ορίζει ότι «για τη χορήγηση άδειας παραμονής γα ανθρωπιστικούς λόγους στον αλλοδαπό του οποίου έχει απορριφθεί οριστικά η αίτηση για αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας λαμβάνεται υπόψη η συνδρομή στο πρόσωπο του ενδιαφερόμενου της ρήτρας της μη επαναπροώθησης του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης της Ρώμης του 1950», κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο προστασίας τόσο των αιτούντων άσυλο που δεν πληρούν τα κριτήρια της Σύμβασης της Γενεύης αλλά έχουν ανάγκη διεθνούς προστασίας όσο και των αιτούντων άσυλο που η αίτηση τους απορρίφθηκε αναιτιολόγητα. Έτσι μπορούν να επικαλεστούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων αλλά και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σε περιπτώσεις απέλασης, επαναπροώθησης, απομάκρυνσης τους ή άρσης της προσωρινής προστασίας τους ότι κινδυνεύουν να υποστούν βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση εάν εξαναγκαστούν να μεταβούν στη χώρα καταγωγής τους. Επισημαίνεται ότι το άρθρο 3 μπορεί να συμβάλλει για τη διαφύλαξη του δικαιώματος της μη επαναπροώθησης, δεν μπορεί ωστόσο να συμβάλλει στην προστασία των υπολοίπων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των αιτούντων άσυλο και προσφύγων[227].

---

[227] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 144

Στην έκθεση της Διεθνούς Αμνηστία για την κατάχρηση αστυνομικής βίας στην Ελλάδα το 2001, υποστηρίζεται ότι έχουν υπάρξει αρκετοί ισχυρισμοί από αλλοδαπούς, μεταξύ των οποίων και αιτούντες άσυλο, ότι υπέστησαν κακομεταχείριση από αστυνομικούς όταν αντιστάθηκαν στη βίαιη απέλαση τους ή ενώ κρατούνταν σε αστυνομικά τμήματα εν όψει δικαστικής ή διοικητικής απέλασης τους. Συγκεκριμένα, μετά από επιτόπια έρευνα το διάστημα από 20 Αυγούστου έως 6 Σεπτεμβρίου 2001 και λήψη συνεντεύξεων από 22 αλλοδαπούς προερχόμενους από το Ιράκ, το Μπαγκλαντές, τη Σρι Λάνκα, τη Σιέρα Λεόνε και την Κένυα, οι οποίοι κρατούνταν στο κρατητήριο του Ελληνικού προκειμένου να απελαθούν, πολλοί από αυτούς ισχυρίστηκαν ότι δέχτηκαν χαστούκια, γροθιές και κλοτσιές μετά τη σύλληψη τους όταν ζήτησαν πληροφορίες ή όταν αρνήθηκαν να επιβιβαστούν σε αεροπλάνο για να απελαθούν[228], παρά το γεγονός ότι κάποιοι από αυτούς εκδήλωσαν την επιθυμία να υποβάλλουν αίτηση ασύλου προκειμένου να τύχουν προστασίας από τη χώρα μας. Ένας από αυτούς, πολίτης της Σρι Λάνκα, συνελήφθη στις 12 Ιουνίου 2001 στο αεροδρόμιο «Ελ. Βενιζέλος» στην Αθήνα, έχοντας στην κατοχή του πλαστό διαβατήριο. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του είχε βασανιστεί από κυβερνητικούς υπαλλήλους της χώρας του λόγω των πολιτικών του πεποιθήσεων. Μετά τη σύλληψη του μεταφέρθηκε δεμένος με χειροπέδες στο αστυνομικό τμήμα του αεροδρομίου όπου του έδωσαν να υπογράψει κάποια έγγραφα στα ελληνικά. Μπροστά στην άρνηση του να τα υπογράψει του δήλωσαν ότι δεν αφορούν διαδικασία απέλασης και έτσι τα υπέγραψε. Στις 15 Ιουνίου παραπέμφθηκε σε δίκη για παράνομη είσοδο, στην οποία δεν είχε καμία νομική εκπροσώπηση ενώ ο διερμηνέας που υπήρχε μιλούσε

[228] Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ), Παράνομη και απάνθρωπη κράτηση στο Κρατητήριο Ελληνικού (παλιό αεροδρόμιο Αθηνών): Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2001 στο Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 37

αγγλικά, μια γλώσσα που ελάχιστα κατανοούσε και έτσι καταδικάστηκε σε ποινή φυλάκισης 4 μηνών. Στη συνέχεια μεταφέρθηκε στα κρατητήρια του αστυνομικού τμήματος του αεροδρομίου, όπου κρατήθηκε για 2 μήνες. Όπως δηλώνει ο ίδιος «ποτέ δεν με πληροφόρησαν για διαταγή απέλασης και πίστευα ότι δεν είχα υπογράψει τέτοια διαταγή, πράγμα που μου έδινε μια αίσθηση ασφάλειας, αφού η χειρότερη μοίρα για μένα θα ήταν να με στείλουν πίσω στη Σρι Λάνκα». Στις 12 Ιουλίου του έφεραν διαβατήριο της Σρι Λάνκα, χωρίς να γνωρίζει ότι αυτό ήταν μέρος της διαδικασίας απέλασης του και την επομένη τον μετέφεραν στο αεροδρόμιο προκειμένου να τον απελάσουν. Όταν συνειδητοποίησε ότι επρόκειτο να τον απελάσουν, αρνήθηκε να επιβιβαστεί στο αεροπλάνο και όπως ο ίδιος αναφέρει «έπεσα κάτω με τα χέρια σταυρωμένα στο κεφάλι και ικέτεψα να μη με απελάσουν. Εκείνη τη στιγμή ένας από τους φρουρούς που με συνόδευαν άρχισε να με κλωτσά παντού, ενώ οι φρουροί μου φώναζαν οργισμένοι στα ελληνικά, με έσπρωχναν και με έσπρωχναν δυνατά από δω και από κει»[229].

Παρά τη ρητή απαγόρευση της επαναπροώθησης αλλοδαπών, αιτούντων άσυλο, απαγόρευση που εκπορεύεται από τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας, υπάρχουν ωστόσο πλήθος περιστατικά, όπως προκύπτει από την προαναφερόμενη περίπτωση αλλά και όπως παρουσιάστηκε και στο πρώτο μέρος, που καταδεικνύουν ότι η επαναπροώθηση είναι συχνό φαινόμενο στην πρακτική των αρμόδιων ελληνικών αρχών που στοχεύει στη μείωση των υποβαλλόμενων αιτήσεων ασύλου και στην πολιτική των «κλειστών συνόρων» που εφαρμόζει η Ελλάδα στα πλαίσια της Ε.Ε.

---

[229] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 37

Ένα άλλο ζήτημα που συνδέεται με την εξασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του αλλοδαπού σύμφωνα με το άρθρο 3, είναι η επ' αόριστον κράτηση τους στα κρατητήρια των αστυνομικών τμημάτων ή σε δικαστικές φυλακές όταν τελούν υπό δικαστική ή διοικητική απέλαση λόγω αδυναμίας χορήγησης ταξιδιωτικών εγγράφων ή εφαρμογής εμπάργκο κατά ορισμένων κρατών όπως κατά το παρελθόν στο Ιράκ ή πιστεύεται ότι παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Έτσι, σε αναφορές που χειρίστηκε ο Συνήγορος του Πολίτη (αρ. πρωτ. 12213/2000 και 1389/2000) 5 Κούρδοι υπήκοοι του Ιράκ αφού εξέτισαν ποινή φυλάκισης 15 ημερών λόγω παράνομης εισόδου τους στην Ελλάδα, παρέμειναν έγκλειστοι στη Δικαστική Φυλακή Ιωαννίνων για χρονικό διάστημα άνω των πέντε μηνών επειδή η απέλαση τους ήταν αδύνατη λόγω του διεθνή αποκλεισμού του Ιράκ (Συνήγορος του Πολίτη, Πόρισμα 13821/2000). Οι συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών που τελούν υπό δικαστική ή διοικητική απέλαση, συχνά είναι τέτοιες που, όπως αναλυτικά θα παρουσιαστεί παρακάτω, παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα[230].

6.2.4. *Χρήση βίας από αστυνομικά όργανα*

Η εφαρμογή του άρθρου 3 είναι απόλυτη και ανεπιφύλακτη και δεν αφήνει περιθώρια περιορισμού από διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας των επιμέρους κρατών υπό ορισμένες προϋποθέσεις όπως η ασφάλεια, η δημόσια τάξη ή άλλοι λόγοι[231].

Ωστόσο σύμφωνα με την Έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας και της Διεθνούς Ομοσπονδίας του Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα που δημοσιεύτηκε το

---

[230] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

[231] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ 144

Σεπτέμβριο του 2002, και αφορούσε το έτος 2001, καταγγέλλονται σωρεία συμβάντων χρήσης αστυνομικής βίας σε αλλοδαπούς και αιτούντες άσυλο, προσπάθειες επαναπροώθησης με βίαιο τρόπο και κατάφορη παραβίαση των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων τους οποίους υπέβαλλαν σε εξευτελιστική και ατιμωτική μεταχείριση. Στην έκθεση όπως τονίζεται «τεκμηριώνεται η συνεχιζόμενη ύπαρξη σοβαρών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Ειδικότερα παρουσιάζονται πολυάριθμοι ισχυρισμοί για κακομεταχείριση κρατουμένων, σε ορισμένες περιπτώσεις σε βαθμό βασανισμού, εν γένει κατά τη σύλληψη ή σε αστυνομικά τμήματα», ενώ όπως υποστηρίζεται η άσκηση βίας στρέφεται ιδιαίτερα σε βάρος Ρομά ή μεταναστών. Και τονίζει ότι «με βάση το διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι κυβερνήσεις έχουν υποχρέωση να προστατεύουν τη ζωή...». Στις περισσότερες περιπτώσεις η συχνότερη σωματική κακομεταχείριση που καταγγέλλεται αφορά χαστούκια, κλοτσιές και γροθιές ενώ συχνά καταγγέλλεται και ψυχολογική κακομεταχείριση που αποτελείται από λεκτική εξύβριση, ρατσιστικού συχνά χαρακτήρα, καθώς και απειλές σεξουαλικού περιεχομένου. Σε αρκετές περιπτώσεις, τα θύματα που υπέστησαν κακομεταχείριση, μεταξύ αυτών και παιδιά, χρειάστηκαν ιατρική περίθαλψη ή ακόμα και εισαγωγή σε νοσοκομείο[232].

Στην έκθεση παρουσιάζεται η περίπτωση 164 αλλοδαπών, κυρίως Κούρδων από την Τουρκία, το Ιράκ και το Ιράν, καθώς και Τούρκων, Αφγανών, Πακιστανών, Ερυθραίων και Αιθιόπων, ανάμεσα τους γυναίκες και παιδιά οι οποίοι μετά την καταδίωξη του αλιευτικού που τους μετέφερε παράνομα, συνελήφθησαν και κρατήθηκαν στην παλιά Ακαδημία του Εμπορικού Ναυτικού στη Σούδα Χανίων στις 30 Μαίου 2001. Κατά τη διάρκεια της φύλαξης τους ορισμένοι από τους

[232] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη*

λιμενοφύλακες τους επιτέθηκαν και ξυλοκόπησαν πολλούς από τους άντρες. Σύμφωνα το αρχείο του βιβλίου ασθενών της Ένωσης Ιατρών ΕΣΥ Χανίων 16 από αυτούς είχαν τραύματα που φαίνονταν να είναι συνεπή προς τους ισχυρισμούς τους, ενώ 5 από αυτούς παραπέμφθηκαν στο νοσοκομείο για περαιτέρω έλεγχο και θεραπεία. Μεταξύ αυτών που παραπέμφθηκαν στο νοσοκομείο ήταν και 2 παιδιά ηλικίας 17 ετών και ένα 18 ετών. Μεταξύ των καταγγελιών που έγιναν στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι και αυτή της απόπειρας βιασμού ενός από αυτούς, ο οποίος δήλωσε ότι «με πήγε στην τουαλέτα ένας από αυτούς... Έβγαλε το κλομπ και με χτυπούσε στους ώμους, τα χέρια. Τραβώντας το παντελόνι μου προσπάθησε να με βιάσει με το κλομπ. Αντιστάθηκα. Έπεσα κάτω, με κλοτσούσε να σηκωθώ. Συνέχισε. Πονούσα πολύ». Μετά τη διενέργεια Ένορκης Διοικητικής Εξέτασης διαπιστώθηκαν ευθύνες του προσωπικού του Λιμενικού Σώματος για «παραλείψεις και αντικανονικές πράξεις» κατά την κράτηση της ομάδας και κινήθηκαν πειθαρχικές διώξεις κατά ενός βαθμοφόρου που «δεν απέτρεψε τη χρήση βίας» και πέντε λιμενοφυλάκων οι οποίοι κρίθηκαν ένοχοι σωματικής και ψυχολογικής κακοποίησης, ομοφοβικού χλευασμού και επιβολής τιμωρίας στρατιωτικού τύπου σε έναν από τους κρατούμενους καθώς τον υποχρέωσε να κάνει «λαγουδάκια». Οι ποινές που επιβλήθηκαν στο βαθμοφόρο και έναν λιμενοφύλακα ήταν 20 μέρες περιορισμός, ενώ οι υπόλοιποι με φυλάκιση 30 έως 50 ημερών![233].

Δεν λείπουν ωστόσο και τα μεμονωμένα περιστατικά βίας αστυνομικών οργάνων εναντίων αλλοδαπών και αιτούντων άσυλο. Το πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι αυτό που ήρθε στη δημοσιότητα στις 15 Ιουλίου 2003 όταν συνοριοφύλακας του Τμήματος Δίωξης Λαθρομεταναστών της Διεύθυνσης Αστυνομίας Βορειοανατολικής Αττικής, έβρισε και κούρεψε Κούρδο, αιτούντα άσυλο που διαμένει στο Κέντρο υποδοχής

σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων, Αθήνα, 2002, σελ. 1-2

στην Πεντέλη. Σύμφωνα με δημοσιεύματα του Τύπου, ο Κούρδος πρόσφυγας καθώς αγόραζε τσιγάρα, τον σταμάτησαν οι αστυνομικοί και μετά τον έλεγχο της ταυτότητας του, του έκανε παρατήρηση για τα ρούχα που φορούσε. Στην παρατήρηση του Κούρδου «Γιατί απαγορεύεται;», ο συνοριοφύλακας, βρίζοντας τον, τον έστησε στον τοίχο με τα χέρια ψηλά και του έκοψε τα μαλλιά με ένα μαχαίρι απειλώντας τον[234].

Στις δύο περιπτώσεις που παρατέθηκαν είναι σαφής η καταφανής παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το δικαίωμα να μην υποβάλλεται κάποιος σε βασανιστήρια ή σκληρή ή απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία αποτελεί θεμελιώδη κανόνα του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Αναγνωρίζεται στο άρθρο 5 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στο άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο άρθρο 1 της Σύμβασης κατά των Βασανιστηρίων, τις οποίες έχει επικυρώσει η Ελλάδα και ενσωματώσει στο εσωτερικό της δίκαιο. Περαιτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση της Σούδας Χανίων σημειώθηκε και παραβίαση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού, την οποία επικύρωσε η Ελλάδα το 1993. Η Σύμβαση απαγορεύει τα βασανιστήρια και τη σκληρή, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση παιδιών και προβλέπει ότι η στέρηση της ελευθερίας δεν θα χρησιμοποιείται παρά μόνο ως έσχατο μέτρο και για τη μικρότερη δυνατή διάρκεια. Στο άρθρο 19 παρέχονται εγγυήσεις για το δικαίωμα στην προστασία από κάθε μορφή σωματικής και πνευματικής βίας, προσβολής ή

---

[233] ό.π. σελ 37-39

[234] Έθνος, 15.7.2003, «Νέο Κρούσμα Αυθαιρεσίας: Κούρεψε μετανάστη!»σελ. 21, 2003 και Νέα, 15.7.2003, «Συνοριοφύλακας συνελήφθη για τον διασυρμό Κούρδου μετανάστη» σελ. 18, 2003

βιοπραγιών, εγκατάλειψης ή παραμέλησης, κακής μεταχείρισης ή εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας[235].

6.2.5. Συνθήκες κράτησης αλλοδαπών- Καταδίκη της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έχει ασχοληθεί μέχρι σήμερα με ένα ευρύ φάσμα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αλλοδαπών (άρθρα 2,3,5,6,8,9-11, 12). Η νομολογία του Δικαστηρίου που αναφέρονται στην Ελλάδα και τις παραβιάσεις δικαιωμάτων αλλοδαπών είναι εξαιρετικά περιορισμένη αλλά καθόλου άνευ σημασίας καθώς αφορούν σε παραβιάσεις θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και μάλιστα στον σκληρό πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων (των λεγόμενων δικαιωμάτων «πρώτης γενιάς») που είναι μεταξύ άλλων το δικαίωμα στη χρήση και απονομή δικαιοσύνης και η απαγόρευση της εξευτελιστικής και ταπεινωτικής μεταχείρισης. Οι καταδίκες της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων οδηγούν στη διαπίστωση ότι προκειμένου να ανταποκριθεί η Ελλάδα και να συμμορφωθεί προς τα όσα ορίζονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οφείλει να προβεί σε αναδιαμόρφωση θεσμών όπως οι συνθήκες των χώρων κράτησης και η νομική συνδρομή απόρων ατόμων[236].

Ιδιαίτερα όσον αφορά τις συνθήκες κράτησης αλλοδαπών μεταναστών και προσφύγων σε χώρους κράτησης στην Ελλάδα, η χώρα μας έχει καταδικαστεί από το

---

[235] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 40

[236] Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ 89-90

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε δύο περιπτώσεις, η μία από τις οποίες αναφέρεται σε απορριφθέντα αιτούντα άσυλο.

Συγκεκριμένα, ο κύριος Dougoz, συριακής καταγωγής προσέφυγε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου υποστηρίζοντας ότι οι συνθήκες κράτησης του στο αστυνομικό τμήμα Δραπετσώνας και στη συνέχεια στα κρατητήρια της ΕΛ.ΑΣ. στη Λεωφόρο Αλεξάνδρα παραβίαζαν το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ο κύριος Dougoz αρχικά κρατήθηκε στο κρατητήριο του αστυνομικού τμήματος Δραπετσώνας μετά από απόφαση απέλασης του τον Ιούλιο του 1997. Εκεί, όπως υποστήριξε αργότερα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο υπήρχαν 20 κελιά και το σύνολο των κρατουμένων έφτανε κάποιες φορές τους 100. Λόγω του ότι το κελί του ήταν υπερπλήρες, δεν υπήρχαν κρεβάτια για όλους τους κρατουμένους, ορισμένοι από τους οποίους κοιμόντουσαν στους διαδρόμους ή στο πάτωμα χωρίς στρώματα, σεντόνια ή κουβέρτες. Οι συνθήκες υγιεινής ήταν άθλιες, τα κελιά ακάθαρτα, κατά περιόδους δεν υπήρχε καθόλου ζεστό νερό, δεν υπήρχε καθαρός αέρας ή φυσικό φως, ενώ η έλλειψη προαύλιο ή άλλου ελεύθερου χώρου δεν επέτρεπε την κίνηση ή άθληση των κρατούμενων. Οι κρατούμενοι έτρωγαν από ένα πιάτο φαγητό που το χρησιμοποιούσαν ομαδικά δύο φορές την ημέρα, ενώ η διανομή γάλατος, φρούτων, λαχανικών και τυροκομικών ήταν σπάνια στην ημερήσια διατροφή των κρατουμένων. Υπήρχε ανεπαρκής αριθμός συσκευών τηλεφώνων ενώ ανέφερε και περιπτώσεις κακομεταχείρισης κρατουμένων. Τον Απρίλιο 1998 μετά από αίτηση του να μην απελαθεί διότι η ζωή του κινδύνευε στη Συρία λόγω της πολιτικής του δράσης εκεί, μεταφέρθηκε στα κρατητήρια της ΕΛ.ΑΣ. στη Λεωφόρο Αλεξάνδρας, όπου οι συνθήκες ήταν παρόμοιες με αυτές της Δραπετσώνας αν και λίγο καλύτερες καθώς υπήρχε φυσικός φωτισμός, καθαρός αέρας στα κελιά και

επαρκές ζεστό νερό. Τελικά και παρά τις αντίθετες προσπάθειες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ, τον Δεκέμβριο του 1998 απελάθηκε στη Συρία[237].

Με την προσφυγή του στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ο κύριος Dougoz υποστήριξε ότι η Ελλάδα παραβίασε το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου λόγω των συνθηκών κράτησης του στα κρατητήρια της Δραπετσώνας και της Λεωφόρου Αλεξάνδρας.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο κατά την εξέταση της υπόθεσης αποφάσισε ότι οι συνθήκες κράτησης είναι δυνατό να συνιστούν απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Στην υπό εξέταση υπόθεση, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι δεν διενήργησε επιτόπια έρευνα ωστόσο οι ισχυρισμοί του προσφεύγοντα επιβεβαιώνονται από την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων της 29.11.1994 που αφορούσε τις συνθήκες κράτησης της Λεωφ. Αλεξάνδρας. Οσον αφορά τις συνθήκες κράτησης στο αστυνομικό τμήμα της Δραπετσώνας, η ελληνική πλευρά παραδέχθηκε ότι είναι ανάλογες με αυτές της Λεωφ. Αλεξάνδρας. Τελικά το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης του κυρίου Dougoz και ειδικά ο σοβαρός υπερπληθυσμός και η έλλειψη υποδομής ύπνου, σε συνδυασμό με την υπερβολική διάρκεια της κράτησης του συνιστούν εξευτελιστική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου[238].

Ανάλογη είναι και η περίπτωση της δεύτερης καταδίκης της χώρας μας για το ζήτημα των συνθηκών κράτησης στις φυλακές Κορυδαλλού, βρετανού υπηκόου (Υπόθεση Peers κατά Ελλάδας).

Το γεγονός ότι με αφορμή τις δύο αυτές περιπτώσεις, η Ελλάδα καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των

---

[237] ό.π. σελ 105-111
[238] ό.π.

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενός άρθρου που προστατεύει θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα καταδεικνύει τις ουσιαστικές ελλείψεις της χώρας μας να διαφυλάξει μία από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατιών κοινωνιών και να εξασφαλίσει στην προστασία των δικαιωμάτων τόσο των ελλήνων πολιτών όσο και των αλλοδαπών και ιδιαίτερα των αιτούντων άσυλο, οι οποίοι αποτελούν ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα πληθυσμού.

Τις συνθήκες κράτησης αλλοδαπών σε κρατητήρια και αστυνομικά τμήματα είχαν καυτηριάσει ήδη από το 1994, η Επιτροπή του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και αφορούσε την κατάσταση στις συνθήκες κράτησης κρατουμένων στη χώρα μας για το έτος 1993. Και οι μετέπειτα εκθέσεις της ίδιας Επιτροπής για τα έτη 1996, 1997 και 1999 που δημοσιεύτηκαν το 2001 περιέχουν δυσμενείς παρατηρήσεις για τις συνθήκες κράτησης ημεδαπών αλλά κυρίως αλλοδαπών καθώς κρατούνται μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα[239].

Ο υπερπληθυσμός κρατουμένων και οι κακές συνθήκες διαβίωσης τους είναι ένα φαινόμενο κοινό και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Το 2001, το 25% των κρατουμένων στα κράτη μέλη της Ε.Ε. ήταν αλλοδαποί, ποσοστό που στην Ελλάδα είναι σχεδόν διπλάσιο καθώς σύμφωνα με έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Το 1999 το αντίστοιχο ποσοστό αλλοδαπών κρατουμένων στην Ελλάδα έφτασε το 46%, ποσοστό που κατέτασσε την Ελλάδα στην πρώτη θέση στην Ευρώπη όσον αφορά την αναλογία φυλακίσεων ημεδαπών και αλλοδαπών. Οι λόγοι που διαμορφώνουν το φαινόμενο αυτό συνδέονται με τη λειτουργία της Δικαιοσύνης στην Ελλάδα, η οποία είναι ιδιαίτερα «εχθρική» και αυστηρή απέναντι στους αλλοδαπούς[240].

---

[239] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ. 18-20

[240] Baldwin-Edwards M., "Εγκληματικότητα και Μετανάστευση: Μύθοι και πραγματικότητες», *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Ιούλιος/ Αύγουστος 2001

Το ζήτημα των συνθηκών κράτησης αλλοδαπών αποτέλεσε αντικείμενο παρέμβασης και έκδοσης σχετικών πορισμάτων (Πόρισμα 13821/2000, 612/2001, 12280/2001 κ.α.) από το Συνήγορο του Πολίτη, ανεξάρτητη Αρχή, μέλη της οποίας διενήργησαν αυτοψίες τόσο στην αστυνομική διεύθυνση στη ΓΑΔΑ, στο αστυνομικό Τμήμα Ομονοίας, Ιωαννίνων, Ηρακλείου Κρήτης, τονίζοντας τις σοβαρές δυσλειτουργίες των χώρων κράτησης που θέτουν «ζητήματα σεβασμού της αξιοπρέπειας τους από τα όργανα του κράτους». Ο Συνήγορος του Πολίτη, με πορίσματα του παρουσίαζε την πραγματική κατάσταση και υπέβαλλε συστάσεις και προτάσεις προς τη Διοίκηση προκειμένου να εναρμονιστεί με τις υποχρεώσεις της χώρας μας έναντι των διεθνών προτύπων και να συμμορφωθεί με τα όσα ορίζονται στις συμβάσεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επισημαίνοντας σειρά παραβιάσεων της εθνικής και διεθνούς νομοθεσίας που αφορούν τόσο το προσφυγικό δίκαιο όσο και το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αλλά και τις συνταγματικές επιταγές που τίθενται από το Ελληνικό Σύνταγμα[241].

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι κατά την αυτοψία που διενήργησαν μέλη του Συνηγόρου του Πολίτη στα κρατητήρια του 7ου ορόφου του Αστυνομικού Μεγάρου Αττικής (ΓΑΔΑ) διαπιστώθηκε ότι στα κρατητήρια κρατούνταν κατά την ημέρα της αυτοψίας (7.5.2001) πενήντα υπό απέλαση αλλοδαποί κυρίως από το Μπαγκλαντές και το Πακιστάν που κρατούνταν εκεί για σημαντικό χρονικό διάστημα, κάποιοι από αυτούς για διάστημα μεγαλύτερο των 6 μηνών, χωρίς να έχει ξεκινήσει η διαδικασία απέλασης τους. Ο συνολικός αριθμός κρατουμένων ήταν 207, σε ένα χώρο που δεν μπορούσε να στεγάσει πάνω από 80 συνολικά άτομα. Οι συνθήκες υγιεινής κρίθηκαν ανεπαρκείς καθώς διέθεταν έξι τουαλέτες και έξι ντους για 207 άτομα. Η χωρητικότητα των κελιών ήταν ιδιαίτερα μικρή με αποτέλεσμα μετά βίας να μπορούν

[241] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www. Synigoros.gr

να ξαπλώσουν οι κρατούμενοι, ενώ ο χώρος αεριζόταν ανεπαρκώς. Οι συνθήκες υγιεινής των χώρων κράτησης δεν ήταν ούτε καν οι στοιχειώδεις ενώ αδύνατη ήταν και η στοιχειώδης σωματική άσκηση των κρατουμένων[242].

Σε άλλη περίπτωση, η παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη προκλήθηκε μετά την υποβολή σχετικής αναφοράς από τους Γιατρούς του Κόσμου, ΜΗ.ΚΥ.Ο, η οποία έθετε ως κύριο θέμα τις κακές συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών κρατουμένων στο νησί Κω. Τα βασικότερα προβλήματα που επισημαίνονταν ήταν οι κακές συνθήκες υγιεινής, ο συνωστισμός των κρατουμένων σε χώρους πρόχειρους, τη μη πρόβλεψη τροφείων στη νομοθεσία του Λιμενικού σώματος και στην έλλειψη μέριμνας από την πλευρά της Πολιτείας όσον αφορά την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των κρατουμένων, κατά παράβαση των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας μας ως προς την εξασφάλιση των στοιχειωδών συνθηκών σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας των κρατουμένων αλλοδαπών και ιδιαίτερα την εξασφάλιση της προστασίας των πολιτικών προσφύγων σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης[243].

Στις διαπιστώσεις του (12280/2001), ο Συνήγορος του Πολίτη επισημαίνει ότι κατά την κράτηση των παράνομα εισερχομένων αλλοδαπών αμέσως μετά τη σύλληψη τους από τις λιμενικές αρχές που μπορεί να διαρκέσει από μία έως τρεις μέρες, παρουσιάζεται πρόβλημα στη σίτιση των κρατουμένων, καθώς στις σχετικές διατάξεις που αναφέρονται στην κράτηση αλλοδαπών από τις λιμενικές αρχές δεν προβλέπονται τροφεία κρατουμένων με αποτέλεσμα η σίτιση των κρατουμένων να επαφίεται στην εθελοντική προσφορά τροφής από τους ιδιώτες ξενοδόχους της περιοχής και στην οργάνωση «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός». Παρά το γεγονός ότι το πρόβλημα είναι γνωστό και η πραγματικότητα όπως έχει διαμορφωθεί καθιστά

---

[242] ό.π.

[243] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 491-505

αναγκαία την πρόβλεψη παροχής τροφής από το λιμενικό σώμα στους κρατουμένους, δεν έχει προωθηθεί κάποια ρύθμιση μέχρι σήμερα[244].

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που εγείρεται είναι αυτό του ιατρικού ελέγχου κατά την άφιξη των αλλοδαπών προσφύγων και μεταναστών. Η μόνη προληπτική εξέταση που γίνεται προκειμένου να διαπιστωθεί η κατάσταση της υγείας τους και να εντοπιστούν που μπορεί να φέρουν μεταδοτικές ασθένειες γίνεται με τη συνδρομή της ΜΗ.ΚΥ.Ο «Γιατροί του Κόσμου». Ωστόσο η εθελοντική αυτή προσφορά δεν παρέχεται σε μόνιμη βάση και σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υποκαταστήσει την υπαγορευόμενη από τα άρθρα 5 παρ. 2 και 21 παρ. 3 υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των πολιτών που βρίσκονται στην επικράτεια της. Λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι συχνά οι αλλοδαποί κρατούνται για μεγάλα χρονικά διαστήματα στους χώρους κράτησης των μεθοριακών σταθμών, στους οποίους οι συνθήκες υγιεινής χαρακτηρίζονται ως άθλιες, γίνεται φανερό ότι διακυβεύεται η υγεία τόσο των ίδιων των αλλοδαπών όσο και του γηγενή πληθυσμό αλλά και του προσωπικού του αστυνομικού και λιμενικού σώματος[245].

Όσον αφορά τον χώρο κράτησης διαπιστώθηκε ότι οι αλλοδαποί κρατούνταν σε κτήριο που ήταν υπό κατάσχεση και το οποίο χρησίμευε ως κέντρο διασκέδασης και ως εκ τούτου ο χώρος δεν είναι διαρρυθμισμένος σε δωμάτια έτσι ώστε να μπορεί να φιλοξενεί ομάδες κρατουμένων. Αντίθετα, ο χώρος ήταν ενιαίος με κάποιες εγκαταστάσεις υγιεινής στη μία πλευρά. Κατά την ημέρα της αυτοψίας των μελών του Συνηγόρου του Πολίτη, φιλοξενούνταν 130 αλλοδαποί, οι οποίοι κοιμόταν σε στρώματα παραταγμένα το ένα δίπλα στο άλλο και κάλυπταν όλο τον ενιαίο χώρο. Επισημαίνεται ότι σύμφωνα με την έκθεση αυτοψίας, τα στρώματα ήταν προσφορά των ξενοδοχείων του νησιού. Ο χώρος ήταν σκοτεινός, χωρίς επαρκή εξαερισμό.

---

[244] ό.π.
[245] ό.π.

Λόγω της έλλειψης προσωπικού φύλαξης των αλλοδαπών κρατουμένων, για λόγους ασφαλείας απαγορευόταν ο προαυλισμός τους, παρά την ύπαρξη περιφραγμένου χώρου γι' αυτό το λόγο και παρά το γεγονός ότι η κίνηση των κρατουμένων στον καθαρό αέρα αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αξιοπρεπή τους μεταχείριση και διασφαλίζεται από το άρθρο 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου για την παραβίαση του οποίου έχει καταδικαστεί η Ελλάδα στην υπόθεση Peers κατά Ελλάδας. Ερωτηματικά επίσης τέθηκαν ως προς το ζήτημα της θέρμανσης του χώρου κατά τους χειμερινούς μήνες[246].

Σοβαρό πρόβλημα αποτελούσε και η καθημερινή διατροφή των κρατουμένων, καθώς τα προβλεπόμενα τροφεία κατά το χρόνο διενέργειας της αυτοψίας, ανέρχονταν στο ποσό των 1000 δρχ ημερησίως, ποσό που όπως είναι ευνόητο δεν επαρκούσε για την εξασφάλιση της απαραίτητης ποσότητας αλλά και ποιότητας της παρεχόμενης τροφής. Στην έκθεση αυτοψίας αναφέρεται ότι οι κρατούμενοι ζητούσαν να σιτιστούν πιο νωρίς το μεσημέρι, δεδομένου ότι τα τροφεία δεν επαρκούσαν για την κάλυψη πρωϊνού. Διαπιστώθηκε επίσης η έλλειψη εξωτερικής επικοινωνίας των κρατουμένων, καθώς δεν υπήρχαν τηλέφωνα πουθενά παρά το γεγονός ότι η τηλεφωνική επικοινωνία προβλέπεται ως δικαίωμα ακόμα και για όσους τελούν υπό σωφρονιστική κράτηση (άρθρο 53 του ν.2776/99) πόσο μάλλον υπό αστυνομική κράτηση που βρίσκονταν οι παραπάνω αλλοδαποί[247].

Από την παραπάνω έκθεση αναδεικνύεται η παντελή αδιαφορία της Πολιτείας για τις συνθήκες υποδοχής και κράτησης των αλλοδαπών προσφύγων και οικονομικών μεταναστών. Η διατροφή των νεοαφιχθέντων τις πρώτες μέρες επαφίεται στην καλή διάθεση των κατοίκων, των ξενοδόχων και των ΜΗ.ΚΥ.Ο, ενώ η καθημερινή τους διατροφή δεν ξεπερνούσε σε κόστος τις 1.000 δρχ (λιγότερο από 3

---

[246] ό.π.
[247] ό.π.

ευρώ) με επακόλουθο την ανεπαρκή σίτιση τους σε ποιότητα και ποσότητα, η ιατρική περίθαλψη και η προληπτική ιατρική μετατίθεται στα χέρια εθελοντικών οργανώσεων, οι αλλοδαποί κοιμούνται σε στρώματα που προσφέρονται από τα ξενοδοχεία του νησιού, ενώ οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελούν την καθημερινότητα των κρατουμένων αιτούντων άσυλο.

Μεταξύ των διαπιστώσεων που καταλήγει ο Συνήγορος του Πολίτη στο πόρισμα του είναι ότι η κράτηση ολοένα και μεγαλύτερου αριθμού παράνομων εισερχομένων αλλοδαπών, μεταξύ των οποίων και αιτούντες άσυλο, σε ακριτικές περιοχές και νησιά «αντιμετωπίζεται από την ελληνική πολιτεία ως τοπικό πρόβλημα που καλούνται να αντιμετωπίσουν και να λύσουν με πενιχρά μέσα οι συναρμόδιες τοπικές αρχές, ωσάν να πρόκειται για τυχαίο, απρόβλεπτο και μεμονωμένο γεγονός», ενώ επισημαίνει την παντελή έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού από την Πολιτεία. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι «η στοιχειώδης μέριμνα αξιοπρεπούς διαβίωσης από πλευράς χώρου, θέρμανσης, τροφής, υγιεινής, περίθαλψης και δυνατότητας κίνησης δεν αποτελεί απλώς το ανθρωπιστικό ζητούμενο αλλά το συνταγματικώς επιβεβλημένο μέτρο κράτησης τους (άρθρα 2 παρ. 1, άρθρ. 5 παρ.1, αρθρ. 7 παρ. 2 και άρθρ. 22 παρ. 3 του Συντάγματος)», τονίζοντας ιδιαίτερα τις πρόσφατες καταδίκες της χώρας μας για ταπεινωτική μεταχείριση που αναφέρονταν στις συνθήκες κράτησης αλλοδαπών και προσφύγων σε κέντρα κράτησης κατά παράβαση του άρθρου 3 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου[248].

Περαιτέρω, η έλλειψη προληπτικής ιατρικής φροντίδας συνιστά παράβαση του άρθρ. 5 παρ. 2 και άρθρ. 21 παρ. 3 του Συντάγματος μας το οποίο ορίζει την υποχρέωση του κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών. Συχνά η ιατρική φροντίδα παρέχεται σε εθελοντική βάση από ΜΗ.ΚΥ.Ο. ή από ιδιώτες ιατρούς της

[248] ό.π.

τοπικής κοινωνίας, κάτι όμως που αναπόφευκτα γίνεται περιστασιακά και δεν αρκεί να καλύψει όλες τις περιπτώσεις αλλοδαπών, πιθανόν αιτούντων άσυλο, που εισέρχονται στη χώρα μας και κρατούνται σε κλειστούς χώρους. Δεδομένου ότι πολύ συχνά οι αλλοδαποί που κρατούνται (ανάμεσα τους παιδιά και έγκυες γυναίκες) έχουν εισέλθει στη χώρα μας μέσω παράνομων κυκλωμάτων λαθρεμπορίας, έχουν διανύσει ήδη μεγάλο ταξίδι από τις χώρες καταγωγής τους και η μεταφορά τους γίνεται σε απαράδεκτες συνθήκες, γίνεται αντιληπτό ότι η κατάσταση της υγείας πολλών εξ αυτών είναι ήδη κλονισμένη όταν εισέλθουν στη χώρα μας. Ο αποσπασματικός εμβολιασμός και η έλλειψη συντονισμού στην παροχή ιατρικής φροντίδας, οδηγούν στο φαινόμενο ένας πρόσφυγας να εμβολιαστεί για την ίδια νόσο δύο ή περισσότερες φορές, ενώ να μην τύχει προληπτικής φροντίδας για άλλα νοσήματα.

Αντίστοιχα προβλήματα στη σίτιση, στην παροχή πόσιμου νερού, τον προαυλισμό και τις συνθήκες υγιεινής επεσήμανε με άλλη έκθεση του ο Συνήγορος του Πολίτη για τα κρατητήρια της Αστυνομικής Διεύθυνσης Χίου (αρ. πρωτ. 7099/2001)[249].

Οι συνθήκες κράτησης στο κέντρο κράτησης της αστυνομίας στην Κω, δυστυχώς δεν μπορούν να θεωρηθούν μια μεμονωμένη περίπτωση. Το πρόσφατο δημοσίευμα του περιοδικού Έψιλον της Κυριακάτικης Ελευθεροτυπίας της 13 Ιουλίου 2003 για το «κέντρο υποδοχής αλλοδαπών και προσφύγων» στη Λαγκάδα της Μυτιλήνης, αποδεικνύει ότι οι εξευτελιστικές για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών είναι η καθημερινή πραγματικότητα αυτών που λόγω φόβου δίωξης και παραβίασης των ανθρωπίνων τους δικαιωμάτων αναζητούν προστασία και σεβασμό των δικαιωμάτων τους στη χώρα μας.

---

[249] Συνήγορος του Πολίτη, Ανεξάρτητη Αρχή, www.synigoros.gr

Στο «κέντρο υποδοχής» αλλοδαπών στη Λαγκάδα, σύμφωνα με το δημοσίευμα, φιλοξενούνται σε περιφραγμένη φυλακή που δεν έχει συντηρηθεί τα τελευταία 20 χρόνια, 210 άνθρωποι παρά το γεγονός ότι η χωρητικότητα της είναι για 70 άτομα. Η έλλειψη συντήρησης του κτηρίου έχει ως αποτέλεσμα οι τοίχοι να είναι σαθροί, τα υδραυλικά να μη λειτουργούν, τα ηλεκτρικά να εγκυμονούν κινδύνους για τους χρήστες τους, να αναδύεται δυσοσμία από το αποχετευτικό σύστημα, να υπάρχει κίνδυνος κατάρρευσης της σκεπής ενώ η πρόβλεψη θέρμανσης για τους χειμερινούς μήνες είναι ανύπαρκτη. Οι κρατούμενοι δεν επιτρέπεται να βγουν εκτός του χώρου παρά το γεγονός ότι κάτι τέτοιο αντίκειται στις διεθνείς συμβάσεις για την ελευθερία μετακίνησης τους, ενώ δεν υπάρχει κανένα καρτοτηλέφωνο έτσι ώστε να είναι δυνατή η επικοινωνία τους με τον έξω κόσμο. Σύμφωνα με το ίδιο δημοσίευμα, δεδομένου ότι η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση της Μυτιλήνης ως φορέας υπεύθυνος για τη σίτιση τους δεν έχει λάβει χρηματοδότηση από την Πολιτεία, δήλωσε ότι «δεν θεωρεί καθόλου απίθανο να αποσυρθεί η νομαρχία από τη σίτιση των προσφύγων...»[250].

6.2.6. Χρονικά Όρια Κράτησης

Το δικαίωμα στην ελευθερία είναι ένα από τα πιο θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Σε μια εποχή όπου τα κράτη μέλη της Ε.Ε. όλο και περισσότερο εφαρμόζουν το μέτρο της κράτησης στους αιτούντες άσυλο, η προστασία που προβλέπεται από το άρθρο 5 αποτελεί αποτελεσματικό μέσο προστασίας των αιτούντων άσυλο κατά την κράτηση τους και διασφαλίζει την πρόσβαση τους σε δίκαιες διαδικασίες ασύλου.

[250] Ελευθεροτυπία, περιοδικό Έψιλον, τεύχος 640, 13.7.2003

Η κράτηση των αιτούντων άσυλο στα κέντρα κράτησης όταν συλλαμβάνονται στους μεθοριακούς σταθμούς υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, εξασφαλίζοντας κάποιες εγγυήσεις για τη διάρκεια της και τα διαδικαστικά ζητήματα.

Το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε σειρά περιπτώσεων που αφορούσε προσφυγές κατά άλλων Ευρωπαϊκών χωρών έχει κρίνει ότι η κράτηση των αιτούντων στη ζώνη διερχομένων σε αεροδρόμιο ισοδυναμούσε στην πράξη, ενόψει των σοβαρών περιορισμών που υπέφεραν, με στέρηση ελευθερίας»[251].

Το Δικαστήριο αναφερόμενο στην κράτηση των αιτούντων άσυλο στις ζώνες διερχομένων έκρινε ότι θα πρέπει η κράτηση να συνοδεύεται από τις κατάλληλες εγγυήσεις για τους ενδιαφερόμενους και είναι αποδεκτή μόνο μέσα στα πλαίσια της αποτροπής της παράνομης μετανάστευσης που εφαρμόζουν κράτη, συμμορφούμενα ταυτόχρονα με τις διεθνείς υποχρεώσεις τους, ιδιαίτερα όσες απορρέουν από τη Σύμβαση του 1951 και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η προσπάθεια αποτροπής και η υιοθέτηση περιορισμών στην μετανάστευση δεν μπορεί να στερεί από τους αιτούντες άσυλο την προστασία που προβλέπουν οι παραπάνω Συμβάσεις, επισημαίνοντας ότι το μέτρο αυτό δεν εφαρμόζεται σε ανθρώπους που έχουν διαπράξει ποινικά αδικήματα αλλά σε αλλοδαπούς οι οποίοι φοβούμενοι για τη ζωή τους, έχουν διαφύγει από την πατρίδα τους και τονίζοντας με αυτό τον τρόπο την ανθρωπιστική προσέγγιση του ζητήματος κατά την κράτηση των αιτούντων άσυλο. (Προσφυγή 36790/97, Απόφαση της 12.9.2000, παρ. 43)[252].

Παρά το γεγονός ότι το Δικαστήριο δεν έχει πάρει σαφή θέση όσον αφορά τα επιτρεπτά χρονικά όρια κράτησης, στην ίδια απόφαση επισημαίνει ότι «η κράτηση

---

[251] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 148

δεν πρέπει να παρατείνεται υπέρμετρα, διαφορετικά θα υπάρχει κίνδυνος να μετατραπεί από περιορισμό της ελευθερίας σε στέρηση της ελευθερίας[253].

Ωστόσο από το πλήθος των περιπτώσεων που παρουσιάστηκαν γίνεται σαφές ότι οι αιτούντες άσυλο στην Ελλάδα κρατούνται για αδικαιολόγητα παρατεταμένα χρονικά διαστήματα είτε σε κέντρα κράτησης, είτε σε αστυνομικά τμήματα παραμεθώριων σταθμών, χωρίς δυνατότητα ελευθερίας κίνησης ή επικοινωνίας με τον έξω κόσμο κατά παράβαση της παρ.1 του άρθρου 5 της ΕυρΣΔΑ.

6.2.7. Δικαίωμα πληροφόρησης αλλοδαπών κατά τη διάρκεια της κράτησης τους

Σημαντική είναι και η παρ. 2 του άρθρου 5 που αναφέρεται στο δικαίωμα πληροφόρησης του κρατούμενου για τους λόγους της σύλληψης του. Η εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής είναι σημαντική για τους κρατούμενους κατά των οποίων εκκρεμεί απόφαση απέλασης ή έκδοσης λόγω παράνομης εισόδου στη χώρα ασύλου. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο οι πληροφορίες θα πρέπει να διαβιβάζονται το συντομότερο, να περιλαμβάνουν τους λόγους κράτησης και να είναι κατανοητές στον κρατούμενο, γεγονός που υπαγορεύει την ανάγκη ύπαρξης διερμηνέων ή μεταφραστών. (Απόφαση της 26.6.1990, Προσφυγές No 12244-12246/1986)[254].

Ωστόσο όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι αιτούντες άσυλο που κρατούνται στα αστυνομικά τμήματα των παραμεθόριων σταθμών, δεν ενημερώνονται για τα δικαιώματα τους, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις το φυλλάδιο που προβλέπεται από το άρθρο 1 παρ. 6 του Π.Δ. 61/99 δεν διατίθεται, η πρόσβαση των δικηγόρων συναντά προσκόμματα, ενώ τις περισσότερες φορές οι αιτούντες άσυλο

---

[252] ό.π.
[253] ό.π.
[254] *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η προστασία των προσφύγων», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002, σελ. 155

δεν ενημερώνονται για το δικαίωμα τους να υποβάλλουν αίτηση ασύλου ή για τα άλλα δικαιώματα τους, ούτε υπάρχει διερμηνέας για να τους μεταφέρει σε γλώσσα που κατανοούν τους λόγους κράτησης τους. Η περίπτωση του αλλοδαπού που υπέστη κακομεταχείριση στο αεροδρόμιο του Ελληνικού αποτελεί μια τέτοια περίπτωση (βλέπε κεφάλαιο 6.2.3.), ενώ η περίπτωση των Ιρακινών που παρακαλούσαν να μην απελαθούν αποτελεί ένα άλλο παράδειγμα της ουσιαστικής έλλειψης ενημέρωσης (βλέπε κεφάλαιο 5.2.1.1.).

Οι διεθνείς συνθήκες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ορίζουν ότι οι άνθρωποι που συλλαμβάνονται και κρατούνται από την αστυνομία έχουν δικαίωμα να πληροφορούνται τους λόγους της σύλληψης τους και της κράτησης τους, να ειδοποιούν συγγενή ή τρίτο για τη σύλληψη, δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο και γιατρό και τέλος δικαίωμα να πληροφορούνται τα δικαιώματα τους (άρθρο 5 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και άρθρο 9 παρ. 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα). Ένα ενημερωτικό έντυπο με τα δικαιώματα των αλλοδαπών που έχουν τεθεί υπό κράτηση ενόψει απέλασης τους εντάσσεται σε αυτή τη λογική διασφάλισης του δικαιώματα στην πληροφόρηση. Ωστόσο τα ενημερωτικά αυτά έντυπα σπάνια δίνονται στους κρατουμένους ή σε ορισμένες περιπτώσεις αναρτώνται σε μερικά αστυνομικά τμήματα και κρατητήρια σε σημεία που είναι ορατά στους επισκέπτες όχι όμως και στους κρατούμενους[255].

---

[255] Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002, σελ 23-24

6.2.8. Δικαίωμα νομικής συνδρομής σε απόρους αιτούντες άσυλο

Η έλλειψη πρόβλεψης από την πλευρά της ελληνικής πολιτείας στην παροχή δωρεάν νομικής συνδρομής σε άπορους αλλοδαπούς, απασχόλησε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε δύο περιπτώσεις, αυτή ενός Τανζανού υπηκόου (Απόφαση της 9.6.1998) και ενός αλλοδαπού Αλβανικής υπηκοότητας και οδήγησε στην καταδίκη της χώρας μας (απόφαση της 26.9.2000).

Στις προαναφερόμενες περιπτώσεις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έκρινε ότι το δικαίωμα του κατηγορούμενου να έχει νομική συνδρομή από έναν δικηγόρο αποτελεί συστατικό στοιχείο της δίκαιης δίκης σύμφωνα με το άρθρο 6, παρ. 1 και 3 της ΕυρΣΔΑ. Η ελληνική νομοθεσία δεν προβλέπει το δικαίωμα παροχής νομικής συνδρομής σε περιπτώσεις απόρων ατόμων που δεν είναι κατηγορούμενοι για κάποιο ποινικό αδίκημα, όπως συχνά οι αιτούντες άσυλο, παρά το γεγονός ότι θα πρέπει να διασφαλίζονται προς αυτή την κατεύθυνση. Η καταδίκη της Ελλάδας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο έφερε στην επιφάνεια το ζήτημα της ελλιπούς νομικής συνδρομής στην Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες που αφορά κυρίως αλλοδαπούς και αιτούντες άσυλο, προσώπων δηλαδή που χρήζουν διεθνούς προστασίας. Αποτέλεσμα είναι η σχετική νομική συνδρομή να παρέχεται από ΜΗ.ΚΥ.Ο, οι οποίες συνεργάζονται συνήθως με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, συνδρομή που συχνά συναντά προσκόμματα από τις αρμόδιες αρχές, όπως ήδη παρουσιάστηκε[256].

[256] Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002, σελ. 103

6.3. Επίλογος

Η εικόνα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αλλοδαπών στην Ελλάδα (μεταναστών και προσφύγων ή αιτούντων άσυλο) καθώς και η σχετική εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου μετά τις σχετικές καταδίκες της χώρας μας, δεν μπορεί να θεωρηθεί θετική. Τα κυριότερα προβλήματα της χώρας μας ως προς την εναρμόνιση των συνθηκών κράτησης των αλλοδαπών κρατουμένων ως προς τα ευρωπαϊκά δεδομένα εντοπίζονται στον τομέα της πρόσβασης στην απονομή και χρήση της δικαιοσύνης και στις συνθήκες κράτησης των αιτούντων άσυλο. Παρά τις καταδικαστικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και τις αρνητικές επί σειρά ετών εκθέσεις της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων, δεν έχουν ληφθεί ουσιαστικά μέτρα για την βελτίωση της κατάστασης από την πλευρά της Ελλάδας.

Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως υποχρέωση των κρατών, όπως η Ελλάδα που έχει καταδικαστεί για παραβίαση τους κάνει επιτακτική τη λήψη μέτρων με σκοπό την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας αλλά και ακολουθούμενης πρακτικής με τα ευρωπαϊκά δεδομένα και με βάση τις υπογραφείσες Συνθήκες ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχει αποδεχθεί η Ελλάδα και αποτελούν πλέον και εσωτερικό της δίκαιο[257].

[257] ό.π. σελ 125-127

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών είναι ένα γεγονός που διατρέχει την ανθρώπινη ιστορία Αιτίες της οι φυσικές καταστροφές, οι επιδημίες, οι διώξεις και πόλεμοι.

Υπό την επίδραση των διακηρύξεων της Γαλλικής Επανάστασης αλλά και του Διαφωτισμού ο λόγος περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτέλεσε μέρος του πολιτικού λόγου, ο οποίος συνοδεύτηκε από την ωρίμανση της ιδέας της κοινωνικής αλληλεγγύης μεταξύ των λαών και της παροχής βοήθειας των «ισχυρών» προς αυτούς που χρήζουν βοήθειας. Οι μετακινήσεις πληθυσμών και η εξαθλίωση των πληθυσμών αυτών που αναγκάζονταν να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίας όχι με τη θέληση τους αλλά προκειμένου να διαφυλάξουν το δικαίωμα τους στη ζωή, αναγνωρίστηκε ως ζήτημα παγκόσμιου ενδιαφέροντος και στις αρχές του προηγούμενου αιώνα ξεκίνησαν οι πρώτες δράσεις που είχαν υπερεθνικό χαρακτήρα με στόχο τη διευκόλυνση της μετεγκατάστασης τους, την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προέκυπταν. Η ανάγκη σφαιρικής αντιμετώπισης των προσφυγικών προβλημάτων έγινε ορατή μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο ενώ ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος και οι φρικαλεότητες που διαπράχθηκαν οδήγησαν, το 1950 στην ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, ενός θεσμικού οργάνου αρμόδιου να διαχειρίζεται τις προσφυγικές κρίσεις. Η ίδρυση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ συνοδεύτηκε από την υιοθέτηση της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων, αρχικά στον Ευρωπαϊκό χώρο και στη συνέχεια σε παγκόσμιο επίπεδο. Λίγα χρόνια αργότερα, υπογράφηκαν και οι πρώτες Διεθνείς

Συνθήκες για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1948, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών το 1950), συμπληρώνοντας και επεκτείνοντας με αυτό τον τρόπο τη διεθνή προστασία αλλά και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι στο άρθρο 2 του Καταστατικού της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ αναφέρεται ότι «το έργο της δεν είναι πολιτικό αλλά ανθρωπιστικό και κοινωνικό και αφορά κατά βάση ομάδες και κατηγορίες προσφύγων»[258], η δράση της και η εφαρμογή της Σύμβασης της Γενεύης διαπνεόταν και συνεχίζει να διαπνέεται από έντονο πολιτικό χαρακτήρα και να χρησιμοποιείται τόσο η Ύπατη Αρμοστεία ως όργανο όσο και η Σύμβαση της Γενεύης ως διεθνές κείμενο προστασίας για την προώθηση ιδεολογικών και πολιτικών στόχων και σκοπιμοτήτων. Καθώς η ίδρυση της συνέπεσε με την ψυχρο-πολεμική περίοδο, η προσοχή των δυτικών κυβερνήσεων επικεντρώθηκε στους ανθρώπους που προσπαθούσαν να διαφύγουν των κομμουνιστικών καθεστώτων, πρακτική με ιδεολογικές προεκτάσεις που συνεχίστηκε μέχρι την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτος στις χώρες του Ανατολικού Μπλόκ. Η χρήση της Σύμβασης της Γενεύης ως ιδεολογικό εργαλείο από τα δυτικά κράτη προκύπτει και από την εφαρμογή της κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, όταν κατά τις ταραχές στην Ινδοκίνα, τα κύματα των προσφύγων αυξήθηκαν, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τα δυτικά να τους χαρακτηρίζουν ως οικονομικούς μετανάστες, στερώντας τους την προσφυγική ιδιότητα. Περαιτέρω, στην ίδια δεκαετία όταν ο Ψυχρός Πόλεμος βρισκόταν στο απόγειο του, όπως αναφέρει η Ύπατη Αρμοστεία «τα κράτη είχαν σαφή στρατηγικά συμφέροντα και χορηγούσαν άσυλο αλλά δεν

[258] UNHCR (Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000, σελ 24-25

ενδιαφέρονταν για την ανεύρεση μακροπρόθεσμων και βιώσιμων λύσεων για το προσφυγικό ζήτημα. Αντίθετα, χρησιμοποιούσαν τους πρόσφυγες ως πιόνια στα γεωπολιτικά παιχνίδια αποσταθεροποίησης των καθεστώτων και υποστήριξης των εξεγέρσεων στις χώρες καταγωγής τους»[259].

Το γεγονός ότι το ζήτημα των προσφύγων είναι κατά κύριο λόγο πολιτικό ζήτημα και οι προσφυγικές κρίσεις χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση πολιτικών στρατηγικών και στόχων γίνεται σαφές και από τη σύγχρονη προσέγγιση των προσφύγων από τα δυτικά κράτη και την Ελλάδα ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ειδικότερα, που αποτέλεσε αντικείμενο αυτής της μελέτης. Έτσι, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής συχνά η ρητορική περί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνεται το πρόσχημα για να δικαιολογηθεί ένα εύρος αμφίβολων πρακτικών και επεμβάσεων που έχουν ως βασικό στόχο την προώθηση νέο-φιλελεύθερων πολιτικών, προσδίδοντας, περαιτέρω, στα δυτικά κράτη έναν ηγεμονικό ρόλο στην υπεράσπιση τους. Επιπλέον, η αύξηση των προσφυγικών πληθυσμών από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα στην Ευρώπη, οδήγησε την Ευρωπαϊκή Ένωση στην ανάληψη ενός πλέγματος στρατηγικών, λόγων, πολιτικών και πρακτικών, τυπικών ή άτυπων, με στόχο τον περιορισμό του αριθμού των αιτούντων άσυλο.

Έτσι, σε επίπεδο ρητορικής παρατηρείται μια μετατόπιση του κυρίαρχου λόγου γύρω από τους πρόσφυγες. Ο λόγος περί ανθρωπιστικής προστασίας και προσέγγισης με όρους κοινωνικής αλληλεγγύης έχει ατονήσει ενώ κυριαρχεί ο λόγος περί ασφάλειας, θωράκισης των εξωτερικών συνόρων της Ε.Ε., πάταξης του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας, προωθώντας συλλογικές

---

[259] ό.π. σελ 6,8

αναπαραστάσεις φόβου στους Ευρωπαίους πολίτες έναντι οποιουδήποτε είναι μη-Ευρωπαίου.

Ο λόγος και η ρητορική περί ασφάλειας ενεργοποιείται προκειμένου να δικαιολογήσει περιοριστικές πολιτικές ή στρατηγικές αποκλεισμού και κλείσιμο των συνόρων, μετατρέποντας το Ευρωπαϊκό χώρο σε φρούριο. Η υιοθέτηση και θεσμοθέτηση επικουρικών μορφών προστασίας ή η συσταλτική ερμηνεία της Σύμβασης της Γενεύης, αποτελούν τέτοιες στρατηγικές πολιτικές επιλογές των Ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίες συντείνουν στον κατακερματισμό και τελικά υποβάθμιση της προσφυγικής προστασίας και της σημασίας της Σύμβασης της Γενεύης. Οι νέες αυτές κατηγορίες επικουρικών μορφών προστασίας εκτός του ότι νομιμοποιούν διαφορετική νομική αντιμετώπιση, ελαχιστοποιώντας τα δικαιώματα των προσφύγων στη χώρα προστασίας, υποβαθμίζουν τον οικουμενικό χαρακτήρα της Σύμβασης του 1951 και σηματοδοτούν και διαφοροποιήσεις ως προς τις συλλογικές παραδοχές για την αντιμετώπιση των ανθρώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας.

Η πολιτική των «μη αφίξεων» που επιδιώκεται μέσω της υποχρέωσης κατοχής βίζας σε κάθε εισερχόμενο άτομο και η σύνταξη αντίστοιχου καταλόγου 130 κρατών, σε μερικά από τα οποία παραβιάζονται μαζικά τα ανθρώπινα δικαιώματα ή ασκούν διώξεις που δικαιολογούν την προστασία σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης, καθιστούν την Ευρώπη απροσπέλαστο φρούριο για τους πιθανούς αιτούντες άσυλο ενώ συμβάλλει στην ενίσχυση της παράνομης μετανάστευσης. Προς την ίδια κατεύθυνση λειτουργούν και οι πολιτικές εκτροπής προς «τρίτες ασφαλείς χώρες», συχνά της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, μεταθέτοντας το βάρος της ευθύνης σε άλλα κράτη, ενώ οι επαναπροωθήσεις, παρά το γεγονός ότι η απαγόρευση τους αποτελεί θεμελιώδη αρχή του προσφυγικού δικαίου, που γίνονται είτε τυπικά, μέσω

πρωτοκόλλων επανεισδοχής όπως αυτό μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, είτε άτυπα, θέτουν σε άμεσο κίνδυνο τη ζωή των ανθρώπων που αναζητούν διεθνή προστασία λόγω διώξεων και αναδεικνύουν την κυρίαρχη τάση και μεταστροφή της Ευρωπαϊκής πολιτικής η οποία συνοψίζεται στην ουσιαστική αδιαφορία για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην κυρίαρχη πολιτική επιλογή της διατήρησης, της κατά το δυνατό, μεγαλύτερης εθνικής ομοιογένειας και διαμόρφωση μιας κοινής συλλογικής ταυτότητας των Ευρωπαίων πολιτών.

Τέλος μια σειρά πρακτικών, όπως η παρατεταμένη κράτηση των αιτούντων άσυλο, ο περιορισμός στις παροχές κοινωνικών υπηρεσιών, η προώθηση ξενοφοβικών αισθημάτων που περιορίζει την πρόσβαση τους στην αγορά εργασίας και δυσχεραίνει την ένταξη τους, αφού τους καθηλώνει στην κατηγορία του «ξένου», αλλά και η υιοθέτηση νομικών κειμένων στα πλαίσια της κοινής Ευρωπαϊκής πολιτικής με γνώμονα τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή, λειτουργούν ως αποτρεπτικοί και απωθητικοί παράγοντες για τους αιτούντες άσυλο που επιθυμούν να αναζητήσουν προστασία στις χώρες της Ε.Ε.

Αντίστοιχα, εφόσον η Ελλάδα αποτελεί μέλος της Ε.Ε., σε ένα μεγάλο βαθμό η μεταναστευτική της πολιτική σε ζητήματα ασύλου αποτελεί συνισταμένη των πολιτικών αποφάσεων που έχουν ληφθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Περαιτέρω, λόγω του ότι η Ελλάδα, παραδοσιακά, χώρα αποστολής μεταναστών, δέχτηκε την τελευταία δεκαετία ένα μεγάλο αριθμό αλλοδαπών στην επικράτεια της, βρέθηκε ανέτοιμη και μάλλον απρόθυμη να αντιμετωπίσει και να ανταποκριθεί στο βάρος και τις ευθύνες για την υποδοχή και ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία.

Έτσι, ιδιαίτερα, σε ότι αφορά τη μεταναστευτική της πολιτική σε ζητήματα ασύλου, το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό των αιτούντων άσυλο που αναγνωρίζονται ως πρόσφυγες, η ουσιαστική υποκατάσταση του τυπικού καθεστώτος της Σύμβασης της

Γενεύης με το χορηγούμενο ανθρωπιστικό καθεστώς, η εντατικοποίηση της φύλαξης των συνόρων και οι πολιτικές εκτροπής που εφαρμόζονται αποδεικνύουν τη πολιτική «μηδενικής μετανάστευσης» και των «κλειστών συνόρων» που εφαρμόζει η Ελλάδα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής της μεταναστευτικής της πολιτικής.

Παρά το γεγονός ότι σε νομοθετικό επίπεδο, η Ελλάδα έχει θεσπίσει και διαθέτει ένα νομικό πλαίσιο εναρμονισμένο με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη διαδικασία αναγνώρισης των αιτούντων άσυλο ως πρόσφυγες, οι ουσιαστικές ελλείψεις σε διοικητικές υποδομές και έμψυχο ανθρώπινο δυναμικό, υπονομεύουν και ακυρώνουν την ύπαρξη του στην πράξη. Το αποτέλεσμα είναι, παρά τις διακηρύξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ελληνικής πολιτείας για την εξασφάλιση δίκαιων και αποτελεσματικών διαδικασιών ασύλου να παραβιάζεται το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο αλλά και οι Συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα που έχει κυρώσει η χώρα μας.

Τα προσκόμματα στο δικαίωμα πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου, η παραβίαση των χρονικών ορίων στη διαδικασία εξέτασης του αιτήματος ασύλου, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού που εξετάζει τα σχετικά αιτήματα σε πρώτο βαθμό και είναι υπεύθυνο για την έναρξη της διαδικασίας, η έλλειψη διερμηνέων, η έλλειψη νομικής συνδρομής και η ανεπαρκής ενημέρωση των αιτούντων άσυλο για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους αλλά και για την ακολουθούμενη διαδικασία ασύλου, αποτελούν τα βασικότερα προβλήματα που συνιστούν παραβίαση του νομοθετικού πλαισίου που ισχύει.

Περαιτέρω, η κατάχρηση εξουσίας με την αδικαιολόγητη χρήση βίας από τα αστυνομικά όργανα, η ανεπάρκεια και οι άθλιες συνθήκες κράτησης των αλλοδαπών στα κρατητήρια ενόψει της απέλασης τους ή των κέντρων υποδοχής αιτούντων άσυλο, οι άτυπες επαναπροωθήσεις είναι από τα βασικότερα ζητήματα που συνιστούν

παραβίαση των Διεθνών Συμβάσεων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, ορισμένα από τα οποία έχουν οδηγήσει σε καταδικαστικές αποφάσεις της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι διαπιστώνεται μια αντίφαση στη μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της Ελλάδας. Η αντίφαση αυτή συνίσταται στο γεγονός ότι ενώ η Ε.Ε. έχει αναλάβει έναν ηγεμονικό ρόλο στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αυτό-προσδιορίζοντας την ταυτότητα της ως θεματοφύλακα τους, μία ταυτότητα που συνοδεύεται από ένα λόγο για ένα επίπεδο ανώτερου νομικού ευρωπαϊκού πολιτισμού που βασίζεται στις Συμβάσεις και Διακηρύξεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από την άλλη με τη μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζει παραβιάζει τις Συνθήκες αυτές, περιορίζοντας το περιεχόμενο τους και εξαντλώντας τις πολιτικές στρατηγικές της σε πολιτικές αποτροπής εισόδου στην επικράτεια ανθρώπων που αναζητούν διεθνή προστασία. Αναπόφευκτα λοιπόν τίθεται το ερώτημα κατά πόσο η επίκληση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γίνεται επιλεκτικά για να δικαιολογηθούν πολιτικές σκοπιμότητες που απέχουν σημαντικά από τις αξίες που αποτελούν την ουσία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το εύλογο ερώτημα είναι πως συμβιβάζεται ο λόγος περί δικαιωμάτων με τον λόγο περί ασφαλείας και κατά πόσο η Ε.Ε. μπορεί να διατείνεται ότι αποτελεί θεματοφύλακα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όταν με τα μέτρα και τις πολιτικές της, στερεί από τους αιτούντες άσυλο, κάποια από τα θεμελιωδέστερα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή και την ελευθερία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Adreanni Carolin, «Οι μεταναστεύσεις τον 19ο και 20ο αιώνα: Μια συμβολή στην ιστορία του Καπιταλισμού», στο *Η Μαύρη Βίβλος του Καπιταλισμού*, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2002

Αριστοτέλης, *Ηθικά Νικομάχεια, Πολιτικά*

Αρχείο Διεύθυνσης Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, 2001

Βλάχος Γ., Πολιτική, τομ., Α, Αθήνα, 1977

Γιαννούλας Παναγιώτης, «Ο έλεγχος των εξωτερικών συνόρων και της λαθρομετανάστευσης και οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Εισήγηση στα πλαίσια συνεδρίου με θέμα *«Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του ασύλου και της Μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

Διεθνής Αμνηστία και Διεθνής Ομοσπονδία Ελσίνκι για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *Ελλάδα: Στη σκιά της ατιμωρησίας, Κακομεταχείριση και κακή χρήση πυροβόλων όπλων*, Αθήνα, 2002

Δραγώνα-Μονάχου Μ., *Φιλοσοφία και Ανθρώπινα Δικαιώματα*, τομ. Α, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986

Εθνος, 15.7.2003, «Νέο κρούσμα αυθαιρεσίας: Κούρεψε μετανάστη» σελ. 21, 2003

Εκμε-Πουλοπούλου Η, *Προβλήματα μετανάστευσης-παλιννόστησης*, Αθήνα, ΙΜΕΟ/ ΕΔΗΜ, 1986

Ελευθεροτυπία, περιοδικό Έψιλον, τεύχος 640, 13.7.2003

Ελευθεροτυπία, *Ειδικά Θέματα: Πρόσφυγες και Μετανάστες*, 16 Ιουλίου, σελ. 22-23, 1988

Ελληνικό Παρατηρητήριο των Συμφωνιών του Ελσίνκι (ΕΠΣΕ), *Παράνομη και απάνθρωπη κράτηση στο Κρατητήριο Ελληνικού (παλιό αεροδρόμιο Αθηνών)*: Αύγουστος-Σεπτέμβριος 2001

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Είσοδος στον Ενιαίο Ευρωπαϊκό Χώρο: Παράνομη Μετανάστευση και άσυλο: Παρουσίαση και Σχολιασμός*, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Για τις ελάχιστες απαιτήσεις για την υποδοχή των*

προσώπων που ζητούν άσυλο στα κράτη μέλη: Παρουσίαση και Σχολιασμός, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, *Για τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του Πρόσφυγα: Παρουσίαση και Σχολιασμός*, Πρόγραμμα "Nice" της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Αθήνα Οκτώβριος 2002

Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, «Νομικές σημειώσεις για τους πρόσφυγες», http://www.gcr.gr/legal.htm, 1999

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000, «Νομολογία Ελληνικών Δικαστηρίων: Απέλαση- αρχή της μη επαναπροώθησης», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Συνήγορος του Πολίτη, Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, «Ερμηνεύοντας το άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης του 1951», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, «Συμπληρωματικές μορφές προστασίας», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η προστασία των προσφύγων», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, «Συστάσεις για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο στα πλαίσια της εναρμόνισης της πολιτικής μεταχείρισης αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001, «Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή: Πορίσματα του Συνηγόρου του Πολίτη», Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

Κασιμάτη Κ., *Μετανάστευση- Παλιννόστηση, Η προβληματική της δεύτερης γενιάς*, Αθήνα, ΕΚΚΕ, 1984

Κατσορίδας Δ., "Οι ξένοι εργάτες στην Ελλάδα", *Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝΕ*, τ. 4-5 Ιούνιος- Ιούλιος 1991

Κυριαζή-Γουβέλη, *Περί Δικαιωμάτων* Tractatus, Αθήνα 1979

Μαράτου-Αλιμπραντή Λ., "Ξένο Εργατικό Δυναμικό: τάσεις και το πρόβλημα της κοινωνικής ενσωμάτωσης", *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, τ. Α, ΕΚΚΕ, 1996

Μουσούρου Λουκία, *Μετανάστευση και Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991

Νάσκου- Περράκη Π., *Το νομικό καθεστώς των προσφύγων στη διεθνή και ελληνική έννομη τάξη: Η Σύμβαση της Γενεύης του 1951 περί του καθεστώτος των προσφύγων*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα- Κομοτηνή, 1991

Νέα, 15.7.2003, «Συνοριοφύλακας συνελήφθη για τον διασυρμό Κούρδου μετανάστη», σελ. 18, 2003

Παπαρίζος Α. *Η Ελευθερία Ενώπιον του Θανάτου*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000

Πετράκου Ηλ., «Η κατασκευή της μετανάστευσης στην Ελληνική Κοινωνία» στο συλλογικό τόμο *Μετανάστες στην Ελλάδα*, (επιμ) Αφ. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, Μ. Παύλου, Εκδ, σ.σ. 35-40, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001

Πλάτωνας, *Πολιτεία, Νόμοι*

Reidmatten de J., Ελευθεροτυπία, 16 Ιουλίου, σελ 22-23, 1988

Σιταρόπουλος Ν. «Παρατηρήσεις με αφορμή τις προτάσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

Σιταρόπουλος Ν. «Ζητήματα προστασίας Αλλοδαπών: Οι καταδίκες της Ελλάδας για παράβαση των άρθρων 3,5 και 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2002

Σούλης Σ., "Το ξένο εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα: Η δημογραφική άποψη», *Ευρωπαϊκή Δημογραφική Κοινότητα. Η θέση της Ελλάδας*, Αθήνα, 1988

Σταυροπούλου, Μ., «Κράτηση των αιτούντων άσυλο και νομοθεσία», *Ελευθεροτυπία*, 13 Ιανουαρίου, σ.σ.19, 1999

Σταυροπούλου Μ., «Ένα άλμα στην προστασία των προσφύγων στην Ελλάδα- Η Επιτροπή του άρθρου 3 παρ. 5 του Π.Δ. 61/1999», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2000*, εκδ. Σάκκουλας, 2001

Στεφανάκη Κ., «Αξιοποίηση των προτάσεων του Συνηγόρου του Πολίτη στα θέματα Ασύλου και Μετανάστευσης στην επικείμενη Ευρωπαϊκή Διαπραγμάτευση», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης»*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

Strauss Leo, *Φυσικό Δίκαιο και Ιστορία*, Εκδόσεις Γνώση, Αθήνα 1988

Συνήγορος του Πολίτη, *Ετήσια Έκθεση 1999*, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, 2000

Σώτου Μ., *Η εργασία ως μια διαδικασία ένταξης των αιτούντων άσυλο. «Κέντρο υποδοχής και προσωρινής φιλοξενίας αλλοδαπών αιτούντων άσυλο, Ε.Ε.Σ. - Ν. Μάκρη*. (αδημοσίευτη εργασία), Σεπτέμβριος 2002

Τασσόπουλος Ι., «Εφαρμογή της Οδηγίας για τις συνθήκες υποδοχής των αιτούντων άσυλο», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

Τσιαδής Δ., «Η Συμβολή του Λιμενικού Σώματος στα θέματα ασύλου και μετανάστευσης», *Συνέδριο «Η Ελληνική Προεδρία του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Η πρόκληση του Ασύλου και της μετανάστευσης*, Αθήνα, 8-9 Νοεμβρίου 2002

Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, Εθνική επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: «Πρωτόκολλο για την Εφαρμογή του άρθρου 8 της Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, για την Καταπολέμηση του Εγκλήματος, ιδιαίτερα της Τρομοκρατίας, του οργανωμένου Εγκλήματος, της παράνομης Διακίνησης Ναρκωτικών και της Λαθρομετανάστευσης», *Επετηρίδα Δικαίου Προσφύγων και Αλλοδαπών 2001*, σελ 217-218, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2002

UNHCR (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Ετήσια Έκθεση: Η προστασία των Προσφύγων στην Ελλάδα το 2001*, Αθήνα, Απρίλιος 2002

UNHCR (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Οι Πρόσφυγες του Κόσμου 2000: Πενήντα χρόνια ανθρωπιστικής δράσης*, Ελληνικά Γράμματα, 2000

UNHCR (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), *Εγχειρίδιο για τις Διαδικασίες και τα Κριτήρια Καθορισμού του Καθεστώτος του Πρόσφυγα*, Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας στην Αθήνα, Γ εκδοση, παρ. 20, Αθήνα 2000

UNHCR (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες), Greece: Updated Country Profile, 24 September 1999, *http://www.unhcr.ch/world/euro/greece.htm*, 1999

Φακιολάς Ρ., «Η νομιμοποίηση των παράνομων μεταναστών», *περιοδ. Τάσεις*, Ετήσια Οικονομική επισκόπηση, Φεβρουάριος 1998, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Amnesty International, *Public Statement-Greece: Inhuman prison condition in Drapetsona, Athens,* News Release-EUR 25/43/98

Baldwin-Edwards M., "Εγκληματικότητα και Μετανάστευση: Μύθοι και πραγματικότητες», *Αστυνομική Επιθεώρηση*, Ιούλιος/ Αύγουστος 2001

Bhabha J, "Enforcing the Human Rights of Citizens and Non-Citizens in the Era of Maastricht: Some Reflections on the Importance of States", *Development and Change*, 29, p.p. 697-724, 1998

Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford, Oxford University Press, 5th Edition, 526-531, 1998

Carpnter, W.S., John Locke, *Two Treatises of Government, London*, 1984

Cassesse, A. *"Ex iniura ius oritur*: Are we Moving Towards International Legitimation of Forcible Countemeasures in the World Community?" *http://www.ejil.org.journal/vol*. 10/no. 1/Com.html, 1999

Chen L-C., *An Introduction to Contemporary International Law*, New Haven, London, Yale University Press, 2nd Edition, 255-275, 2000

Chimni B.S., "Globalization, Humanitarianism and the Erosion of Refugee Protection", *Journal of Refugee Studies*, vol. 13, No 3, 2000

Chimni B.S., "The Global Refugee Problem in the 21st Century and the Emerging Security Paradigm", in A. Anghie and G. Sturgess eds, *Legal Visions of the 21st Century: Essays in Honor of Judge Christopher Weeramantry*, The Hague: Kluwer Law International., 1998

Claude E and Welch Hr, *"Human Rights as a Problem in Contemporary Africa, in Human Rights and Development in Africa"*, Caude E, Welch and Meltzer (eds), New York University Press, New York, p.p. 7-31, 1984

Committee for the Prevention of Torture (CPT), *Report to the Government of Greece on the visit to Greece*, 14-26 March 1993, Doc CPT/inf (94) 20, 1994

Connor, D. J., *Aquinas and Natural Law*, London 1961

Duke, K., Sales, R. and Gregory, J. "Refugee Resettlement in Europe" in Bloch, A. and Levy, G (eds) *Refugees, Citizenship and Social Policy in Europe*, Basingstoke: Macmillan, 1999

Ecre country Report 2000: Greece, www.ecre.gr

Erlanger, S., "NATO Bombing Sparked Butchery, Survivors Say", *International Herald Tribune* 21 June, 1999

Engels Frederick, Anti-Duhring, in *Reader in Marxist philosophy*, Howard Selsam and Barry Rubin (eds), New York, New American Library, 1979

European Community, *Directorate General for Justice and Home Affairs*, Country Profile: Greece, 2001

Golding M. P., "The concept of Rights: An Historical Sketch", in *Bioethics and Human Rights,* B. Bandman and E. Bandman (eds), Boston, Brown, 1978

Goodwin-Gill, *The Refugee in International Law* (2nd edition), Clarendon Press, Oxford, 1996

Grahl-Madsen A., *The status of refugees in International Law*, vol 1, Sijthoff, Leyden 1966

Hayden R., *Humanitarian Hypocrisy*, http://jurist.law.pitt. edu/hayden. Html, 1999

Henkin L., "International Human Rights as "Rights"", in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989

Hobbes, *Leviathan*

Holborn L.W., *Refugees: A Problem of our Time: The Work of the United Nations High Commissioner for Refugees*, 1951-1972, vol 2, Metheuen, Scarecrow Press, New Jersey 1975

Holborn L.W., *The International Refugee Organization: A Specialized Agency of the United Nations, Its History and Work 1946-1952*, Oxford University Press, 1956

Hosbawm E., *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century*, Michael Joseph, London 1994

Human Rights Watch, *Annual Report 1999*

Loescher G., *Beyond Charity: International Cooperation and the Global Refugee Crisis,* Oxford University Press, Oxford 1993

Lowith K., "Human Rights in Rousseau, Hegel and Marx", *Le Fondement des Droits de l' homme*

Martin R., "Human Rights and Civil Rights", in M.E. Winston, *The Philosophy of Human Rights*, Wadsworth, Belmont California, 1989

McKeon Richard., "Philosophy and History in the Development of Human Rights, in Ethics and Social Justice", Howard E Kiefer end Milton Minitz (eds), State University of New York Press, New York, 1968

Minoque Kenneth., "The History of the Idea of Human Rights", in the *The Human Rights Reader*, Walter La Queur and Barry Rubin (eds), New American Library, 1977

Muus P., «International Migration and the European Union, Trends and Consequences», *European Journal on Criminal Policy and Research*, vol 9, pp. 31-49, 2001

Ogata Sadako, "Prevention, Protection and Solution: Elaborating a Post-Cold War Refugee Strategy" *The Brown Journal of World Affairs*, Brown University, Vol1, no. 2, 1994

Okere B., "The protection of Human Rights in the African Charter on Human and Peoples Rights: A Comparative Analysis with the European and American Systems", in *Human Rights Quarterly*, vol. 6, no 2, Baltimore, The Johns Hopkins University Press, May 1984

O' Sullivan Declan., "The History of Human Rights across the regions: Universalism vs Cultural Relativism", *The International Journal of Human Rights*, Vol. 2, no 3, p.p. 22-48, Frank Cass (eds), London, 1998

Papassiopi-Passia Z., "The Legal Protection of Refugees in Greece", *Revue Hellenique de Droit International*, 47:341-376, 1994

Robertson A., *Human Rights in the World: An Introduction to the Study of the International Protection of Human Rights*, Manchester University Press, 1982

Sabine G.H. *A History of Political Theory*, London 1961

Schuster L., "A Comparative Analysis of the Asylum Policy of Seven European Governments", *Journal of Refugee Studies*, Vol 13, N. 1, 2000

Sitaropoulos N., "The New Legal Framework of Alien Immigration in Greece: A Draconian Contribution to Europe's Unification", *Immigration and Nationality Law and Practice*, 6: 89-96, 1992

Sitaropoulos N., "Greek Immigration and Refugee Law- An Update", ", *Immigration and Nationality Law and Practice*, 8:57-60, 1994

Sitaropoulos N., "Intervention" in Perrin- Martin, J-P (eds), Europe Babelee, Paris, L' Harmattan, 1998

Sitaropoulos N., "Modern Greek Policy and Practice in the Context of the Relevant European Developments", *Journal of Refugee Studies*, vol 13, No. 1, 2000

Skordas A., *La Protection de Etrangers Vulnerables en Droit International et Hellenique,* Athenes, (eds) Sakkoulas, 1996

Tampere European Concil "Towards a Union of Freedom, Security and Justice: The Tampere Milestones", Presidency Conclusions, *Tampere European Concil*, 15/16.10.1999

Thompson, J.B., *Ideology and Modern Culture*, CambridgeQ Polity Press, 1990